

me, Domine, et convertar ad te; seu cætera quæ sequuntur. *Sed projiciens*, inquit, *repulisti nos: iratus est contra nos vehementer*. Ob immanitatem scelerum iram deplorat pii judicis, quando tempore furoris desævit ultio peccatorum. Quos iratus etiam expulisse plangitur a se, qui ubique totus esse creditur. Nam repulsionis differentias duas esse intelligimus. Prima qua tradimur tentatori peccatores: secunda quia succumbimus tentamentis. Unde cum ad tentandum exponimur, utique sine Dei ira repellimur. Cum vero vincimur, neque penitet repulsionis, repellimur. Quam sane repulsione sicut David ait: *Quam præscivit et prædestinavit, nunquam repellit Deus plebem suam: interdum autem donec pœniteat*. Quando sic repellimur ut vincamur, vehementer contra nos iratus esse Deus ostenditur. Ex quo David: *Quis novit*, inquit, *potestatem iræ tuæ?* (*Psal. LXXXIX*) et quis poterit præ timore tuo iram tuam dinumerare? Quoniam aliquando ut pater,

aliquando ut Dominus, aliquando vero indignatur ut iudex. Ut pater quidem irascitur, quando verbis aut correctionibus increpat delinquentem, et tamen pœnitenti non subtrahit medicinam: uti longe supra idem Propheta: *Saltem amodo, inquit, voca me, pater meus, dux virginitatis meæ es tu. Nunquid irasceris in perpetuum, aut perseverabis in finem? Ex quo liquet patrem irasci merito non in finem, sed usque ad tempus conversionis. Ergo quando paulo durius percutimur, Dominus irascitur: et statim de peccato sumit vindictam. Quod bene Moyses cum sensisset: Domine, inquit, ne irascatur furor tuus contra populum tuum. Porro ut iudex tunc iratus ostenditur, quando dicturus est impiis, peccatoribus: *Ite, maledicti, in ignem æternum* (*Matth. xxv*). Cujus post præsentiam, jam veniæ locus non datur. Sed hic interdum contra nos iratus esse ostenditur, quando nec finis malis imponitur, neque per pœnitentiam excrescentibus culpis, flagella cessant.*

S. PASCHASII RADBERTI

ABBATIS CORBEIENSIS

DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI

LIBER,

Secundis ejus curis expolitus et auctus, nunc demum ad manuscriptos codices et antiquas editiones recognitus.

(Marton., ampliss. Collect., tom. IX.)

OBSERVATIO PRÆVIA.

Quæ sequuntur Paschasio Radberti abbatis Corbeiensis opuscula duo, ambo ad petitionem Warini Corbeisæ Novæ abbatis, sui olim discipuli, scripta fuere, ambo ad juniorum fratrum, quos *necdum unda liberalium attigerat litterarum* condita, ambo jam lucem viderunt, et tamen ambo nihilominus nova prodent et apparent. Liber de Corpore et Sanguine Domini, primus Paschasio fetus, longe antequam ad abbatialem esset dignitatem evectus, eo præsertim tempore fuit compositus, quo abbas Arsenius, quem *sua tempora alterum Jeremiam ferebant*, exsul agebat. Hinc qui nomine Arsenii sanctum Adalardum ab anno 814 ad 821 in Herio insula exsulem intellexerunt, hi anno circiter 818 scriptum fuisse communi consensu tradiderunt: quæ quidem opinio apud eruditos omnes fere hactenus invaluit. Verum cum Warinus, cui suum Paschasius opus inscripsit, nonnisi defuncto Adalardo suffectus, Corbeisæ Novæ administrationem anno 826 assumpsit, stare non potest eorum argumentandi ratio. Præterea cum sanctus Adalardus, aliquando Antonius, interdum Augustinus, dictus, nusquam Arsenius aut Jeremias sit cognominatus, concidit prorsus illorum sententia. Satius est ergo, cum Mabillonio et Cointio, asserere Paschasio librum de Corpore et Sanguine Domini conscriptum fuisse tempore exsilii Walæ abbatis sui, cum *discor-*

diarum anfractibus pene laberetur orbis, effusa super magnates contentione imperii, quod ab anno 830 ad 832 contigisse docet nos Paschasio ipsius Dialogus de gestis Walæ, sive, ut fert libri inscriptio, *Epiphium Arsenii*. In eo quippe Wala perpetuo Arsenius et Jeremias appellatur.

Posteaquam vero anno 844 Veteris Corbeisæ creatus est abbas Paschasius, cum intelligeret non sine fructu ab universis pene legi librum suum, cum denuo recognovit et variis accessionibus auctum Carolo Calvo regi obtulit. Hinc conjicies quanti tunc æstimatus æstimandusque sit aureus ille liber, quem vir tantus regum maximo dignum duxit offerri. Et certe traditam ab apostolis sanctisque Patribus de sacramento altaris doctrinam, præsertim de reali, ut aiunt, Christi præsentia in Eucharistia, de panis et vini in ejus corpus et sanguinem conversione, quam vulgo transsubstantiationem vocant, aliaque mysteria ita clare et perspicue explicuit, ut viam cæteris, qui eo de argumento multi postea scripserunt, aperuerit; quia, ut ait Possevinus, « tanquam propheticus scriptor est habitus, quod ducentis ferme annis Berengarii hæresim antequam nasceretur, exstinxit. » Unde nec immerito Mabillonius asseruit in negotio controversiæ Eucharisticæ tantam esse necessitudinem inter Radbertum et catholicam fidem, ut fere

perinde sit hanc an illum impugnare aut defendere, cum et Romana Ecclesia Radbertum velut apostolicæ traditionis hac in causa eburnum interpretem ac defensorem agnoscat. Quin et S. Odo, Cluniacensis abbas, in lib. II Collationum, relatis aliquot locis ex libro Paschasii, cap. 50 et 51, hæc subdit: « Hæc et alia multo plura ex dictis Patrum ad reverentiam ipsius mysterii commendandam atque majestatem ejus demonstrandam conscripsit, quæ si quis, licet sciens, legerit, tanta credo discet, ut de hoc mysterio parum se hactenus cognovisse putet. »

Quanti ergo sit momenti textum ejus purum et ab omni mendo expurgatum, ab eodem auctore præsertim recognitum et auctum, viris eruditissimis ac piis exhibere, nemo non videt. Et hanc quidem in se provinciam jam pridem susceperat noster Petrus Sabbatier, qui cum sanctos Patres de Eucharistia ex professo tractantes, ad manuscriptos codices recognitos publicam in lucem edere meditaretur, ipsum Radberti librum cum manuscriptis viginti jam contulerat; sed cum ad restituendam sacrorum Bibliorum antiquam versionem Italicam omnia studia sua convertisset, integrum laborem mihi ultro concessit.

Codices autem ab eo collati hi sunt :

Anciensis ecclesiæ codex antiquissimus, atque ipsius Radberti ætate conscriptus.

Puteanus, annorum circiter 900, qui modo exstat in bibliotheca regis Christianissimi, n. 4556.

Bibliothecæ ejusdem alii tres codices 4070, annorum circiter 500, qui factas temporis decursu a Paschasio accessiones continet, 4074 et 4357, annorum circiter 600.

Colbertini duo 959 et 3682, annorum circiter 800.

Reginæ Sueciæ duo, 1547 et 1544, quorum variantes lectiones Romæ existens excipi curaverat noster Mabillonius. Ex his unus supradictas continet accessiones.

Vaticanus, n. 3472, qui olim Brixiensis sanctæ Euphemie monasterii fuit.

Laudunensis ecclesiæ B. Mariæ codex.

Turonensis Majoris-Monasterii, ætatis minimum 700. Turonensis alter S. Martini, annorum 600.

Rhemensis S. Remigii.

Rothomagensis S. Audoeni, annorum 500.

S. Germani a Pratis tres, scilicet n. 462, annorum 600; et n. 647, annorum 200, cum altero non multo antiquiore.

Corbeiensis monasterii duo, n. 297, annorum 500, optimæ notæ, et n. 361, annorum 600.

His adjecti Florentinum Codicem fratrum Minorum monasterii sanctæ Crucis, ex quorum bibliotheca piæ memoriæ cardinalis Bona Gezonii abbatissæ Dertonensis tractatum de Corpore et Sanguine Domini describitur curavit, atque ad nostrum Acherium transmisit. Quo in opere, paucis exceptis, integer Paschasii libellus continetur. Atque ut nihil diligentiam nostræ desideraretur, antiquas etiam editiones consulimus, de quibus aliquid dicere operæ pretium est.

Paschasii Radberti librum de Corpore et Sanguine Domini primus Hagenoæ apud Joannem Secenum edidit, aut potius depravavit, anno 1528, Hiobus Gastius, homo Lutheranus, cujus editionem *novatorum cacodoxorum propudium et dedecus* post cardinalem Perronium merito appellat Philippus Labbeus in lib. de Scriptoribus ecclesiasticis tom. II, p. 157. De ea pauca hæc Mabillonius in præfatione ad sæculum VI Benedictinum, tom. II, disserit: « Ex Lutheranis Hiobus Gastius Hagenoensis Paschasii librum vulgavit anno 1528, eumque penitus pervertere demum ausus est, pudendo plane ac detestando facinore. Cum enim Paschasium non minus transsubstantiationis et sacrificii, quam realis præsentis patronum ubique animadverteret, eo processit hominis impudentissimi temeritas, ut non solum integra hujusce libri capita expunxerit, verum etiam alia subinde

A verba atque sententias subornavit intruseritque, quo Paschasium errori suo patrocinari persuaderet. »

Duodecim post annis, nimirum 1510, Guillelmus Ratus, doctor theologus, ecclesiæ Rothomagensis canonicus et pœnitentiarius, cum a Francisco Quadrato, Beccensi monacho, Lanfranci, archiepiscopi Cantuariensis Beccensisque olim monachi, Dialogum in Berengarium hæresiarcham accepisset, illum publicam in lucem emittere statuit, atque ut justum efficere posset volumen, ei Paschasii Radberti librum de Corpore et Sanguine Domini adjunxit, præfixo ipsi hoc titulo: *Ex vetustissimis orthodoxorum Patrum Cypriani, Hilarii, Ambrosii, Augustini, Hieronymi, Isidori, et Paschasii, de genuino Eucharistiæ negotii intellectu et usu libellus, ex divinis Scripturis ab ipsa dexterrime constatus, contra omnes vesano sacramentario spiritu vertiginosos, qui cum ipsi Patrum opinionibus pertinacissime inmittantur, plane Achilleum telum nuper ex vetusto exemplari, bonis viribus, in fanaticorum omnium internecium depromptus.* Cujus seditionem cum manuscriptis collatam cum discussissem, eandem esse reperi cum editione Gasti, quam ille absque ullo alio examine, bona fide recudit.

Idem sentiendum esse opinor de illa editione, quæ Lovanii, anno 1541, facta fuisse dicitur, nam illam non vidi.

Primus hæretici fraudem et virus detexit Nicolaus Mameranus Luxemburgensis, qui, depravatoris librum cum manuscriptis conferens, mirari satis haud potuit perversissimi hominis impudentiam. « Scire, inquit, non possum, quidnam illi homini in mentem venerit, aut quem tum potius in mente vexatorem spiritum habuerit, cum ita hunc auctorem nequiter dilaniaverit, ut in toto fere libro nihil salvi, nihil integri et incorrupti reliquerit: adeo ut etiam ipsum verborum contextum passim inverterit, multa verba omiserit, quædam mutaverit, plurima noviter intexuerit, totas clausulas sustulerit ac variaverit, et alicubi medias, alicubi integras paginas, integra capita abjecerit, et de suo aliquid in abjectorum locum suffarcinaverit. Sic misere et inique tractatus nullus, credo, unquam alius a quopiam auctor est. » Et paulo post: « Sic ille ritus Ecclesiæ Romanæ exosus habuit, ut ubicunque in Paschasio vel sacerdotis vel altaris, vel immolationis, vel consecrationis, vel pœnitentiæ nomen invenit, id aut omiserit, aut expuncto eo, aliud subrogaverit. Nimirum loco sacerdotis, ubique ministrum Ecclesiæ, aut ministrum verbi Christi posuerit, quod non est Paschasianum; loco altaris, mensam Domini; loco immolationis, intercessionem; loco consecrationis, benedictionem; loco pœnitentiæ, agnitionem peccati et commissæ inobedienciæ. Item pro celebrari, alicubi posuit, nullo rationis sensu, manducari, et hujusmodi alia plurima. Ubi si in toto non plus peccasset, non satis alieno in libro designatum audaciæ et flagitii videri posset. Verum hæc nihil sunt ad alia quæ corrupti plurima, etc. »

Igitur cum falsarii nequitiam deprehendisset vir catholicus et sincerus, prætermisit omnino nihil, ut Paschasius integer et incorruptus in lucem proiret, et, ut ipse ait, nec laboribus maximis, nec impensis ullis parcere voluit, quo publicum promoveret commodum, quin et quamprimum postpositis omnibus quamlibet seriis negotiis, optimum auctorem suæ integritati restitueret et in lucem daret, ne iterum alicubi Hagenoica adulteratione monstrosus prodiret per orbem, cum magno suæ existimationis et Ecclesiæ detrimento distrahendus. Quapropter cum vetustissimos duos Paschasii codices offendisset Colonia, unum in celeberrimo ordinis S. Benedicti S. Pantaleonis cœnobio, alterum in Fratrum Prædicatorum ejusdem urbis conventu, ad eorum fidem Paschasium sincerum et ab omni hæreticæ face expurgatum dare non distulit, vulgavitque Colonia anno 1550.

Consimile per id temporis studium aggressus fue-

rat Joannes Ulimmerus, Lovanii apud S. Martinum A canonice regularium prior, qui acceptis ex Anglia aliquot Paschasii Radberti codicibus manuscriptis, novam libri de Corpore et Sanguine Domini paraverat editionem; sed a Mamerano præoccupatus, totum expectavit decennium, quo expirante ejus privilegio, atque tota et integra editione distributa, Paschasium denuo Lovanii prelo commisit anno 1561.

Demum anno 1618 recolendæ memoriæ Jacobus Sirmondus, societatis Jesu presbyter eruditissimus, omnia Paschasii opera, ac proinde librum de Cor-

pore et Sanguine Domini ex ms. bibliothecæ Corbeiensis, Nivellianis typis subjecti, unde in varias Patrum Bibliothecas tandem transit.

His in omnibus fere editionibus atque mss. Paschasii opus in viginti duo capita distributum cernere licet. Sed Mameranus in quadraginta novem divisit, recens sancti Germani a Pratis codex sectiones sexaginta duas habet, Laubiense nonaginta novem. Eam retinimus divisionem, quæ omnium fere est manuscriptorum, titulos capitulorum, quos Laubiensis exhibet codex, propter suam antiquitatem, in inferiori margine adnotare contenti.

VERSUS

Quos scripsit ad Carolum regem PASCHASII RADBERTUS abbas, a quando ad eum misit librum suum de corpore et sanguine Domini.

b Audenter nunc nunc gelida de rupe Camenæ
Ut veniant petimus : verum te, Sophia virgo,
Fulgentis niveum quæ servas culmen e olympi,
Aurea lux ^d mundum irradians, cui vertice surgit,
Et Phœbæ radiis facies gratissima mittit,
Componitque humeros ignitis purpura gemmis ;
Deprecor ut precibus digneris cedere nostris,
Regis et ad solium pro maiestate verendum
Incessu properes gravido vultuque modesto,
Ut coram steteris niti lo sic ore loquaris :

Rex virtute potens, sophiæ quem splendor adornat,

^a Quod quidem non contigit ante annum 844, quo, defuncto Isaaco abbate Corbeie-Veteris, subrogatus est Paschasius Radbertus.

^b Codex Colbertinus hoc modo incipit : *Idoneæ nunc nunc gelida*, etc. : cujus auctoritate expunxi *nunc nunc gelida*, quod præfert codex Auiciensis, ex quo

B Karole, cui nomen serie descendit avita,
En offert famulus devota pectore munus
Abbas Radbertus, placide quod diva potestas
Accipias, necnon oculis et pectore cernas
Quid habeat, seu quid calamo signante peroret.
Non terrenum aliquid, sed cæli mystica promittit.
Nam corpus Christi, roseam seu sanguinis undam
In lucem reteggit, quæ sint mysteria monstrans,
Legerit ut quisquis devota mente fidelis,
Visibili specie cælorum arcana pavescat ^e.

hos versus primus edidit Mabillonius.

^c Sic optimæ notæ cod. Colbertinus; cum Auiciensis legat *lumen*.

^d Id est, mese Decembri.

^e Anic. ms., *arcana pavescit*.

EPISTOLA

Ejusdem PASCHASII ad Carolum regem.

Domino præcellentissimo regi humilis et exiguus PASCHASII RADBERTUS ^a vester, etsi indignus abbas ac ^b levita Christi, monachorum omnium perispensa, plurimam ^c salutem, rex inclyte, vobis.

Hinc inde, ut condignum est, ad superventura diei Dominici ^d festa missuri sunt auri argentique et vasorum diversi generis munera, necnon et variaz ^D supellectilis vestium ornamenta, falerata equorum, cæterorumque animalium quæque præcipua : inter quas nimirum, etsi ultimus, fide devotus quia mo-

^a Proprium huic nomen erat Radberto; quo nomine subscribit synodo Parisiensi, eidemque scribit Lupus. Ascitium Paschasio, quod agnomen proprio nomini præponere ipse solet, inquit Mabillonius in elogio ejus historico, cap. 1.

^b Quippe Radbertus ne quidem factus abbas ad sacerdotii gradum voluit promoveri vir modestissimus.

^c Excidit ab editis vox plurimum, quam exhibent et Auiciensis codex et Colbertinus.

^d Id est, ad Natale Domini, ut conjicit Mabillonius Præf. ad sæc. x. Bened. part. II, p. 9.

nistis, et meâ, ut opto, vos delectant; decrevi non ignavi ponderis metalli vestræ majestati munus offerre : scilicet libellum, quamvis exiguum corpore, magnum tamen de ^e Sacramentis sacræ communionis, quem dudum Placidio meo ^f Warino abbati devoto et fideli vestro consecrans, ideo sic communi volui stylo temperare subulco, ut ea quæ de Sacramento corporis et sanguinis Christi sunt necessaria rescire; quos necdum unda liberalium attingerat litterarum, vitæ pabulum et salutis haustum

^e Ex hoc loco refutata manet Ludovici Cellotii sententia, qua duos de Eucharistia Paschasii Radberti libros distinguit, unum breviorum *de Corpore et Sanguine Domini*, hactenus vulgatum; alterum prolixiorum *de Sacramentis*, quem ^g excidisse. Hinc enim patet librum de Corpore et Sanguine Domini alium non esse a libro de Sacramentis, quo nomine illum appellat libro XII Comment. in Math.

^f Hinc collige Warino Corbeie novæ abbati ascitium fuisse nomen Placidio, quo agnomine ^h ignotus jacuit.

planius caperent ad medelam. Nunc autem dirigere non timui a vobis, quatenus nobis operis præstantior per vos exuberaret fructus mercedis pro sudore, cum per vos ad plurimos pervenerit commendatus, et gratia nobis responderit oblatis muneris: quia pecunia verbi (sicut plenius, Domine mi rex, nostis,) quantos repleverit suis sumptibus auditores, tantis copiosius in se amplificatur meritorum opibus b. Qua de causa velim non levi animo ista perlegat vestrae solertiæ magnitudo; verborum ad alia pretiosorum amore ductus: sed sic super hanc intendat prudentia vestra mensulam paupertatis, ac si ad ferculum Salomonis, quod ambiunt ex fortissimis supernorum civium electorum sexaginta fortes (Cant. III, 7, 9). Ubi profecto si quis superciliosus aut invidus, vel indignus accesserit usquam, eorum tutus loquor præsidio, de quibus est sermo, non ista absque periculo contemni, quoniam uniuscujusque ensis hinc inde vibratur (Ibid., v. 8), tam ut talium retundat audaciam, quam ut regis excubias custodiat c contra hostes (IV Reg. XI, 7). Qui etsi minus est in eloquio, multo præstantius in materia, qua digne creditibus vita præstat incorruptibilis et æterna! Idcirco ne me putes, Augustorum charissime d, fabulam vobis contexere de Maronis salsa. Imo cavendum ne ullus in his offendat; quia nihil felicius, si digne ad ea gustu intelligibili quisque pertingat. Ubi, si recte sapio, quotieslibet quicumque recumbit inter ea de quibus agitur, inter angelorum frequentiam et sanctorum omnium epulas versatur: quia convivium æterni Regis est ad quod ingreditur, ubi

sponsus et sponsa dulcibus deliciarum fruuntur muneribus, et Rex totius creaturæ quotidie ingreditur; ut videat discumbentes, si vestem in qua renati sunt habeant nuptialem (Matth. XXII, 11, 12). Quapropter non pervipendere debemus tantam gratiam: sed cogitare qualiter possimus cum fiducia æternæ vitæ pascua contingere. Hinc ergo, præstantissime rex, de hoc exiguæ e lectionis eloquio placeat diligenter intendere, quanta sit virtus in eisdem mysticis sacramentis, vitam æternam impræsentiarum accipere, et angelicis escis Christi in corpore quotidie saginari. Quoniam etsi a Deo plena sunt omnia, nosque coram oculis divinæ majestatis semper versamur, e perfidis ubique nullus tutus est locus, tamen plurimum coram sanctis altaribus frequentiam angelorum vultum Dei contemplantem, [ac] divina obsequia observare oportet et vereri, taliaque mente et anima instantius perscrutari. Et ut hæc diligentius vestra perlegat sagax intelligentia, licet humilia videantur, prostratis imploro precibus, quatenus vestro examine comprobatus codex, etsi jamdudum ad plurimos pervenit, deinceps securius haberi possit: quia non de nostro ista edidimus, sed catholicorum Patrum doctrinam, veritatis calamo conscriptam, nostro stylo commendavimus. Quod si dignitas vestra ea quæ devotus offero, dignanter acceperit, meaue f taliacunque grata fuerint, illud Maronis in fine cantabo:

Aurea mala decem misi, cras altera mittam.

(Virg. Bucol., eclog. III.)

f Hunc locum emendavimus ope codicis Colbertini, qui legit *meaque*, non *in ea quæ*, ut in editis habetur, manifesto amanuensis errore, qui ex una m litteras duas fecit *in*, et *quæ* posuit pro *quæ*.

a Ms. Colbertinus legit *curavi*.

b Eadem fere in epistola ad Placidium.

c Ms., *custodiant*.

d Forte, *clarissime*.

e Colbert., *exiguo*.

VERSUS PASCHASII RADBERTI

De Corpore et Sanguine Domini.

Regis a adire sacræ qui vis solemnità mensæ,
 >linificum Christi corpus contingere votis,
 Delicias b vesci, roseum potare cruorem,
 Bacchica nostra velim, puero c quæ misimus olim,
 Est niveos casto condas in pectore flores:
 Justica forte animo sordent, sed mella d manabunt
 Santum e quæ calamus Christi de fonte ministrat,
 Unde sitim pueri f possint restringere (al., restringe-
 re) libeat digne sectari jussa Tonantis. [re] saltem

Libertas etenim fidei nunquam abnegat ulli
 Proximos vitæ fructus de cespite carnis:
 Vita, salus, pax, lux, sapientia denique cunctis
 Unde manat per eum g cœli sub cardine quadro,
 Tu quoque muneribus si dignus vixeris istis
 Accipies palmam regni virtute beatus h.

Disponit causam nostris Deus usibus aptam,
 Ut panis corpus, vinum sanguisque sit ejus,

a Mameranus et Ulimmerius manifesto errore legunt *Legis*, quoposito, acrostichus in prima littera claudicaret.

b Editi *Delicias vesci* contra fidem decem mss. qui constanter legunt *Delicias vesci*, nec male; nam etsi frequentius *vescor* cum casu ablativo jungatur, nonnunquam tamen cum accusativo apud optimos auctores ponitur, ut apud Plinium lib. X, cap. 58; Propertium lib. II, eleg. 6; Tacitum in Vita Agricolæ. Ex hoc porro loco patet Radberti nomen cum *d*, non cum *t* legendum hoc modo, *Radberrus* non *Ratpertus*.

c Warino scilicet, seu Placidio abbati, quem pre-

rum vocat, quod a primis eum annis erudisset.

d Ita Mameranus cum mss. At vero Ulimmerius et Sirmondus legunt *mella manabunt*.

e Aniciensis codex, duoque Colbertini, *Iste tamen calamus*.

f Sic restituimus hunc versum ope manuscriptorum optimæ notæ. Nam editi antea legebant:

Unde sitim possis flammisque exstinguere mortis.

g Ita Mameranus cum mss. duodecim. Quatuor vero mss. legunt *Inde fluit testor*; duo vero mss. habent *Inde manat scm. er.* Aniciensis: *Inde manat per con.*

h Hic desinit carmen a Martenio præpositum libro

Sed queat ut submisit odor, color, ac sapor isdem. A
 Fit fidei merces, cuius est maxima virtus.
 Lex ea naturæ est verti in quod iusserit auctor.
 Imperium sequitur de se, mox transit in illud
 Quod jubet Omnipotens, res in miracula vertens.
 Protinus ergo vicem mutat natura suetam.
 Mox caro fit panis, vinum mox denique sanguis,
 Datque sacerdotes, sibi quos incorporat omnes,
 Hæc ut agant per eum mysteria, et ipse per illos.
 An homo naturam per se mutaverit ullam,
 An homo triticam præstaverit esse Dealem?
 Vox sed id explet opus, quæ condidit omnia prorsus.
 Nam semel ut terram jussit, quod germinet herbam,
 Quod facit illa, dehinc per cuncta volumina sæcli
 Jussit et hoc fieri, sic se substantia vertit,
 Hoc opus et cœnæ per eum patrat ubique.
 Plurima visibili semper virtute peregit,
 Nam mare cum scindit, coluber sit virga vicissim,
 Petraque fudit aquas, nimbus quoque præbuit escas,
 Fertque columna ignem, pellitve subinde vaporem.
 Ista patent coram, virtus manifesta videtur;
 Illa palam fecit, hoc clam gerit attamen ipse.
 Hoc opus absconsum quod signa patentia produnt,
 Nam manifesta Deus fecit, credatur ut istud.
 Dum videt illa oculus, cernat fidei id quoque visus,
 Quæ neque veracem dubitat, nec omnipotentem.
 Frumentum et vinum generantia virginitatem
 Hæc generant turmas de virginitate decoras.
 Virginis has species legit quam maxima proles,
 Hinc ut castificet numero quos prolis adoptat.
 Horrea frumentum replet hoc, cellaria vinum,
 Cor hominis facit hoc, illud quoque firmum,
 Hæc duo virgineas generant sic ergo choreas.

Participes calicis mundos perstare necesse est.
 Abluit inde pedes, cœnæ cum tempus adesset,
 Discipulis mundam suadens hos ducere vitam,
 Participes divini, quo mudentur, sacramenti,
 Ne ut Judæ similes capiant mage damna salutis,
 Immundi mundam quoniam audent sumere libam.
 Nam docet in calicis quosdam natale futuros,
 Qui sibi iudicium sacra per mysteria sumunt.
 Hinc sinit inter eos qui convivantur amicos,
 Ut Judas epulum gustet canis ille posolum.
 Officit infirmo, prodest quod denique sano.
 Qui pluit injustis, solemque ministrat iniquis,
 Essequæ vult salvos, et verum agnoscere cunctos.
 Hoc commune bonum cunctis largitur ad usum;
 Quisque tamen videat, qualis, vel qualia sumat,
 B Præmia cui vitæ, cui sint augmenta gehennæ.
 Cætera sanciret cum lex, quæ hæc causa reposcit,
 Hoc posuit primum, jussitque vorantibus agnum,
 Ut quicumque suos studeat præcingere lumbos,
 Quod magis expediat, hoc primo locans manifestat.
 Convivas epuli castos docet esse superni,
 Qui litat in veteri, libat velitamina ritu,
 Lotus et a licito se conjugis abstinere usu,
 Hinc licito ad tempus, quia fert tribus una mini-
 [stros.
 Umbra tamen veteris sunt illa, typusque holocausti.
 Quam magis esse decet nitidum, qui talibus hæret?
 Mors necat hunc, umbræ cultum qui spreverit; inde
 Collige quid maneat, rem ipsam qui forte profanat;
 Cum gravet omnes scelus multum pollutio pejus.
 C Virgineæ proli nihil est adversius illa,
 Majestasque rei, si non discernitur, obstat;
 Iudicium sumit, qui non dijudicat, inquit.

de Corpore et Sanguine Domini. Sequentes versus ex Anecdotis Muratorii, tom. III, excepiimus. EDIT. PATROL.

• INCIPIT

PROLOGUS PASCHASII RADBERTI

Ad PLACIDIUM discipulum suum de opere subsequenti.

PASCHASIIUS ^b RADBERTUS Levita, monachorum D
 omnium peripsema, dilectissimo filio, et vice Christi
 præsidenti, magistro monasticæ disciplinæ, alternis
 successibus veritatis condiscipulo.

^a Ita titulum præfert codex Colbertinus antiquis-
 simus. Sic vero regii duo mss.: *Incipit prologus
 Paschasii diaconi in libro de Corpore et Sanguine
 Domini. Corbeiensis unus, In nomine sanctæ et indi-
 viduæ Trinitatis. Incipit liber Radberti Paschasii le-
 vitæ de Corpore et Sanguine Domini. Incipit prologus
 sequentis operis. Cui, paucis mutatis, consentiunt
 sancti Germani et Turonensis S. Martini. In Vati-
 cano, Prologus libri ad Placidum, atque ita in duo-
 bus reginæ Sueciæ mss. et apud Sirmondum. In
 pluribus tamen tam scriptis quam editis deest hic
 titulus.*

Novi igitur, ^c nec ambigo tua experimento disci-
 plinarum solertia, quod Arsenius ^d noster, quem no-
 stra nunc nobis sæcula Jeremiam alterum tulerunt
 ab illo, in fidei te mihi commiserit ratione: propter

^b Plures mss. præfationis inscriptionem habent
 hoc modo: *Paschasius Radbertus Placidio suo salu-
 tem, tum dilectissimo filio vice Christi præsidenti.
 At magis genuina et genio auctoris accommodata
 nostra lectio, quæ est Corbeiensis codicis et Ger-
 manensis.*

^c Ita Mameranus cum octo optimæ notæ mss. Editio
 Sirmondi, cum quibusdam codicibus, *Novit igitur,*
 minus quidem proprie.

^d *Arsenii* nomine plerique hactenus intellexerunt
 Adalardum abbatem Corbeiensem, quem Paschasius
 in ejus Vita Antonium et Augustinum aliquando appel-

quod a primævo indefessus curavi te rapere de inter undas; sed fateor tibi magis melotam patris supra verticem profuisse: qua denique subvectum a te congratulor evasisse, me quoque jucundor non in vacuum cucurrisse. (Præfatus b autem pater, uti justitiæ faventibus moris est, exsilium c fert pro fide, illo ut utar Comici, quia plenus rimarum veritatem sciens silere noluit. Unde adhuc suspecti sumus quid Dei dispensatio ex eo ulterius velit, quem jam inspicimus promissionibus meritorum hinc inde divinitus d agitari. Tu tamen non es secutus juvenilia, ut assolent, desideria, qui diutinis premuntur inviti disciplinarum compedibus, sed radicans fide Christi ultroneus moribus et vita quotidie ad meliora, Domino juvante, proficis. Neque, ut frequenter tibi objeceram, supra glaciem scribens ad solem posui, sed in soliditate fidei et charitate Christi interiorius spiritu e solidante semina vitæ sevi.

Unde, votorum filii, censura fidei, et dilectionis f gratia etiam inter mundi turbines, præsertim dum nostrarum g suis discordiarum anfractibus pene labitur orbis, effusa super magnatas contentione imperii, divino arbitrio, quorum lite multum dinque concussus, tandem patent h occulta, quæ a principio per partes hinc inde concreverant, delictorum habentis ubique concupiscentiarum refusis, jam sua summos feriunt fulgura montes; ita ut nihil nostras nisi confusio undique per singula horarum spatia repercutiat aures: tamen non supersedi, ne unicum ac specialem te divinis duntaxat, quamvis clausus i in custodia, curarem eluere votis, et ad immortalia æternorum, licet sermone inelimato, pulsum a lacte annuis angoribus ut gliscas felicius j invitarem. Quod ideo placuit communi k stylo temperari subulco, et ea quæ de sacramento Dominici sanguinis et corporis tibi exigis necessaria, tui prætextatus l

latum fuisse observat, nusquam *Arsenium*. Sed hoc nomine designatum fuisse Walam ejus fratrem, qui et *Jeremias* dictus est, demonstravit Mabillonius in ejus Vita quam primus edidit sub hoc titulo, *Epitaphium Arsenii*.

a Septem mss. legunt, *subvectus tui te gratulor*. Laudunensis: *subvectus tunc gratulor*.

b Isthæc in parenthesi desunt in editione Sirmondi, et in ms. S. Germani. Reperiuntur tamen in omnibus fere manuscriptis et apud Mameranum.

c Varia subiit Wala exsilia, primo anno 850 ad Lemanum lacum, deinde anno insequenti ad Herum insulam, in qua septem annis exsul egerat S. Adalardus ejus frater; ac demum ad quoddam Germaniæ monasterium.

d Tres optimæ notæ mss., scilicet Puteanus, Colbertinus et Rhemensis S. Remigii legunt *actitari*, cujus loco Mameranus cum mss. Vaticano et Rothomagensi S. Audoeni habent *accitari*.

e In editione Sirmondi desideratur *spiritu*, quod omnes mss. proferunt.

f Vatic., *devotionis gratia*.

g Ita fere mss. omnes Editi: *noster*.

h Ita codex Majoris-monasterii cum Sirmondo; sed in plerisque mss. et apud Mameranum desideratur *patent*.

i Quid causæ fuerit cur Paschasius clausus in custodia fuerit, non facile est divinare. Forsitan hic Wala designat exsilium ad lacum Lemanum, quo

A amore ita tenuis perstringere, ut cæteri, quos necdum unda m liberalium attigerat litterarum, vitæ pabulum et salutis haustum planius n tecum caperent ad medelam, et nobis operis præstantior exuberaret fructus o, atque merces pro sudore: quia pecunia verbi, sicut plenius nosti, quantos repleverit suis sumptibus auditores, tantis copiosius in sese amplificatur meritorum opibus. Ideo velim non puerili animo ista perlegas, verborum ad alia pretiosorum amore ductus, sed sic seideas ad hanc mensulam paupertatis, ac si ad ferculum Salomonis. Ambient ergo eum electorum sexaginta fortes ex fortissimis supernorum. Ubi si quis superciliosus aut invidus p vel indignus accesserit usquam, eorum tutus loquor q præsidio, ista non absque periculo contemnit. Quoniam uniuscujusque ensis super femur vibratur r, tam ut talium retundat audaciam, quam ut regis excubias custodiat contra hostes; quia etsi minus est in eloquio, nihil præstantius in materia qua digne credentibus vita præstat incorruptibilis et æterna.

Hinc ergo ne putes me tibi, fili, fabulam de Maronis salsura contexere, imo crede, post lac infantie nihil magis cavendum, ne in his offendas; nihilque felicius, si digne ad ea gustu intelligibili pertingas; ubi, si s recte sapio, quotienslibet recumbis, inter angelorum frequentiam et sanctorum omnium epulas, quia convivium t est regis æterni, admisceris. Ubi sponsus et sponsa dulcibus deliciarum fruuntur muneribus, et Rex totius creaturæ quotidie ingreditur, ut videat discumbentes, si vestem in qua renati sunt habeant nuptialem. Unde quia, charissime u, talia periculosius est præsumere, opesque deliciarum Christi fœdare vitæ criminibus, et quæ sancta sunt impudenter attingere, velim caveas ad hæc una cum iniqua gerentibus introire. Imo lava inter innocentes

jssu Augusti ad eum missus, aliquandiu demorari potuit.

j Vatic., *facilius*.

k In plerisque manuscriptis legitur *communius*, in quibusdam *communiter*.

l Editi, *quæ tui prætextantur amore*.

m Editio Sirmondi unde, sed melius unda, ut in ms. Majoris-monasterii et aliis, vel ut habent Laubiens., et unus regius codex, *undæ liberalium attigerant litterarum*.

n Laub. et Mart., *plenius*.

o Mamer., *fructus mercedis*.

p Vaticanus codex non *invidus*, sed *immundus* legit.

q Mamer., *præsidia ista non absque periculo contemnit*.

r Editi, *vibrat, tam ut talium retundant audaciam, quam ut regis excubias custodiant contra hostes*.

s Optimæ notæ codices Puteanus, Colbertinus, Vaticanus, Rhemensis S. Remigii, Laubiensis, Rothomagensis S. Audoeni, Turonensis, Majoris monasterii, regius unus legunt, *Qui si recte sapias. Mam., quæ si recte sapias. Codex vero Majoris-monasterii addit: Quandocumque tibi placet illud sacrosanctum celebrare vel participare mysterium, quotiescunque recumbis, etc.*

t Col. regius unus, *qui ad convivium*.

u Editio Sirm., *commune*, contra fidem omnium mss. qui legunt *charissime*.

manus, quia jam sacris es officiis mancipatus, ut sine periculo possis accedere ad commissa, et cum fiducia contingere vitæ pascua, quibus sane refectus et usque ad finem vitæ digne nutritus, valeas pervenire ad locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, in voce exsultationis et confessionis, ubi sonus est epulantis. Noli ergo parvipendere tantam gratiam, sed de hoc exiguo lectionis intellige, quanta sit virtus vitam æternam impræsentiarum accipere, et angelicis escis quotidie saginari. Quoniam etsi a Deo ^a plena sunt omnia, nos quoque coram oculis divinæ majestatis semper versamur, et perfidis ubique nullus tutus est locus, tamen plurimum coram sanctis altaribus frequentiam angelorum vultumque Dei contemplante, divina obsequia observare oportet et vereri ^b. Hæc autem ut secu-

rius tua perlegat infantia, placuit, charissime, catholicos Ecclesiæ doctores in principio adnotare, ex quibus pauca de pluribus quasi lac teneritudinis eliquaverimus ^c, Cyprianum scilicet, Ambrosium, Hilarium, Augustinum, Joannem, Hieronymum, Gregorium, Isidorum, Isidicium et Bedam ^d, quorum doctrina et fide imbutus, melius possis ad altiora proficere. Nostro quidem stylo nunc sensum eorum commendans, nunc vero propriis eorum verbis ^e utens, quæ apta erant meo studio temperavi. Interdum autem quæ manifesta non dubium ^f videbantur, vera ratione firmavi, et contra quæque in ejusdem libri margine litteras doctorum quos præmissi, ex initio nominis e regione figere curavi, propter quod lege securus et perfice quæ monui devotus.

Explicit Prologus.

^a Ita Mameranus cum octo mss. Sirmoud. vero legit *etsi Deo plena sunt omnia.*

^b Ms. S. Audoeni, *venerari.*

^c Tres mss., *eliquaverim.*

^d Mameranus omisit *Isidorum et Bedam.*

^e Manuscripti duo regii, *verbis et exemplis utens.*

^f Ms. S. Audoeni, *nondum videbantur.* Vatic., *non dubia videbantur.*

^a INCIPIT

LIBER S. PASCHASII RADBERTI DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI.

CAPUT PRIMUM.

Christi communionem verum corpus ejus et sanguinem esse non dubitandum.

1. Quisque catholicorum recte Deum cuncta creasse ex nihilo corde credit ad justitiam, et ore confitetur ad salutem, nunquam dubitare poterit ex aliquo aliquid rursus fieri posse, quasi contra naturam aliud, imo jure naturæ, quod necdum erat. (*August.*) Nam natura omnium creaturarum non ex se est, neque ex sese creat rursus omnia, quæ vel sunt naturalia rerum nascentia ^b, sed voluntate Dei omnium rerum natura condita est. Propterea quisque recte sapit ^c, non naturam causam dicit esse rerum, sed omnium naturarum et ex natura sui generis nascentium ^d voluntatem Dei esse confitetur. Porro voluntas Dei tam efficax est et omnipotens, ut ejus velle solum fieri sit, ac per hoc voluisse illum, fecisse est. Unde mirum omnium rerum et naturarum causa sola vo-

luntas Dei jure creditur. Ideoque quotieslibet in oculo videtur quasi contra naturam aliquid evenire, quodammodo non contra naturam est, quia potissimum rerum natura creatatum ^e hoc habet exitium ^f ut a quo est, semper ejus obtemperet jussis, ut sicut velle Dei ejus profecto est esse, ita quoque quidquid eam rursus Dei virtus esse decreverit, jure aut crescendo augeatur, aut nascendo ^g, licet pro nostris offensis diminuat, aut mutando in aliud omnino quod non erat, prætermissa naturæ ordine, convertatur, rectissime confitetur. Hinc ergo pulchre a quodam poetarum nostrorum (*Seulio scilicet*) dictum est:

Subditur omnis
Imperii natura tuis, ritumque soluto,
Transit in adversas jussu dominante figuras.

Quoniam extra potentiam Dei nihil est, idcirco omnia potest ^b. Neque enim sic condidit omnium

^d Mameranus et Sirm., *denascentia.* Laub. Vaticanus, Rothomagensis S. Audoeni, et unus regius *denascentium.*

^e Editi, *creaturarum*, melius et rectius mss., *creaturarum.*

^f Ms. Tur. S. Martini, *hoc habet proprium.*

^g Ms. S. Audoeni, *aut decrescendo.*

^b In codice Laubiensi hic incipit caput primum cum hoc titulo: *Quod Dei voluntas causa sit omnium creaturarum, et ideo neminem movere debere quod vera sit caro Christi, et verus sanguis, quem de altari sumimus.*

^a Variant circa hunc titulum codices mss. Rhemensis S. Remigii sic legit: *Incipit textus libri de corpore Christi.* Duo regii: *Incipit liber Paschasii diaconi de mysterio Corporis et Sanguinis Domini Jesu Christ.* Codex S. Germani: *Incipit liber Paschasii Radberti Levitæ de Sacramento Corporis et Sanguinis.* Corbeiensis, *Incipit liber de Sacramentis.*

^b Ita optimæ notæ codices Laubiensis, Vaticanus, Turonensis S. Martini, Rothomagensis S. Audoeni, Rhemensis S. Remigii, et duo S. Germani, sex Corbeiensis. Editi: *Quæ nascuntur naturalia rerum nascentia*, quibus concinit codex Majoris monasterii.

^c Editi, cum codice Florentino, *si recte sapit.*

artifex Deus rerum naturas, ut suum velle ab his **A** auferret, quia omnium creaturarum subsistentia ^a in eadem Dei voluntate subsistit et virtute, a qua causam habet, non solum ut subsistat quicquid est, sed etiam ut sic sit sicut ipsa Dei voluntas decreverit, quæ causa est omnium creaturarum. Alioquin nec subsisteret ulla creaturarum existentia, nisi in ejus voluntate, a quo totius ejus esse manat: et ideo natura creaturæ quoties mutatur, aut augetur, vel subtrahitur, non ab illo esse divertitur in quo est, quia sic est, et sic fit, ut ille decernit in quo est ^b.

2. Patet igitur quod nihil extra vel contra Dei velle ^c potest, sed cedunt illi omnia omnino. Et ideo nullus moveatur de hoc corpore Christi et sanguine, quod in mysterio ^d vera sit caro et verus sit sanguis, dum sic voluit ille qui creavit: *Omnia enim quæcunque voluit fecit in cælo et in terra* (Psal. cxiii, 2), et quia voluit, licet in figura panis et vini maneat ^e, hæc sic esse omnino, nihilque aliud quam caro Christi et sanguis post consecrationem credenda sunt: unde ipsa Veritas ad discipulos: *Hæc est, inquit, caro mea est pro mundi vita* (Joan. vi, 52) ^f: et, ut mirabilius loquar, non alia plane quam quæ nata est de Maria et passa in cruce et resurrexit de sepulchro. (Ambros.) *Hæc, inquam, ipsa est, et ideo Christi est caro, quæ pro mundi vita adhuc hodie offertur, et cum digne percipitur, vita utique æterna in nobis reparatur.* Quod si minus alicui quam dicimus credibile videtur, attendat universa Veteris ac Novi ⁱ Testamenti miracula, quæ contra naturæ ordinem ob fidei firmitatem a Deo gesta sunt, et videbit luce clarius quod Deo nihil impossibile sit, dum omnium esse Dei voluntas est, et quicquid voluerit Deus, hoc singula sunt ⁱ.

3. At vero si quis ista non credit, si vidisset Christum in cruce in specie servi, quomodo Deum illum intelligeret, nisi per fidem prius credidisset. Ita et in hoc corpore, ubi species alia monstratur, quomodo carnem Christi videat, nisi per fidem prius veraciter ^k credat. Cogitet ergo si mare Rubrum

olim habuit in natura dividendi se ^l, ut populus per medium sicco vestigio transiret, aut si habuit omnis illa Ægyptiorum aqua ex se, licet per Moysen, vix se convertendi in sanguinem, et cætera. An in voluntate Dei fuit ut impios permulceret ad fidem, et monstraret in specie coloris ejus, quod omnis eorum doctrina et morum aspersio versa esset in sanguinem? (Aug.) Deinde in Evangelio aqua ^m perhausta de fonte, unde habuit potentiam se in vini demutandi saporem? Et ut de innumeris pauca commemorarem, unde habuit ignis ille Babylonius, ubi tres pueri missi sunt, per naturam ne caleret [al. arderet]? An in voluntate fuit ut fieret tanquam spiritus roris flantis [f. flans], ut refrigerium magis quam incendium præstaret sanctis? Cogitet ergo quisque **B** panes illi in eremo quinque aut septem, si habuerunt substantialiter ex se, ut tot homines satiant, et deinde tot sportas replerent, an in gratia ⁿ fuit quod factum est Creatoris: minuendo enim multiplicabantur, necnon et Maria virgo habuit ut Virgo pareret sine coitu Deum, an in virtute Dei? Et ut apertius dicam, caro nostra vel animalium, nunquid non terra ^o, imo terra, quia dictum est: *Terra es, et in terram ibis* (Gen. iii). Quamvis ergo terra vera sit caro, licet corruptibilis, si servaverit jura legis et mandatorum Dei præcepta, vestietur adhuc immortalitate. Per ista quæ exponimus quamvis caro, tamen incorruptibilis erat ^p.

4. Quæ velim diligenter attendas, o homo, et per omnia quæcunque naturaliter videntur esse, vel quæ **C** contra naturam facta leguntur ab initio creaturæ, enucleatius obsecro considera, utrum ex sese in sua natura fiant singula ^q, vel quæ demutantur in aliud quod non erant, utrum per ordinem sui juris, ut sint mirabilia, aut certe, quod magis fateberis, et illa quæ sunt quasi naturalia, et justa; quæ quasi contra naturam veniunt, prorsus omnia in voluntate Dei esse et in sapientia singula pro utilitate rationabilium procreari, et ideo causam omnium existentium voluntatem Dei recte fatemur, nec immerito, quoniam voluis-

^a Anic. regius unus, et Rothom. S. Audoeni, *substantia*.

^b In editione Sirmondi desiderantur hæc verba: *In quo est, quia sic est, et sic fit, ut ille discernit in quo est*, quæ tamen exstant apud Mamer. et Ulimmerium. In duobus mss. sancti Germani, duobus **D** regii, reginæ Sueciæ duobus, Vaticano, Laubiensi, Puteano, Colbertino, Laudunensi et Turonensi S. Martini.

^c Quatnor mss., *contra Dei voluntatem*.

^d Ms. S. Audoeni, *in ministerio*, Anic. vero et Colbertinus unus, *mysterio*, omisso *in*.

^e Puteanus, Anic. Remigianus, Vatic. et Florentinus, *licet figura panis et vini*, omisso *in*; tres alii missæ addunt *maneat*, Ulimmerius verbò sic legit, *licet figura panis et vini hic sit*.

^f Anic., *hoc, inquit*.

^g In codice Laubiensi hic incipit cap. II, cujus hic titulus: *Quod non sit aliud quod sumimus in Eucharistia, nisi caro de intemerata Virgine nata, et sanguis qui fluxit de latere Christi*.

^h In cod. Vaticano desideratur *hodie*, desiderantur et hæc mox subsequentiâ verba: *Et cum digne*

percipitur, vita utique æterna in nobis reparatur.

ⁱ Apud Mameranum et in tribus mss. desideratur *Novi*, quod tamen optime quadrat. Nam infra *Novi* perinde ac *Veteris Testamenti* refert miracula.

^j Mamer. et Laub., *hæc singula fiunt*. Rothom. S. Audoeni, *hoc singulariter fit*.

^k Editi, cum quibusdam mss., expungunt *prius*, octo vero mss. pro *veraciter* legunt *veracius*.

^l Vatic., *habuit naturam dividendi se*.

^m Editi, si aqua perhausta de fonte habuit potentiam; at melioris notæ mss. expungunt *si*, leguntque hoc modo: *aqua perhausta de fonte unde habuit potentiam*. Nec male, nam interrogando hic loquitur Radbertus.

ⁿ Editi, cum quibusdam mss., addunt *Dei*, quod superfluum est, nam mox subditur *Creatoris*, cujus loco Laub. legit *creantis omnia*.

^o Quinque mss., *nunquid non de terra*.

^p Mamer. et Sirm. expungunt *sit*. Laub. *Quamvis ergo terra vera sit caro, corruptibilis est*. Flor. *Quamvis ergo terra sit vera caro, tamen corruptibilis est*.

^q Vatic., *Fiant singula, quæ augentur, aut minuuntur, aut demutantur*.

ae ejus a fecisse fuit. Unde b quotiescunque aliquid fit ex aliquo, c virtute voluntatis fit, et in sapientia ejus qualiter fiat, praepratur. (Hilar.) Neque igitur voluntas sine virtute, neque virtus sine sapientia quippiam efficit; quia d voluntas Dei virtus et sapientia est; ideo quidquid vult, ita fit ut vult, et in nullo fallitur: quia in sapientia sua omnia vult, imo ipsa sapientia ejus voluntas est: et propterea nihil mali e, nihil quod non possit vult. Unde quia sic voluit, ut caro ejus esset et sanguis hoc mysterium, in nullo dubites, si Deum credis: sed vera fide habeas f in animo quod haec est caro illa quae oblata est pro mundi vita, quam qui digne comederit, mortem non videbit in aeternum g. (Ambr.) Nihil enim Christus Ecclesiae suae majus aliquid in mysterio reliquit, quam hoc baptismique sacramentum, necnon et Scripturas sanctas, in quibus omnibus Spiritus sanctus, qui pignus totius Ecclesiae est, interius mystica salutis nostrae ad immortalitatem operatur. Sed in his denique nihil incredulis mirabile, credentibus vero nihil melius, nihil mirabilius, nihilque locupletius in hoc saeculo praebetur, non ut mirabile visui pareant oculorum, sed ut in fide et intellectu divinis redoleant mysteriis, et in eisdem aeternitas h mortalibus et participatio Christi in unitate corporis concedatur.

5c. Hac igitur de causa longe ab omnibus quae facta sunt a saeculo miraculis i distat hoc mysterium, quia omnia illa ideo facta sunt, ut hoc unum credatur quod Christus est veritas; veritas autem Deus est, et si Deus veritas est, quidquid Christus promisit in hoc mysterio, utique verum est; et ideo vera j Christi caro et sanguis, quam qui manducat et bibit k digne, habet vitam aeternam in se manentem; l sed visu corporeo et gustu propterea non demutantur, quatenus fides exerceatur ad justitiam, et ob meritum fidei merces in eo justitiae consequatur. Alia namque Christi miracula hoc unum passionis confirmant m sacramentum, et ideo non ob miraculum ista mutantur exterius in speciem, sed interius, ut fides comprobetur in spiritu, verissime continemur: ut quia justus ex fide vivit, habeat justitiam fidei in mysterio, et per fidem vitam in se suscipiat manentem, qua securior adhuc mortalis immortalitate pastus, quantocius ad immortalia fe-

a In quinque mss. deest ejus.

b Vglic., Unde quoniam ita est, quotiescunque, etc. Regius unus et S. Audoeni, Unde quoniam quotiescunque.

c Ms. Majoris Monasterii, ex aliqua virtute codices reginae Sueciae, virtute et voluntate fit.

d Editio Ulimm. et Sirmondi, quia ergo voluntas. Sed Mameranus cum plerisque mss. expungit ergo.

e In editione Sirm. desideratur nihil mali, quod habent omnes mss. et alii editi.

f Laub. et Laud. cum Mamer., sed veram fidem habeas.

g Hic in codice Laubiensi incipit cap. III, cum hoc titulo: Quod nihil magis Christus Ecclesiae contulerit, quam et baptismi sacramentum, etc.

h Flor. et Praedic. aeternitatis mortalibus participatio.

stinet, ubi non pedibus, sed fide cum bonis operibus pervenitur.

6. Constat igitur modis omnibus, quod sicut in paradiso lignum n fait, ex quo jugis subsisteret status hominis, si mandata servasset, et immortalitas: ita provisum est in Ecclesia hoc mysterium salutis, non quod eidem ligno hoc esset in natura, sed re o visibili virtus invisibilis intrinsecus operabatur. Ita siquidem et in isto communionis sacramento visibili, divina virtus ad immortalitatem sua invisibili potentia, quasi ex fructu ligni paradisi, nos et gustu sapientiae sustentat et virtute, quatenus per hoc immortales in anima, quandiu ex hoc digne sumimus, demum in melius transpositi ad immortalia feramur. (Hilar.) Ad hoc ergo, Verbum caro factum est et habitavit in nobis (Joan. 1, 14), ut per Deum Verbum carnem factum caro proficeret in Deum Verbum, quae nimirum caro Verbi fit esca in hoc mysterio, cibisque fidelium, dum vere creditur esse caro pro mundi vita, neque aliud aliquid, quam caro corporis Christi, ex qua Christus manet in nobis, ut et nos per eam transformemur in illum; qui nihil aliud factus est, quam Deus caro dignatione sua, ut habitaret in nobis. Si ergo habitat in nobis, ut nos membra corporis ejus maneamus in illo, justum est quia in illo sumus, ut ex eo vivamus p, et ideo carne Verbi vescimur et potamur sanguine. Haec est, inquam, firmitas fidei nostrae, haec unitas et vitae communicatio, ubi si naturae ordo requiritur, succumbit ratio, et tamen manet extra humanam rationem facti veritas, ita ut in ratione fidei vis Detatis et potestas efficax modis omnibus credatur, quia dubietas mentis, licet bonae vitae sit qui accipit, excludit q, ne ad hujus sacramenti intelligentiam pertingat.

CAPUT II.

Quod hoc mysterium Christi nullus fidelium debeat ignorare.

1. Sacramentum Dominici corporis et sanguinis, quod quotidie in Ecclesia celebratur, nemo fidelium ignorare debet, nemo nescire quid ad fidem, quidve ad scientiam in eo pertineat: quia nec fides in mysterio sine scientia recte defenditur, nec scientia sine fide, quae nondum capit, quandoque ut percipiat,

i Duo mss. regii, mirabilis distat. Laub., mirabilia distat.

j Ulimm. et Sirm. legunt, vera est Christi caro. Sed apud Mameranum et plerosque mss. deest est.

k In editis desideratur bibit.

l Hic in codice Laub. incipit cap. IV. Quare non demutatur caro Christi et sanguis in visu et gustu.

m Editi, cum Flor., confirmat.

n Editi, cum tribus mss., lignum vitae fuit.

o Cod. Majoris-monast., rei visibili.

p Laub., Sumamus.

q Aniciensis excludit eum.

r Cod. Laub. cap. V. Quod hoc mysterium nullus fidelium debeat ignorare, quia etiamsi bonae vitae sit qui accipit, dubietas menti excludit, ne ad ejus sacramenti intelligentiam perveniat.

enutritur. Ac per hoc tanti sacramenti virtus investiganda est, et disciplina ^a Christi fides erudienda; ne forte censeamur ex eo indigni, ^b saltem si non satis discernimus illud, nec intelligimus, mysticum Christi corpus et sanguis quantum polleat dignitate quantaque præmineat virtute, et discernatur a corporeo gustu, ut præstantius sit omni sacrificio Veteris Testamenti.

2. Hoc sane si quis ignorat non discernit; et ideo timendum, ne per ignorantiam, quod nobis provisum est ad medelam fiat accipientibus in ruinam; unde Dominus in Levitico (*Levit. xxii, 14*): *Qui comederit de sanctificatis, inquit, per ignorantiam, addat quintam partem cum eo quod comedit, et dabit sacerdoti in sanctuario: nec contaminabitur sanctificata filiorum Israel quæ offerant Domino, ne forte sustineant iniquitatem delicti sui, cum sanctificata comederint. Et addidit: Ego Dominus, qui sanctifico eos. Ac deinde: Sancta sanctorum sunt (Isid.).* Ubi profecto mysterium corporis Christi et sanguinis designatur; ex quo non habet potestatem edendi, non solum omnis alienigena, inquilinus et mercenarius, verum nec qui per ignorantiam tanti mysterii obsecatur. Per ignorantiam autem illud percipit, qui virtutem ejus et dignitatem atque circumstantiam ipsius sacramenti penitus ignorat: qui nescit vere quod corpus et sanguis sit Domini secundum veritatem, licet in sacramento accipiatur per fidem; quidem mysterium accipit, sed nescit mysterii virtutem, unde Salomon, imo per eum Spiritus divinus jubet: *Cum sederis ad mensam ^d potentis, ut comedas cum principe, diligenter attende quæ apponuntur coram te; quoniam talia te oportet præparare, id est mortificationem Christi in corpore circumferendo quotidie prædicare. Diligenter ergo intelligere et spiritalia sacramenta palato mentis et gustu fidei digne percipere, quasi legaliter quintam partem ad ea quæ prius per ignorantiam comederat, super addere est, dum divina intelligibiliter interior homo noster per Christi gratiam excipit, et per ea virtute fidei ^e Christo incorporatur. Alioquin quomodo lex juberet ad ea quæ comederat aliquis per ignorantiam, quintam superaddere partem, cum jam illa non superessent ^f, quibus ulterius addi quippiam possit; non enim superadditur illi rei quæ*

A jam non est, sed ei utique quæ hactenus est. Unde bene Septuaginta super ipsam addi quintam partem jubent. Quinta igitur pars illius tunc recte a nobis superadditur ei, quod prius per ignorantiam accipiebatur, si quinque sensus corporis intus ad intelligibilia spiritualiter convertantur; quia si recte sapimus, vel recte percipimus, divinus Spiritus qui in nobis est, etiam et per eandem gratiam ampliat ^g, eosdemque sensus nostros ad ea percipienda instruit et componit; ita sane ut non solum gustum interius ad mystica perducatur, verum et visum atque auditum, necnon odoratum et tactum ita tenus illustrat quodammodo ^h, ut nihil in eis nisi divina sentiantur, nihilque nisi cœlestia, et ⁱ quod terribile satis est quod communicatur; unde B quam bene dicitur: *Addat quintam ejus partem super eum; vel sicut alii codices habent, cum eo, et dabit sacerdoti: quia ^j omnem sanctificationem mystici sacrificii et efficaciam quomodo sensibilis res intelligibiliter virtute Dei per Verbum Christi in carnem ipsius ac sanguinem divinitus transferatur, vel qualiter per hæc communicantes ad spiritalia nutriantur, siquidem Christo, qui verus et summus sacerdos est, catholice totum tribuere oportet, totumque ejus virtuti ^k atque ipsius potentie ^l designare: nempe quia ipse liberat ab omni ignorantia et removet nos a carnalibus hujus vitæ illecebris ^m; neque utique sinit terrenum aliquid aut vile ibidem suspicari, sed mystica et spiritalia in his sapere, ita ut nostri corporis sensus ad ea interius sanctificandi avidius transferantur ⁿ, si quo modo dicere possit præminentior pars hominis: *Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum (Psal. LXXXIII, 3).**

3. Recte igitur in Deum vivum totus homo exultat, quia licet ab omnibus Christi caro et sanguis quotidie comedatur ^o, ipse tamen Agnus vivus et integer permanet; non enim jam moritur, *mors ei ultra non dominabitur (Rom. vi, 9)*; sed tamen in mysterio quotidie veraciter immolatur ^p, in ablutionem delictorum comeditur (*Isid.*). Unde illico in eadem legis sententia infertur. *Ego Dominus qui sanctifico eos (Levit. xx, 16)*; sanctificat autem eos, qui per hæc competenter ad Deum sanctificantem tendunt, et cum devotione modo quo oportet ea percipiunt: quia sanctificationis causa, et non contami-

^a Vaticanus cod., et disciplina Christi fide erudienda. Al. et per disciplinam Christi fides erudienda. Anic. vero ms. et unus Colb. non erudienda legit, sed enutrienda.

^b Mam. Cum Aniciensi et Majoris-monasterii codd., indigni salute.

^c Ita mss. fere omnes. Editi, contaminabunt, unus codex ms., contaminabimini; al., contaminabit.

^d Colbertinus unus, ad mensam divitis.

^e Rothomagensis. S. Audoeni et unus regius, et per eam virtutem fidei.

^f In quibusdam mss. et apud Mamet. et Ulimmer. deest illa, codex vero Majoris Monasterii ita legit, cui jam non superessent.

^g Al. amplificatur: al. impletur.

^h Ulimm., ita quodam modo illustrat; quidam ms., ita tenemus illustret quodam modo.

ⁱ Ita Laub. cum quibusdam mss. Editi, terribile satis est, omisso et quod. Germ. ins., et quidem terribile satis est.

^j Ita fere omnes mss. Editi legunt, qui advertat omnem, etc. Unus vero codex regie Bibliothecæ, et quia omnis sanctificatio mystici sacrificii et efficaciam. In ms. Majoris-monasterii post efficaciam additur debemus scire.

^k Roth. S. Audoeni addit tribuere. In Flor. vero deest totumque ejus virtuti.

^l Vatic. et Flor., deputare. Editi, designare.

^m In quibusdam ms. desideratur illecebris.

ⁿ Mamet. et Vatic. ad ea interius sanctificanda transferantur.

^o Unus codex regius addit et bibitur.

^p Editi, immolatur.

nationis, renatis in Christo ista proposuit: *Alioquin A portabit iniquitatem delicti sui (Ibid.)*, ut lex ait, qui sanctificata contaminaverit, comedens per ignorantiam, vel indigne appetens ea ex contemptu. Hinc ergo erudiri oportet eos qui percipiunt vitæ sacramenta, ne forte si quis desidiose salutaria ignorat fidei rudimenta, et ipse a Domino penitus ignoretur.

CAPUT III ^a.

Quid sint sacramenta, vel quare dicantur.

1. Sacramentum igitur est quicquid in aliqua celebratione divina nobis quasi pignus salutis traditur, cum res gesta ^b visibilis longe aliud invisibile ^c intus operatur, quod sancte accipiendum sit: unde et sacramenta dicuntur aut a secreto, eo quod in re visibili divinitas ^d intus aliquid ultra secretius efficit per speciem corporalem; aut a consecratione sanctificationis, quia Spiritus sanctus manens in corpore Christi, latenter hæc omnia sacramentorum mystica ^e sub tegumento visibilium pro salute fidelium operatur. Magis igitur vis divina ex hoc mentes credentium ad invisibilia instruit, quam si visibiliter ea monstraret quæ interior præstat ad effectum salutis: *Per fidem enim ambulamus et non per speciem (II Cor. v, 7)*.

2. Sunt autem sacramenta ^f Christi in Ecclesia baptismus et chrisma, corpus quoque Domini et sanguis, quæ ob hoc sacramenta vocantur, quia sub eorum specie visibili, quæ videtur ^g, secretius virtute divina caro consecratur; ut hoc sint interior in veritate, quod exterior creduntur virtute fidei. (*Isich.*) Est et sacramentum juris, in quo post electionem partium jurat unusquisque quod suo pacto ^h decreverit: unde et sacramentum dicitur quod secretius fides invisibilis per consecrationem invocationis Dei, vel alicujus sacri teneatur, ex eo quod foris visu vel auditu vox jurantis sentitur. Vit ergo et Christi nativitas, atque omnis illa humanitatis dispensatio magnum quoddam sacramentum, quia in homine visibili divina majestas intus ⁱ ob consecrationem nostram ea quæ fiebant secretius potestate sua invisibiliter operabatur. Unde mysterium vel sacramentum, quod Deus homo factus est, jure dicitur; sed mysterium Græcum ^j est, eo quod secretam et reconditam habeat in se dispositionem. Est autem et sacramentum in Scripturis

divinis ubicumque sacer Spiritus in eisdem interior aliquid efficaciter loquendo operatur; sed sacramento Scripturarum eruditi ^k, divinitus introrsus pascimur, et pasti ad operationem disciplinam Christi erudimur. Sacramento vero nativitatis et humanitatis ^l ejus, et nos redimimur ad veniam, et Scripturæ aperiuntur ad intelligentiam, et via nobis per eum monstratur, et potestas largitur, ut in adoptionem filiorum ex servitute transcamus. Perro baptismi sacramento intrandi ad eandem adoptionem ostium credentibus panditur, ut deinceps in membris Christi per eandem renascentiam liberati a malo unum corpus efficiamur: in quo nimirum baptismo et deinceps Spiritus sanctus in animam renascentis diffunditur, ut universa Christi Ecclesia uno spiritu percepto vivificetur, et corpus unum efficiatur; quia sicut omnia membra corporis nostri una vivificantur et reguntur anima, ut ex compage membrorum unum corpus fiat; ita totius Ecclesiæ membra uno sancto reguntur et vivificantur Spiritu, ut unum corpus Christi efficiant. *Quia si quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus (Rom. viii, 9)*.

3. Nemo ^m igitur dubitat quod unusquisque nostrum utero matris adhuc clausus accipiat, licet occulte, animam, ut sit homo in animam viventem; ita interdum ut mater nesciat, quando per eam in illo priusquam exeat vita ingrediatur. Sic plane nemo dubitare debet, quod in alveo ⁿ baptismi priusquam infans a fonte surgat, Spiritus sanctus ipse eum qui renascitur adveniat, etsi non videatur, quia non minus est divina virtus provida et præstabilis ad regenerationem sacræ adoptionis, quam fuit prius in nativitate carnis, ut vivificaret sata hominis membra, licet concepta sint in delicto. Qua de re sit ^o non dubium nobis argumentum, quod Deus scrutator omnium et præstabilis, semper proficua ^p dispenset gratia, ne quod disposuit immutetur. Si inter paterna interdum supra et materni criminis flagitia ex libidine sata, vivificat hominis membra, quando magis ubique præsens Spiritus sanctus, quia replet orbem terrarum, offert ut omnibus per fidem renascentibus se promptus ingerat, quatenus per eum membra Christi unum sentiant, et ex omnibus unum fiat corpus.

4. Cæterum sacramento corporis et sanguinis tantundem pascimur in via et potamus, ut ex eo

^a In codice Laubiensi cap. VI.

^b Ms. Majoris Monast., *gestu*.

^c Flor., *invisibiliter*.

^d Vatic., *divina virtus aliquid ultra capacitatem nostram secretius efficit*.

^e Tres mss., *mysteria*.

^f Ex septem sacramentis tria tantum enumerat hoc loco Paschasius, exempli duntaxat causa. Neque enim ex professo hic agit de numero sacramentorum sed ad institutum satis ei erat aliqua sacramenta commemorasse, ut hic observat Sirmondus.

^g Editi, *qua videntur*.

^h In uno codice legitur, *quod suæ parti*.

ⁱ Mamer. cum tribus mss., *intus obscurationem*.

^j Ita omnes pene mss. melioris notæ. Sirmondus cum quodam ms. expungit *Græcum est*. Codex vero Laub.: *Græcum est, ideoque dicitur, eo quod secretam et reconditam habeat in se dispensationem*.

^k Editi cum paucis mss., *erudiendo, et infra pascendo*.

^l Flor., *et humilitatis ejus*.

^m Ita omnes pene mss. Editi, *sicut nemo*.

ⁿ Hunc locum restituumus ope codicis Flor. Nam editi et mss. plures legunt *alvo*.

^o Ita melioris notæ mss. Sirmond. cum paucis mss., *sit non dubium*.

^p Mam. Ulim. et Sirm., *proficuum dispenset gratiam*.

nutriti in Christo unum efficiamur, quo nimirum A vegetati gustu ad immortalia et æterna præparamur^a, quatenus spiritaliter jam angelica gratia saginati in eo vivificemur. Operatur autem nobis in his omnibus sacramentis Spiritus divinus: Si quidem in Scripturis sanctis corda nostra illustrat, quia neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat, Deus (I Cor. III, 7). Hinc sane Ezechiel ait: Quia spiritus vitæ erat in rotis (Ezech. I, 21). Et Joannes: Qui habet, inquit, aures audiendi audiat, quid Spiritus dicat ecclesiis (Apoc. II, 7). Cæterum in Christo idem cooperatur Spiritus, quia conceptus creditur de ipso et Maria semper^b Virgine. Simili quoque modo et in baptismo per aquam ex illo omnes regeneramur, deinde virtute ipsius Christi corpore quotidie pascimur et potamur sanguine. Unde B nec mirum Spiritus qui hominem Christum in utero virginis sine semine creavit, etiamsi ipse panis ac vini substantia carnem Christi et sanguinem invisibili potentia quotidie per sacramenti sui sanctificationem operatur, quamvis nec visu exterius nec gustu saporis comprehendatur. Sed quia spiritualia sunt, fide et intellectu pro certo, sicut Veritas prædixit, plenissime sumuntur.

CAPUT IV^d.

Utrum sub figura an in veritate hoc mysticum calicis fiat sacramentum.

1. Quod in veritate corpus et sanguis fiat consecratione mysterii, nemo qui verbis divinis credit dubitat; unde Veritas ait: *Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (Joan. VI, 56). Et ut discipulis non recte intelligentibus claresceret de qua dicebat carne, vel de quo sanguine, manifestans insinuat: *Qui manducat meam carnem, inquit, et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo* (Ibid., 57). Ergo si vere est cibus, et vera caro; et si vere est potus, utique et verus sanguis; alioquin quomodo verum erit quod dicit: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita* (Ibid., 52); nisi vera sit caro? utique et panis qui de cælo descendit (Ibid., 51), verus panis^e? sed quia Christum vorari fas dentibus non est, voluit in mysterio hunc panem et vinum vere carnem suam et sanguinem consecratione Spiritus sancti potentialiter creari, creando vero quotidie pro mundi vita mystice immolari, ut sicut de Virgine per Spiritum vera caro sine coitu creatur, ita per eundem ex

substantia panis ac vini mystice idem Christi corpus et sanguis consecretur; de qua videlicet carne ac sanguine: *Amen, amen, inquit, dico vobis, nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam æternam in vobis* (Ibid., 54). Ubi profecto non aliam, quam veram carnem dicit et verum sanguinem, licet mystice; unde quia mysticum est sacramentum, nec figuram illud negare possumus; sed si figura est, quærendum quomodo veritas esse possit. Omnis enim figura alicujus rei figura est, et semper ad eam^f refertur, ut sit res vera, cujus figura est. Nam figuras Veteris Testamenti umbras fuisse, nemo qui sacras litteras legit, ambigit: hoc vero mysterium aut veritas est, aut figura, et per hoc umbra est. Aut certe quærendum hoc totum utrum veritas dici queat sine falsitatis umbra, quamvis mysterium hujusmodi res appellari debeat, sed figuram videtur esse dum frangitur, dum in specie visibili aliud intelligitur, quam quod visu carnis et gustu sentitur, dumque sanguis in calice simul cum aqua miscetur. Porro illud fidei sacramentum jure veritas appellatur; veritas ergo dum corpus Christi et sanguis virtute spiritus in verbo ipsius ex panis vinique substantia efficitur; figura vero, dum^g sacerdote, quasi aliud exterius gerente, ob recordationem sacræ passionis ad aram quod semel gestum est quotidie agnus immolatur.

2. Sed si veraciter inspicimus, jure simul veritas et figura dicitur: ut sit figura vel character veritatis, quod exterius sentitur; veritas vero, quidquid de hoc mysterio interius recte intelligitur aut creditur. Non enim omnis figura umbra vel falsitas^h; unde Paulus de unico Dei Filio ad Hebræos loquens, ait: *Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens*ⁱ. Quibus profecto verbis duas in Christo substantias declarat, et utrasque veras. Nam cum dicit, *qui cum sit splendor gloriæ* divinitatis, consubstantiali^j prædicat. Cum vero figura vel character substantiæ ejus, humanitatis designat naturam, ubi corporaliter pleuitudo inhabitat Divinitatis, et tamen in utroque unus et verus Christus Deus catholice commendatur. Unde unam rem sumit ad demonstrationem duarum substantiarum, quam figuram substantiæ vel characterem nominavit: quia sicut per characteres vel figuras litterarum infantia nostra prius pertingit gradatim ad lectionem, deinde ad spiritaes Scripturarum refertur.

^g Mamer. Sirm. cum plerisque mss. legunt, *dum sacerdos... gerens... agnum immolat*. Ulimm. Flor. et quidam alii mss., *dum sacerdos... ad aram venit, et quod semel gestum est, quotidie agnus immolatur*.

^h In cod. Laub. hic incipit cap. VIII, cum hoc titulo: *Quod omnis figura sit umbra vel falsitas*.

ⁱ In codice regio additur: *Sedet ad dexteram majestatis in excelsis*.

^j Hic variant editi et mss. Laub. Puteanus, duo S. Germani legunt, *consubstantialiæ prædicat*. Vatic. et Flor., *divinitati consubstantialiæ prædicat*: al., *divinitatem consubstantialiæ prædicat*. Editi, *divinitatis consubstantialitatem prædicat*.

^a Editi cum Flor., *præparemur*.

^b In plerisque mss. omittitur *semper*. In Turonensi vero ms. S. Martini ad marginem hæc quasi prætermissa leguntur. *Et Maria semper Virgine, non ut Spiritus sanctus, quod absit, in ejus sanctissimo utero feret pro semine sobolis, sed usus est potius virtute et potentia Creatoris*.

^c Ulim. cum Flor.: *Unde nec mirum si Spiritus sanctus, qui hominem in utero Virginis sine semine creavit, etiam ipse panis et vini substantiam carnem Christi et sanguinem, etc.*

^d Laub., cap. VII.

^e Cod. regius, *verus panis est*.

^f Septem mss., *ad eum refertur*. Vatic., *ad illud*

sensus et intelligentiam; sic ex humanitate Christi A ad Divinitatem Patris pervenitur; et ideo jure figura vel character substantiæ illius vocatur. Quid enim aliud sunt figuræ litterarum quam characteres eardem, ut per eas vis et potestas, ac spiritus prolatio a oculis demonstretur? Sic itaque formatur Verbum caro, ut per carnem nostra infantia ad divinitatis intelligentiam nutriatur. Verumtamen neque characteres litterarum, falsitas, neque aliud quam litteræ: neque Christus homo falsitas dici potest, neque aliud quam Deus, licet figura, id est, character substantiæ Divinitatis jure dicatur; quia nostram infantiam per se ad spiritalia interiorius intelligenda provehit et sensibus nostris, ut ea quæ in illo sunt capiamus, visibilem se ostendit. Sed quia illum secundum carnem cælos oportuit penetrare, ut per B fidem illuc in illo renati, confidentius b appeterent, reliquit nobis hoc sacramentum visibile c in figuram et characterem carnis et sanguinis, ut per hæc mens nostra et caro nostra ad invisibilia et spiritalia capescenda per fidem uberius nutriatur. Est autem d figura vel character hoc quod exterius sentitur, sed totum veritas et nulla adumbratio e, quod intrinsecus percipitur, ac per hoc nihil aliud hinc inde quam veritas et sacramentum ipsius carnis aperitur.

3. Vera utique Christi caro, quæ crucifixa est et sepulta, vere f illius carnis sacramentum, quod per sacerdotem super altare in verbo Christi per Spiritum sanctum divinitus consecratur: unde ipse Dominus clamat: *Hoc est corpus meum* (Luc. xxii, 19). Et ne mireris, g o homo, neque requiras naturæ C ordinem; sed si carnem illam vere credis de Maria virgine in utero sine semine potestate Spiritus sancti creatam, ut Verbum caro fieret, vere crede et hoc quod conficitur in verbo Christi per Spiritum sanctum corpus ipsius esse ex Virgine. Ubi si rationem quæris, quis explicare poterit aut verbis comprehendere? imo scias, quæso, quia ratio in virtute Christi est, scientia in fide, causa in potestate, effectus vero in voluntate; quia potentia Divinitatis contra naturam ultra nostræ rationis capacitatem efficaciter operatur. Idcirco habeatur scientia in doctrina salutis, teneatur fides in mysterio veritatis, quoniam in his omnibus per fidem ambulamus et non per speciem h.

a Ita Ulimm. et Sirm., at mss. legunt *prolatione*.

b Editi, *sequi appeterent*.

c Vatic. Majoris Monast. S. Andoeni, S. Remigii, regius unus, duo Colb. Putean. Mamer. et Ulim. legunt *visibilem figuram*: Sirm., *visibile, figuram*.

d Al., *figuralis character*.

e Duo mss., *obumbratio*.

f Sirm., *verum illius carnis sacramentum*.

g Anic.: *Et ne moreris homo*.

h Ad calcem hujus capituli Sirmondus hanc apponit observationem: *Solet interdum Paschasius ita loqui, ut creari corpus et sanguinem Domini sumat pro incipere esse in sacramento, et ita transsubstantiari panem et vinum. Alioquin scimus a theologia, ut differant transsubstantiatio et creatio, tametsi in aliquo conveniant. Vid. S. Thom. iii. p. q. 75. a. 8.*

i Hoc caput, quod nonum est in codice Laub., hunc in eo præfert titulum: *Quid sit inter figuras le-*

CAPUT V I.

Quid sit inter immolationes veterum figurasque legalium, et inter sacramentum Dominici corporis et sanguinis.

1. Immolationem illam agni figuram fuisse passionis Christi et nostræ communionis recte nullus fidelium ignorat. Sed quantum sit inter illud et hoc sacramentum, seu inter cibum qui de cælo descendit, necnon et aquam quæ de petra fluxit, atque inter istud spiritale divinumque commercium, quærendum arbitrator, præsertim cum beatus apostolus clamet: *Quod omnes patres nostri eandem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritalem biberunt* (I Cor. x, 3). Ubi si eandem perceperant escam, et eundem potum, quid necesse fuit immutari quod ipsum erat, aut dari quasi aliud, si nihil amplius est? Ex quo fatendum, sic eandem fuisse quam nunc percipimus, escam, eundemque potum, sicut eandem fuisse petram de qua manarunt aquæ, ubi Christus Apostolo teste prædicatur. Eadem quippe fuit esca, quia manna spiritaliter percipientibus typus fuit escæ corporis Christi, et aqua illa quæ de petra fluxerat, potus et figura sanguinis. Si i quidem in præfiguratione idem et umbra corporis atque exemplaria erant, sed non idem in adimplentione veritatis: quia quod tunc adumbrabatur in designatione futurorum imago k veritatis; nunc autem mysterium impletæ veritatis, et facta est Eucharistia ex resurrectione caro Christi, quæ prius per agnum vel per eandem l ecclesiam figurabatur credentibus ad futura. De hoc vero pane David cecinerat in parabolis: *Panem angelorum manducavit homo* (Psal. lxxvii, 25). Alioquin esca illa, licet de cælo venerit, et potus, quia corporeus erat, angelis non congruebat, sed utique ille panis et potus qui per hæc præ sagabatur m. Christus ergo cibus est angelorum, et sacramentum hoc vera n caro ipsius et sanguis, quæ spiritaliter manducatur et bibit homo o. Ac per hoc unde vivunt angeli, vivit et homo, quia totum spiritale est et divinum in eo quod percipit homo.

2. Patet igitur quod et agnus ille legalis et manna, et omnia hujusmodi quæ figuram gesserunt carnis ac sanguinis Christi, quod passus semel in pascha

D *galium hostiarum et Dominici corporis et sanguinis sacramentum, et quod agnus et manna et omnia hujusmodi figuram gesserint ejusdem sacramenti. In Vaticano: Quid distat inter immolationem veteris et novi agni.*

i Editi et quidam mss. sic legunt: *Siquidem in præsignatione idem, sed non idem in adimplentione veritatis: quia quod tunc adumbrabatur in designatione futurorum, imago veritatis et umbra corporis, atque exemplaria erant.*

k In ms. Turonensi S. Martini desideratur et umbra veritatis.

l Editi et Flor., *per eandem e cælis escam*.

m Editi, *præ sagiebatur*, contra fidem omnium mss.

n Editi cum quibusdam mss., *vere caro*.

o Quæ sequuntur usque *Patet igitur* desunt in Puteano et in Rhemensi S. Remigii codicibus.

et quotidie super altare mane ac vespere immolatur, A non nisi figuram istius habuere a mysterii, et si qua in his virtus sacranda latuit, totum ex ista gratia fidei qua fruimur præfulsit : quam profecto illi per hæc quasi promissam b suspirantes participabant tantumdem per fidem, et de figuris sacramentum veritatis intelligebant. Nos vero longe ante patribus hanc gratiam repromissam jam suscepimus, et susceptam veneramur, venerantes autem ex ipsa pascimur et potamur : non figuris quidem legalium ænigmatum c adumbratam, sed his detectis d et evacuatis, sola veritate fruimur, et veram carnem Christi et sanguinem in mysterio sumimus ; unde Salvator : *Caro, inquit, mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus ; hanc qui manducat carnem, et hunc qui bibit sanguinem, habet vitam æternam* B (Joan. vi, 49). Cæterum Dominus ad Judæos : *Patres vestri, inquit, manducaverunt manna in deserto et mortui sunt. Nunquid et nos qui ista comedimus, temporaliter non moriemur sicut et illi ? Moriemur autem, sed non sicut illi in anima, quia illi carnaliter e manducantes, mortui sunt in æternum f ; nos autem dum nihil carnale in eo sapimus, imo spiritale g totum spiritualiter intelligentes in Christo manemus. Idcirco de his qui recte percipiunt clamat ipse : Qui manducat hunc panem vivet in æternum. Non enim a nobis propter hanc vitam, ne moriamur temporaliter, sed propter æternam caro Christi et sanguis sumitur spiritualiter ; ad quam nimirum vitam nec illi sunt ingressi, qui prius digne in figura ista percipiebant, donec veniret gratia nobis et illis pariter repromissa.* C

3. Unde patet quia multum interest, quamvis eadem esca idemque potus ab Apostolo prædicetur, quia idem necdum in re, sed in specie h ac figura, ubi promissio veritatis inerat : de qua spiritualis intelligentia, atque fidei sacramenta illis licet futura impertiebantur, ita ut nec illis deesset in spiritu, quid jam spe i potarent, nec nobis quid de ipsis recolendo ad fidei firmitatem et vitam percipiendam copiosius proficiat. Nos autem [*al.*, tamen] et illos spiritales perceptio vivificat, quia bibebant illi de spiritali consequenti eos petra, significans quod Christus post eos venturus esset. Bibimus quoque et nos spiritualiter ac comedimus spiritali i Christi D carnem, in qua vita æterna esse creditur ; alioquin sapere secundum carnem mors est, et tamen veram Christi carnem spiritualiter percipere vita æterna est.

CAPUT VI k.

Quid sit autem digne ad vitam percipere corpus et sanguinem Christi.

1. Hoc sane Christus exponit : *Qui manducat, inquit, meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo* (Joan. vi, 57). (Aug., trac. 26, in Joan. sub fin.) Hoc est ergo, manducare illius carnem et sanguinem bibere, si in Christo maneat, et Christus in illo, qui percipit digne, manere possit. Ille igitur in Christo manet, qui renatus ex aqua et spiritu, nullo mortali crimine reus tenetur ; et Christus in eo utique qui aperuit illi januam fidei in Spiritu sancto consecrante l, ut membrum esset in ejus corpore, et templum est Spiritus sancti : quia *si quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus*. Qui autem ejus non est, vere nec in illo, nec in corpore ejus esse potest ; et qui in illo non manet, neque vita spiritus vivit in corpore, in illo utique nec Christus est, neque ille in Christo potest esse ; quia omnino Christus vita est : hic autem mortali crimine reus a vita longe alienatur. Hinc quoque est quod ait : *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo* (Joan. vi, 57) ; alioquin nisi prius in me maneat et ego in illo, carnem meam manducare non potest, neque sanguinem bibere.

2. Et quid est quod manducant homines ? Ecce omnes indifferenter quam sæpe sacramenta altaris percipiunt m. Percipiunt plane, sed alius carnem Christi spiritualiter manducat et sanguinem bibit, alius vero non, quamvis buccellam de manu sacerdotis videatur percipere. Et quid accipit, cum una sit consecratio, si corpus et sanguinem Christi non accipit ? vere, quia reus indigne accipit, sicut Paulus apostolus ait : *Judicium sibi manducat et bibit, non probans se prius, nec dijudicans corpus Domini* (I Cor. xi, 29). Ecce quid manducat peccator, et quid bibit n, non utique sibi carnem utiliter et sanguinem, sed iudicium : licet videatur cum cæteris sacramentum altaris percipere ? Et quare ? Quia non se probat, nec dijudicat Domini corpus. Cogitat enim infidelis quod digna et sancta indignus possit accipere, non aliud quidem attendens, nisi quod videt, neque intelligens nisi quod ore sentitur o. Nequaquam igitur credit aut intelligit, quale vel quantum iudicium sumit ; nempe quia simul omnes ex uno edere visibiliter cernit, nec si aliqua sit ultra virtus in eo satis ex fide sapit. Propter quod illi virtus sacramenti subtrahitur, et in eodem ob præ-

c Tres mss., *habuerit*.

b Puteanus codex, *quasi promissa suspirantes participantur*.

c Mamer. cum Puteano, Colbertino uno, Remigiano, et Turonensi Majoris-monast., et *ænigmatibus*.

d Sirm., *defectis*, contra fidem omnium mss.

e Editi, *carnalia*.

f Mamer. Ulimm. cum quibusdam mss., *in anima*.

g Editi, *spirituales*.

h Editi, *spe*.

i Tres mss., *jam sæpe*.

j Al., *spiritualiter*.

k Laub., cap. X.

l Quinque mss., *consecrato, quidam consecratus*.

m In codice Laubiensi hic incipit cap. XI cura hoc titulo : *Quid sit quod in Eucharistia sumunt vel indigni vel digni*.

n Flor. addit, *non probans se prius*.

o Ms. S. Audoeni, *quod ore sentis*.

sumptionem iudicium ^a reatus duplicatur, unde **A** Apostolus : *Probet se homo prius, et sic de pane illo edat, et de calice bibat* (*Ibid.*, 27). Quibus duobus **servatis**, videat utrum digne accipere possit, videlicet ut dijudicet corpus Domini, quid est quantumve sacramentum, qualisque virtus sacramenti, quia divinum ac spiritale est. Deinde semetipsum probet utrum ipse sit in corpore Christi, vel si Christus in eo maneat, alioquin nisi illud spiritualiter iudicet ^b, et semetipsum ad percipiendum idoneum probet, iudicium sibi manducat, quia bono male utitur : unde non illud ad vitam, sed in eo iudicium ad pœnam sumit ^c.

3. Et ut ea quæ diximus certioribus exemplis **aprobemus**, referemus de quodam infideli, qui non dijudicans corpus Domini, nec seipsum secundum **B** Apostolum probans, hæc mysteria indigne præsumpsit accipere, quid sibi inde contigerit. Beato namque Syro Ticinensium primo episcopo missarum solemnibus celebrante in Ecclesia beatorum martyrum Gervasii et Protasii, quam ipse dedicaverat, dum copia filiorum ejus, quos verbi semine juxta Apostolum Deo genuerat, devote sanctis mysteriis interesset, quidam Judæus audenter ingressus, maligno instigante **spiritu**, corpus Dominicum sumere, eumque in sterquilinum projicere molitus est. Qui inter turbas fidelium sacram Eucharistiam de manu pontificis percipientium, ad manus viri Dei perveniens, ausu nefario, immundo ore corpus suscepit Dominicum, quod ut rejiciendi [causa] os operuit; digna ultione percussus, sine effectu verborum, cunctis audientibus **C** et videntibus clamare cœpit. Volebat labia jungere, nec valebat; cupiebat verba edere, sed lingua rigida loquendi officium non præbebat, et quasi ignitum jaculum in ore portans, immensis torquebatur doloribus; resonabat omnis illa ecclesia ineptæ vocis clamoribus, et de tam egregii virtute miraculi Christi fidelium lætabatur conventus, impleturque illud : *Derisores ipse deridet* (*Psal.* LVIII); et quod Apostolus ad Galatas scribens ait : *Nolite errare, Deus non irridetur : quæ enim seminaverit homo, hæc et metet* (*Psal.* VI, 7); illud quoque quod in Evangelio ipsa Veritas promittit dicens : *Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis* (*Marc.* IV, 24). Judæus ergo hic incredulus nec audierat nec legerat ista præconia **D** Scripturarum, qui putavit Christo sanctoque Spiritui stropham inducere. Quem vir Dei suo conspectui præsentari præcepit, eique advenienti dixit : Increlula et perfidiæ mens plena, quare tam iniqui hostis implesti consilium, ut æstimares corpus Christi vilissimum? Ecce quis clandestinus persuasor te miserum illexit ut faceres, cunctis fidelibus suis divina virtus ostendit. Judæus autem, nimio dolore

^a Tres mss. *judicii reatus*.

^b Al., *dijudicet*.

^c Quæ sequuntur eruimus ex optimæ notæ codice 1554, reginæ Sueciæ, et codice 4070 bibliothecæ regis Christianissimi.

^d In cod. Laubiensi : caput XII.

superatus, voces emittere absque sermonibus non cessabat, habens in gutture malitiæ suæ cruciatum, quia secundum sanctissimi vaticinium Simeonis, sicut incredulis est perniciæ ac ruina, ita fidelibus suis vita et exaltatio est verbum Dei. Nam subtiliter aspicientibus miserabili libratione corpus Dominicum in ore videbatur Judæi dependere, ita ut nec linguæ subter compagi insideret, nec desuper immundo adhereret palato. Postulantibus autem cunctis fidelibus pro ejus miseria, vir Domini Syrus manum propriam tetendit, et sanctæ Eucharistiæ mysterium a sacrilego abstraxit ore, dicens : Ecce nunc, incredule, liberatus es, de cætero cave hujusmodi simile ne facias, et ne ulterius repetere, ne deterius tibi aliquid simile contingat. Judæus ergo pedibus ejus advolutus, se Christo Domino crediturum, si sacrum baptismatis unda perfunderet, ac pio ejus conventui eum copularet, constebaturque qua intentione Dominicum corpus percipere temere præsumpsisset. Prioris etiam culpam incredulitatis, ac deinceps veræ fidei firmitatem se habiturum. Tibi, inquit beatus pontifex Syrus, Deus omnipotens Pater, refero gratias, qui Judaicam etiam perfidiam non dedignaris corrigere, sed ad tui Unigeniti fidelem ampla pietate illam convertis. Baptizato autem illo, multi etiam ex Judæis in Christum credentes cum eo sacro sunt renati baptizate, ac Christi fidelibus spiritalique cœtui sunt uniti. Hanc autem ultionem cunctis divinitus ostensam huic nostro opusculo ideo inseruimus, ne quis infidelis antequam corpus Domini dijudicet quid sit ac mortali crimine reus, priusquam Christo, per pœnitentiam se ipsum probans, in pace reconcilietur, de hoc pane edere et de calice bibere temere ac negligenter præsumat. Hæc pro assertionem sacræ communionis dicta sufficiant, nunc ad propositum redeamus.

CAPUT VII ^d.

Quibus modis dicitur corpus Christi.

1. Tribus sane modis in Scripturis sacris corpus Christi appellatur; profecto quia generalis Christi Ecclesia corpus ejus est, ubi Christus caput, et omnes electi membra dicuntur, ex quibus unum colligitur quotidie corpus in virum perfectum in ^e mensuram plenitudinis Christi. Corpus autem Christi, sponsa videlicet Dei Ecclesia jure dicitur : juxta illud quod Apostolus ait (*I Cor.* VI, 16) : *Et erunt duo in carne una*. Hoc, inquit, sacramentum magnum est ^f in Christo et in Ecclesia. Quod si Christus et Ecclesia in carne ^g una sunt, utique unum corpus ^h, ubi sponsus caput, singuli autem electi alter alterius membra. Ex quo videlicet quisquis tollit membrum Christi et facit membrum meretricis, aut certe per quodlibet grave

^e Editi, et mensuram. Mss. reginæ Sueciæ, Flor. et regius unus, in mensuram ætatis.

^f Cod. regius addit : *Ego autem dico vobis*.

^g Cod. Majoris Mon. : *Quod si Christus et Ecclesia una sunt, omissio in carne*.

^h In eodem codice et altero Coloniensi fratrum Prædicatorum, unus sponsus, prætermissio ubi.

delictum membrum diaboli hic profecto jam non est in corpore Christi, quia factus est alterius membrum. Ideo ei jure non licet edere de hoc mystico corpore Christi; quod sane corpus, ut vera caro sit Christi, pro mundi vita quotidie per Spiritum sanctum consecratur; ex qua non habent potestatem edere qui ex adverso sunt. ^a Vescuntur ^b autem eo condigne qui sunt in corpore illius, ut solum corpus Christi ^c, dum est in via, ipsius carne reficiatur, et discat nihil aliud esurire quam Christum, nihil sit ire nisi Christum, nihil aliud sapere ^d quam Christum, non aliunde vivere ^e non aliud esse, quam corpus Christi ^f.

2. Cæterum illud corpus quod natum est de Maria virgine, in quod istud transfertur, quod pendit in cruce, sepultum est in sepulcro, resurrexit a mortuis, penetravit cælos, et nunc pontifex factus in æternum, quotidie interpellat ^g pro nobis; ad quem si recte communicamus, mentem dirigimus, ut ex ipso, et ab ipso nos corpus ejus, carnem ipsius, illo manente integro, sumamus: quæ nimirum caro ipse ^h est et fructus ipsius carnis, ut idem semper maneat, et universos qui sunt in corpore ⁱ pascat. Si enim hydria farinae vel lecytus olei, seu panes secundo ^j crescunt, et non minuuntur dum satiant, quid putas facit caro Christi? Arbor quidem ligni vitæ Christus nunc in Ecclesia est, cujus imago in paradiso arbor illa fuit. Ideo scire convenit, quod veritas hinc completur, quam prius figura præmisit. Nam si homini ex illa semper, Dei servatis mandatis, edere licuisset, nunquam ^k mortalis esset: sic itaque ex hoc ligno corporis quicumque spiritaliter comedunt; si mandata observaverint, nunquam in spiritu mortales erunt: alioquin præcidenti sunt, ut melius reinsertantur, unde ^l et lignum vitæ jure dicitur, quia sicut illud immortalitatem corporis sumptum præstitisset, ita istud imo solidius vitam præstat cum observatione mandatorum Dei æternam. De quo in laude sapientiæ: *Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam.* Et in Apocalypsi Joannes: *Qui vicerit, dabo ei edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei:* quia profecto non aliis largitur etiam in mysterio quam vincentibus.

3. Sed quoniam de tribus vocabulis corporis Christi diximus, restat etiam intelligere Scripturas sanctas, doctrinamque Christi, quam sæpe typice ^D corpus Christi interpretari debere, ut unum corpus

^a Hic incipit in codice Laub. cap. XIII: *Quod illi soli qui eo digne vescuntur, sunt in corpore ejus.*

^b Puteanus codex, Flor. Laub. Colbert. unus, *vescuntur eam:* Sirin., *vescuntur ea.*

^c Regius unus codex addit, *quod est Ecclesia.*

^d Laub., *sentire.* Tres mss. expungunt sequentia verba, *quam Christum.*

^e Tres mss. addunt, *nisi de Christo.*

^f Hoc in codice Laub. incipit cap. XIV: *Quod illud sit veraciter corpus quod natum est de intemerata virgine Maria.*

^g Al., *interpellans.*

^h Editi cum pluribus mss., *caro ipsa est.*

ⁱ Tres mss., *in corpore ejus;* cod. S. Audoeni, *in corpore Christi.*

A ex omnibus perficiatur, quia hæc sunt dotalia, hæc mystica, ut Christus et Ecclesia unum corpus solidius confirmetur; alioquin quomodo auderet apostolus Christi Ecclesiam de carne et de ossibus ejus constare? utique hoc sacramentum velint nolint inimici, magnum est in Christo et in Ecclesia, quod *erunt duo in carne una*, et si una caro Christus et Ecclesia, jam unitas naturæ amborum plenius commendatur. Quapropter illo integro ^m, Agni carnes, nostra ut tollat peccata, mundi accipiamus; quatenus hoc Christus in nobis maneat, et nos in ipso renati unum efficiamur.

CAPUT VIII ⁿ.

Quod in hac communione aut judicium percipitur, aut præmium.

1. Nihil impræsentiarum periculosius quam lethaliter peccare, et a Christi corpore coram interni judicis oculis decidere. Deinde nihil damnabilius, antequam quis corrigatur, propter perfidiam humanam, cum Juda a mysterio sanctæ communionis pedem non retrahere. Unde a primordio hujus celebritatis judicium male accipientibus minatur, dum continuo post buccellam de manu Domini perceptam, Judam diabolus pervasit. Ubi mox ostenditur futurum in Ecclesia judicium, quia Sancta sanctorum sunt; si quis ea, lapsus de corpore Christi factus membrorum meretricis vel diaboli, præsumperit; nec dubium quin ob id judicium excipiat, et cum ^C Juda, culpæ societur obnoxius; tam quia corrui, quam quia in conscientia damnatus ausus est sine pœnitentia et correctionis venia, sancta mysteria temerare, nec præsentiam divinæ majestatis veritus, dum cogitat nihil amplius, quam quæ videntur; nec intelligit miser, quod nunquam caro Christi, nisi de manu ejus et sublimi ara ubi Christus pontifex futurorum honorum pro omnibus ^o assistit, jure accipitur. Unde sacerdos cum hæc incipit immolare, inter cætera: *Jube, inquit, hæc perferri per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum, in conspectu divinæ majestatis tuæ.* Et cogitas, o homo, aliunde illud accipere quam de altari, ubi sublimius transpositum consecratur?

2. Sed fortassis ad hæc cæca cogitatio dicit ^p: Et quomodo in cælum ante conspectum divinæ majestatis tam subito effertur, ^q cum hic aut panis aut

ⁱ Vatic., *edendo crescunt.*

^k Quatuor mss., *mori non possent.* Editi, *nunquam mori potuissent*, sive, ut habet Flor., *possent.*

^l In cod. Laubiensi deest *unde et lignum vitæ jure dicitur.*

^m Vatic.: *Illam integram agni carnem ut tollat, etc.*

ⁿ Laub.: cap. XV. *Nihil in præsentem sæculo damnabilius quam corpus Domini indigne percipere.*

^o Regius ms., *pro hominibus.*

^p Cod. Laub. . cap. XVI. *Quid cæca cogitatio sibi interius dicat.*

^q Ita septem optimæ notæ mss. editi, *offertur.* Flor., *transfertur.* Vatic., *transferatur.*

caro licet dicatur ^a, in manu sacerdotis visibiliter **A** semper teneatur. Hoc quippe est, o infelix ^b homo, quod sacramentum vel mysterium vocatur. Si enim totum visibile fieret, nullum in eo mysterium vel secretum esset, nulla fides, nulla vis spiritalis, nulla alia res, quam quæ oculis et gustui subjaceret. Nunc autem longe aliter virtus divina interius operatur, quia per fidem ambulamus, et non per sp̄ciem: habet enim fides præmium meritum, ut quidquid per fidem tibi sapuerit, hoc interius totum præbeat; unde scriptum legimus: *Dedisti eis, Domine, panem de caelo, habentem omne delectamentum, et omnem saporem* (Sap. xvi, 20). Alioquin nisi per fidem et intelligentiam quid præter panem et vinum in eis gustantibus sapit? Et ideo populus ille carnalis manna fastidivit, quia inibi non nisi carnalia quæsiuit. Cæterum quibus omnem saporem et omne delectamentum præbuit, eandem de caelo escam, quam nunc percipimus, spiritalis et typica illa perceptio in ore sapuit, hinc apostolus patres nostros eadem comedisse escam spiritalem testatur, sed non in pluribus eorum bene placitum fuisse Deo (Aug.): profecto quia fastidientes spiritalia carnaliter sapiebant, non quidem patres nostri spiritalia prægustantes, sed infideles plane patres Pharisæorum, de quibus Dominus dicebat: *Quod mortui sint in deserto*. Illi utique mortui sunt in quibus beneplacitum non fuit Deo, isti vero mori non potuerunt spiritaliter comedentes, quia eis esca illa cælestis saporem et delectamentum immortalitatis præbuit. Simili itaque modo nunc in Ecclesia cibus iste quibusdam vita est, quibusdam vero pœna et supplicium peccati. Porro illis vita est, quibus Christus est vita; illis vero mors, qui per carnem et ignorantiam membra sunt diaboli. Unde, homo, disce aliud gustare, quam quod ore carnis sentitur; aliud videre ^c, quam quod oculis istis carneis monstratur. Disce quia Deus spiritus illocaliter ubique est. Intellige quia spiritalia hæc sicut nec localiter, sic utique nec carnaliter ante conspectum divinæ majestatis in sublime feruntur. Cogita igitur si quippiam corporeum potest esse sublimius, cum substantia panis et vini in Christi carnem et sanguinem efficaciter interius commutatur; ita ut deinceps post consecrationem jam vera Christi caro et sanguis veraciter credatur, et non aliud quam Christus panis de caelo a credentibus æstimetur. Putasne aliud esse altare ubi Christus

pontifex assistit quam corpus suum, per quod et in quo Deo Patri vota fidelium et fidem ^d credentium offert; quod si veraciter corpus Christi altare illud cæleste creditur, jam non aliunde carnem et sanguinem quam de ipso Christi corpore sumere te putabis.

3. Cæterum ^e de angelorum præsentia dubitare omnino non debes, quia ad hoc secundum apostolum Paulum administratorii spiritus positi sunt in ministerio pro ^f his qui hereditatem accipiunt salutis. Idcirco inter angelorum frequentiam, quam terribile sit indigne ad communionem accedere debet quisque cogitare; imo quam terribile sit ipsum corporis ac sanguinis sacramentum, ubi pleuissime virtus Christi accipitur, et neque ab alio quam ab **B** ipso Christo pontifice porrigitur, licet visibilis sacerdos assistere et singulis tribuere videatur; quia quod iste per ignorantiam omnibus indifferenter tribuit, Christus virtute majestatis suæ interius, cui ad remedium, cuique ad iudicium tribuatur, divinitus ^g discernit. Quis enim carnem ipsius et sanguinem, nisi ab ipso jure percipit, cujus est caro? Et ideo alius accipit mysterium ad iudicium damnationis, alius vero virtutem mysterii ad salutem. ^h Nam is qui cum Juda pro contemptu suo et vitio criminis reus tenetur, cum Juda utique condemnatur, ⁱ et qui cum Petro ac cum cæteris fideliter ac devote participatur, ^j cum Petro quoque et cum cæteris apostolis in corpore consecratur. (Isid.) Hoc ergo iudicium in natali ^k calicis mox excipitur, ut doceatur quid contemptoribus imminet, si damnari a conscientia pedem de mensa Domini non retraxerint. Unde Dominus in Levitico ad Moysen: *Loquere, inquit, ad Aaron et ad filios ejus, ut caveant ab his quæ consecrata sunt filiorum Israel, et non contaminent nomen sanctificatorum mihi. Ego Dominus: Dic ad eos, inquit, et ad posteros eorum: Omnis homo qui accesserit de stirpe vestra ad ea quæ consecrata sunt, quæ obtulerunt filii Israel Domino, in quo est immunditia, peribit coram Domino. Ego sum, inquit, Dominus* (Levit. xxii, 2). Ubi non solum sacerdotes tangit et ministros altaris, verum etiam omnem de stirpe veræ fidei licet ultimus in Ecclesia habeatur, ut hanc legis sanctionem in commune custodiant. **C** Alius quippe Israel carnalis nomine tenus appellatur, alius vero vere ^l videns Deum, de cujus nimirum stirpe nemo immundus debet accedere ad ea

^a Cod. Majoris Monasterii, S. Audoeni, et unus regius, licet videatur. Vaticanus vero hunc locum sic legit: *Licet dicatur aut caro videatur in manu sacerdotis, et visibiliter super altare teneatur.*

^b Editi cum aliquot mss., *felix homo*. Flor., homo, omisso *felix*.

^c Cod. Majoris Monasterii, *aliud vide*. Mamer., *disce aliud videre*.

^d Plures mss. cum editis legunt, *Et fides credentium offertur*.

^e In cod. Laub. hic incipit cap. XVIII: *Quod dubitare non debemus de angelorum præsentia.*

^f Editi, *propter eos*; sed melioris notæ mss. legunt *pro his*.

^g Puteanus cod., *divinitas decernit*; plures mss., *divinitus decernit*.

^h Hic in codice Laub. incipit cap. XIX: *De Jude et quod consecrata Domino non aliorum sit cibus*. *non qui sunt in Domino, quia hi soli visuri sunt Dominum.*

ⁱ Mam., *contemnatur*.

^j Flor., *participat*. Apud Mameranum desiderantur hæc verba: *Fideliter et devote participatur, cum Petro quoque.*

^k Vauc. et Flor.: *In Dominica cæna, in exordio calicis.*

^l Ita sex mss. editi, *alius vir videns Deum*. Duo mss., *alius vero videns Deum, omisso vere*.

quæ consecrata sunt filiorum Israel^a; quia nemo nisi mundus a mortali crimine digne potest ea sumere. Si quis autem indigne^b, id est in cujus anima est immunditia peccati, ° peribit coram Domino. Hunc igitur ut Septuaginta interpretes ediderunt: *Deus aversatur et ab omni repellit communionem spiritus*. Unde postea si Domini resuscitante^d misericordia in Christi corpore talis quilibet forte reinsertus fuerit, et per pœnitentiam vivificatus, debet non minus de contemptu, quam de prioris culpæ reatu, quia salutaria vitæ mysteria sumpsit ad iudicium, medullitibus corde ingemiscere, et ad uberio-rem amoris gratiam, eo quod evaserit, inardescere.

4. Hæc igitur quæ consecrata sunt Domino, non aliorum est cibus, nisi qui sunt in Domino, quia hi soli visuri sunt Dominum. Unde illorum jure ° consecrata, id est filiorum Israel dicuntur. Nec putes legislatorem Deum de his tantum quæ in lege consecrabantur ista sanxisse, præsertim cum illa nihil aliud fuere quam umbra futurorum. Unde terribilius est ad ea immundum accedere, ubi sacerdos est ille, qui potestatem habet corpus et animam perdere in gehennam. Ex quo in fine concluditur: *Ego Dominus*; ac si patenter dicat: *Ego sum scrutans corda et renes Deus* ^f (*Psal. vii, 10*). Ego sanctificans digne accipientes, ego qui solus potestatem habeo animam perdere male accipientium. Et quisquis accedis, hunc attende, et time pontificem: non enim^g quem fallere te putas, sed illum cui cuncta^h patent; et timeas percipere non virtutem Spiritus sancti, sed iudicium sacramenti.

5. ⁱ Iudicium autem sacramenti est, ut habeat reus prioris culpæ delictum, deinde contemptus sui, peccatum superbix vel sacrilegii contra Deum, quia ausus est sancta contingere, quod non licet nisi mundis. Hinc igitur patet quod ^j gravioris est tali cuilibet, quod excipit, facinoris, quam quod prius admiserat. Nam Judas, donec buccellam acciperet (*Joan. xiii*), quamvis mente saucius, interdum tamen a Domini bonitate leniter, crebroque nunc cum aliis, nunc solus monetur: sed postquam indignus my-

stica præsumpsit, invasit eum diabolus, et qui prius nutabat^k, ut accepit, continuo foras exivit. Hinc quoque in libro Samuelis, cum de peccato sacrificii filios suos Heli moneret, dictum legimus: *Non est enim bona fama, filii, quam audio de vobis. Si peccaverit vir^l in virum, placari ei potest Deus. Si autem peccaverit in Deum, quis orabit pro eo?* (*I Reg. ii, 24*) id est quem apud Deum pro se intervenientem inveniet, qui Dominum totius creaturæ contemnens, in ejus injuriam, ad sanctificata, imo nunc ad corpus et sanguinem ipsius indignus accedit: ^m talis profecto nec Deiⁿ vereturⁿ præsentiam, nec frequentiam formidat angelorum, sed sic se ingerit, quasi nullus sit, qui ejus conscientiam videat: (*Hier.*) propter quod Dominus cum peccata Jerusalem et abominationes quæ fiebant in templo, per visionem ° ostenderet, inter cætera dicuntur sex viri de via portæ superioris advenisse: *Et ecce unusquisque eorum in manu sua ferebat vas interfectionis* (*Ezech. ix, 2*). Ubi Septuaginta securim attulisse dixerunt, de qua Dominus: *Ecce securis ad radices arborum* (*Luc. iii, 9*), videlicet ad cogitationes singulorum posita est. In quorum medio vir unus vestitus lineis et atramentarium habebat scriptoris ad renes suos, qui profecto ingressi steterunt juxta altare æneum quod erat in atrio templi; ^p per quod nimirum præsens altare, quo cibum vitæ et stipendium militiæ nostræ sumimus, manifestissime designatur, quia illud aliud interius infra Sancta sanctorum aureum fuisse legimus.

C 6. Ex quo illud intelligibile demonstratur altare, ubi orationes omnium et vota offeruntur singulorum a summo pontifice Christo Domino; et ideo ad illud mundo corde pertingere, ad istud vero mente simul et corpore absque ulla immunditia debemus^q, quia^r sacramentorum vota in illo pro nobis offeruntur altari, quo nimirum Christus concordiam videt omnium, fidemque convenit singulorum, illucque Deo Patri hæc precamur^s per manus angeli gloriosius deferri, et ex illo coram nobis in isto visibili (*Hier.*), quia necdum ad illud corporeo

batur. Turonensis Majoris Monasterii et S. Audoeni, nutabatur.

^l Sirm., vir virtutum.

^m Hic in codice Laubiensi incipit cap. XXI: *Quod nec Dei veretur præsentiam, nec frequentiam formidat angelorum, qui se ad communionem ingerit, quasi nullus sit, qui ejus conscientiam videat.*

ⁿ Cod. regius, *veretur potentiam, nec præsentiam angelorum*. Cod. reginæ Sueciæ, post *veretur potentiam*, omittit *nec frequentiam formidat angelorum, sed sic se ingerit quasi nullus sit qui ejus conscientiam*, his omissis prosequitur: *videat propter quod Dominus.*

^o Duo mss. addunt *Ezechielis prophetæ,*

^p In Laubiensi codice hic incipit cap. XXII: *Quod æneum altare istud nostrum significat, ubi cælestem sumimus panem, et qui indigne ad illud accesserit, nisi corrigi festinet, ab angelis, altaris utique custodibus, interemptus in æternum peribit.*

^q Codices reginæ Sueciæ addunt *accedere.*

^r Vatic., quia *Sancta sanctorum sunt quæ in illo.*

^s Editi, *precantur*, Colbertinus unus, *hic precatur*

^a In tribus mss. *ceest Israel.*

^b Regius ms. addit *accesserit*; editi, *sumit.*

^c Laud. addit: *ad hoc altare accesserit.*

^d Editi, *resuscitante gratia et misericordia*. Quæ sequuntur verba, *In corpore Christi*, desunt in duobus mss.

^e Vatic., *illorum juri consecrata.*

^f In mss. sex *deest Deus.*

^g Editi cum pluribus mss., *non eum.*

^h Laud., *cui tahta valent.*

ⁱ Hic incipit in codice Laubiensi cap. XX: *Quod iudicium sit sacramentum.*

^j Hic multum variant mss.; editi cum quibusdam mss.: *Quod gravius est quod talis quilibet plus excipit facinoris*. Cod. Majoris Monast. cum uno Colbertino: *Gravius est talis quilibet quod excipit facinoris*. Vatic.: *Gravius est talis quilibet quod exhibet facinoris*. Al.: *Gravius est talis quilibet quod excipit facinus*. Denique Laub.: *Quod gravius est talis cui-libet quod excipit facinoris.*

^k Laud. cum uno regio miss. et Mamerano, *muta-*

ingressu possumus introire, verissima caro Christi et sanguis quotidie ministratur. Idcirco signanter juxta illud aeneum, quod erat in atrio, stetisse dicuntur, quia ad illud interius qui semel intraverit, nunquam ulterius mortem patietur; ^a ad istud vero quod in atrio est, id est in presenti saeculo, si quis indigne accesserit, judicium damnationis excipit. Ad hoc ergo unusquisque illorum in manu sua vas interfectionis tulisse scribitur. (*Hier.*) Unde et gloria Domini, quae assumpta fuerat de Cherub, stetit ad limen domus, ut ingredienti plenius dignosceret: *Et clamavit ad virum, qui indutus erat lineis, et atramentarium scriptoris habebat in lumbis suis: quem profecto virum Christum intelligimus vestitum in habitu pontificis, de quo scriptum est: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech* (*Psal. cix, 4*); et habet atramentarium scriptoris ad renes suos, ut omnium peccata describat, et sanctorum a peccatoribus numerum segreget, maxime dum ad altare veniant, et ideo bene juxta illud stare perhibetur, ut milites ad stipendia vitae percipienda accedentes divinitus discernat. Cui cum in medio candelabrorum aureorum assisteret, dictum est: *Transi per mediam Jerusalem, et signa thau super frontes gementium et dolentium super cunctas abominationes quae sunt in medio ejus* (*Ezech. ix, 4*). Hinc quoque alibi de ipso: *Et ambulabo, inquit, inter eos, et ero illorum Dominus* (*Levit. xxii, 12, II Cor. vi, 16*). Quorumvis? illorum utique super quos signatam est ^b signum crucis, mortificationem scilicet Jesu in corpore suo circumferentes, qui non solum sua, sed aliorum quotidie delicta lugent, et ^c possunt dicere cum Propheta: *Signum est super nos lumen vultus tui, Domine* (*Psal. iv, 7*). Caeterum ad eos in quorum manibus vasa interfectionis erant, fit illico vox, propheta audiente: *Transite post eum per civitatem et percute. Non parcat oculus vester, neque miseramini senem ^d, adolescentulum et virginem, parvulum et mulieres interficite ^e usque ad internecionem. Omnem, inquit, super quem videritis thau non occidatis; et a sanctuario meo incipite* (*Ezech. ix, 5*), sive ut Septuaginta, ^f *a sanctis meis*, id est a sacerdotibus et ministris altaris: non quod sancti sint, sed quia pro ministerio sancti ^g vocantur in populo, ut qui sunt causa peccati in plebe, primi excipiant supplicium: quia tempus est ut judicium a domo Dei incipiat. Sed ne

^a In cod. Laub. hic exhibitur cap. XXIII: *Quod ad istud altare si quis indigne accesserit, judicium damnationis excipit.*

^b Editi., *signatum est signum Thau, id est signum crucis.* Sed mss. expungunt haec verba: *signum Thau, id est.*

^c Editi, *ut possit dicere.*

^d Sirm. Semen, contra fidem omnium mss. qui legunt *senem.*

^e Al., *mulieres percute.*

^f Cod. Laud. hic repraesentat cap. XXIV: *Quoq; uis causa peccati in plebe, primi accipiant supplicium in ultione.*

^g Ms. Majoris Mon., *sanctificantur.*

putares sine causa juxta altare stetisse, fit ad eos vox divina, quae utinam in nobis non compleatur: *Contaminate domum, et implete atria interfectis*, quia nulla est regio, [*f. religio*] ubi offensio peccati offerentes contaminat: et ideo jure unde peccatum, inde judicium incipit, quia peccato mortuus contaminat prius atrium templi, et profanat ^h sancta, dum immundus ea contingit; neque fit error judicii, ubi iudex est et descriptor suorum militum *Verbum Dei Patris Christus penetrabilior omni gladio ancipiti, discretior quoque cogitationum et medullarum, pertingens usque ad divisionem animae et spiritus* (*Hebr. iv, 12*). ⁱ Unde Apostolus de his qui indigne sumunt, non dijudicantes corpus Domini; propterea, inquit, *imbecilles fiunt et dormiunt multi* (*I Cor. xi*). Dormiunt ergo inde ^j multi, non somno pacis, sed somno mortis; quia ministerio eorum qui ad hoc positi sunt angelorum perimuntur. Imbecilles vero fiebant quia variis languoribus ideo cruciabantur quidam, ut corrigerentur, quidam vero ut jam inciperent torqueri, et metu eorum caeteri sanarentur. Alioquin plagae et infirmitates nunquam in populo Christi tantum crebrescerent, praesertim cum in his qui ex Aegypto in figura sanctae Dei Ecclesiae egrediebantur, lectum sit, *nullum fuisse infirmum* (*Psal. civ, 37*).

7. Nam et ideo lignum vitae dicitur, quod haec virtutem-divinitus acceperit, ut si quis ex eo manducaret, sanitate corporis ad immortalitatem firmaretur. Quanto magis ex hoc praestatur, non ne moriatur in carne, sed ne laedatur quisque a diabolo, dum eum virtus ^k sanguinis defenderit ^l? Sed ne forte ^m ad haec quaeratur. Si propterea ⁿ infirmantur et dormiunt multi, cur non aperte? praesertim cum magis illi puniantur, qui Dei correptione judicantur indigni: nimirum quia fides renatorum exercenda et probanda, necnon et doctrina praceptorum homo erudiendus. Tamen nec dubium quin fidelis vitam, contemptor vero mortem accipiat. Alias si semper in peccantibus aperta ultio steret, terror homines compesceret, non fides vel religio ad probitatem morum imbueret. Unde secundum Apostolum (*Jac. xv*), cum aliquis infirmatur, prius adhibenda est confessio peccati, deinde oratio plurimorum, post sanctificatio ^o unctionis: quia impossibile est per medicinam sanari ullius artis, quem divina ultio premit; et si medicina est sectanda, tamen hoc prius agendum Christiano; quoniam si in angelis pravitas est

^h Mam. Ulim. et Sirm., *profana sancta*, contra fidem omnium mss.

ⁱ Hic in codice Laub. incipit cap. XXV: *Qui sint imbecilles multi, et qui secundum Apostolum pro indigno sumpto sacrificio dormiunt.*

^j Vatic., *in die multi.*

^k Codices reginae Sueciae et unus regius: *Dum eum virtus carnis et sanguinis Domini defenderit.*

^l Hic in codice Laubieusi incipit cap. XXVI: *Cur non aperte infirmantur et dormiunt corporaliter, qui indigne communicant.*

^m Editi cum quibusdam mss., *sed forte ad hanc.*

ⁿ Tres mss. addunt *inquit.*

^o Laub., *unctio sanctificationis.* Cod. reginae Sueciae, *sacrificium unctionis.*

inventā, et astra non sunt munda coram eo, quanto magis homo immundus probatur, si non confessione et bonis operibus quotidie purgetur!

8. ^a Verumtamen quia saepe gravius peccantibus divina patientia, licet præsument indigne, parcit ad tempus, et exspectat ad poenitentiam, non ideo securitas ^b subripiat, quia thesaurizat sibi contemnendo ^c iram in die iræ, et peccata magis in Deum accumulāt. Certus sit enim, quia ultores angeli nec semel indigne communicanti parcerent, nisi bonitas Christi, in cujus iudicio pendent omnia, et cui commissum est, ut signum ponat suorum ^d in frontibus, gladium suspenderet, et removeret interdum momentaneam mortem. Unde postea resipiscentibus ^e duplex in poenitentia debet esse luctus, vel quia male quis gessit, vel quia demum ad iudicium male præsumpsit: quod sane delictum nullo alio, nisi Christo interveniente, donabitur. Unde in lege pro hoc quia in sanctificatis deliquit, aries per quem intelligitur Christus offerri iubetur, ut apud Deum Patrem Deus homo pontifex in æternum interpellare per fidem credatur, atque ipsum pro se moribus et vita quotidie reindutum ^f per fidem offerat; alioquin qui in Deum peccavit, quis orabit pro eo, nisi Deus, qui nostras infirmitates ideo assumpsit, ut compatiatur nobis, et per eum donet veniam ex delictis etiam in Deum admissis? Nec hoc dicimus, ut idoneus aliquis pro nobis in ^g istis non debeat intervenire, sed Christo totum debemus ascribere, qui suas etiam injurias libenter remittit, et pro delinquentibus in se, sicut prius in cruce fecerat, etiam se Patri offerendo idoneus exorator intervenit.

CAPUT IX ^h.

Quid necesse fuerit quod semel gestum est in re, Christum quotidie immolari. ⁱ Vel quid boni tribuant hæc mysteria digne accipientibus.

1. Iteratur autem quotidie hæc oblatio, licet Christus semel passus in carne, per unam eandemque mortis passionem semel salvaverit mundum, ex qua morte idem resurgens ad vitam, *mors i ei ultra non dominabitur*: quia profecto sapientia Dei Patris necessarium pro multis causis hoc providit; primo siquidem quia quotidie peccamus, saltem peccatis sine quibus mortalis infirmitas vivere non potest, quia licet omnia peccata donata ^k sint in baptismo, infirmitas tamen peccati ^l adhuc in carne manet. Unde Psalmista: *Benedic, anima mea, Domino, qui*

^a In cod. Laub. hic incipit cap. XXVIII: *Quod thesaurizat sibi iram contemner accedens, et peccata magis accumulāt.*

^b Editi, *subrepat.*

^c Mam. Ulim. et Sirm., *contemptor*, sed contra fidem omnium mss.

^d Ms. Majoris Monast., *servorum*. Vatic., *servorum suorum*.

^e Ita Vatic. et Flor. Plures mss. legunt *resipiscentibus* in plurali, sed sequentia exoscere videntur singularem num.

^f Ms. reginæ Sueciæ, *in holocaustum*, loco reindutum.

^g Ulim. Sirm. cum Flor. *injustis*, contra fidem omnium manuscriptorum.

A propitiatur omnibus = iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas (Psal. ci, 1 et 3). Et ideo quia quotidie labimur, quotidie pro nobis Christus mystice immolatur, et passio Christi in mysterio traditur, ut qui semel moriendo mortem vicerat ^a, quotidie recidiva delictorum per hæc sacramenta sui corporis et sanguinis peccata relaxet.

2. ^o (Quod latum in nobis Christum facturum prospiciens, ille magnus lucerna ardens et lucens, Joannes videlicet Baptista, quo *inter natos mulierum major nemo surrexit*, mox ut eum ad se venientem conspexit, digito eum demonstrans, divino tactus Spiritu exclamat: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollis peccata* [al., *peccatum*] *mundi* (Joan. 1, 29). Et nos ergo in eum corde credentes, et ore ipsum esse qui peccata mundi tollit constitentes, cum eodem plus quam propheta Christi præcursore alacros in ejus laudibus proclamemus: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollis peccata mundi*. Ecce innocens et ab omni peccato immunis, utpote qui es quidem de ossibus Adam, et carnem de carne Adam, sed nullas de carne peccatrice traxit maculam culpe. Ecce qui justus inter peccatores, mitis inter impios, hoc est quasi agnus inter lupos apparens, etiam peccatores et impios justificandi habet potestatem. Quomodo autem peccata mundi tollat, quo ordine justificet impios, apostolus Petrus ostendit, qui ait: *Non corruptibili argento vel auro redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati et immaculati Jesu Christi* (1 Petr. 1, 18). Et in Apocalypsi Joannes apostolus: *Qui dilexit nos, inquit, a peccatis nostris in sanguine suo* (Apoc. 1, 5), non solum autem lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo, quando sanguinem suum in cruce pro nobis dedit, vel quando unamquisque nostrum in mysterio sacrosanctæ passionis illius baptismoque ablatus est aquæ, verum etiam quotidie tollit peccata mundi, lavatque nos a peccatis nostris quotidie in sanguine suo, cum ejusdem beatæ passionis ad altare memoria replicatur, cum panis et vini creatura sacramentum carnis et sanguinis ejus ineffabili Spiritu sanctificatione transfertur. Sic quoque corpus et sanguis illius non infidelium manibus ad perniciem ipsorum funditur et occiditur, si fidelium ore suam omitter in salutem, cujus recte figuram agnus in lege paschalis ostendit, qui semel populum de Ægyptiaca

^h In codice Laubiensi cap. XXIX cum hoc titulo: *Cur iteratur hæc quotidie oblatio.*

ⁱ In duobus mss.: *Et de exemplis quid boni tribuant.*

^j Codd. reginæ Sueciæ et unus regius: *Mortem sibi ultra dominari non permittit.*

^k Al., *nobis donata sint.*

^l Vatic., *peccandi.*

^m Laub., *omnibus iniquitatibus meis Israel.*

ⁿ Codices reginæ Sueciæ addunt: *Et peccata mundi morte tolerat.*

^o Inclusa parenthesi adduntur in duobus mss. uno regis Christianissimi, altero bibliothecæ reginæ Sueciæ.

servitute liberans, in memoriam ejusdem liberationis per omnes annos immolatione sua populum eundem sanctificare valebat, donec veniret ipse, cui talis hostia testimonium dabat, oblatusque Patri pro nobis in hostiam odoremque suavitatis, mysterium suæ passionis, oblato Agno in creaturam panis vini que transferetur [al. transferret] sacerdos factus in æternum secundum ordinem Melchisedech, accedens per semetipsum ad Deum ad interpellandum pro nobis. Quia ergo redemptor noster hoc totum quod tempore passionis suæ semel gessit, adhuc usque hodie quotidiana ejusdem beatæ passionis commemoratione peragit, hanc in primis præcipuam esse causam puto, quare nos sacrosanctæ mortis ejus recordationem sacratissimum corpus et sanguinem ipsius quotidie super altaris aram immolantes assidue replicamus.) Unde oramus : *Dimitte nobis debita nostra* (Matth. vi, 1); quia si dixerimus quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est.

3. Secundo agitur, ut sicut fuit arbor vitæ in paradiso, ita sancta Dei Ecclesia, quæ paradisi deliciarum in canticis appellatur, habeat in se mysterium vitæ, quod in eodem ligno figurabatur; ex quo qui edunt servantes mandata vitæ nequaquam possunt mori in æternum. Quod si veluti Adam inobedientes, a diabolo rursus peccato mortis perempti fuerint, sicut ille de paradiso removentur a sanctis altaribus et a ligno vitæ, scilicet a corpore et sanguine Christi, qui est verum paradisi lignum; cujus *folium non defluet et omnia quæcunque faciet prosperabuntur* (Psal. 1, 3) : removentur autem ne sumant de ligno vitæ, et male vivant ut moriantur, imo ut resipiscant a malis suis, et per pœnitentiam reconciliari, Christi a per hunc cibum rursus reinserantur b visceribus, et feliciter deinceps vivant in æternum. Hoc quippe agunt sacerdotes Christi in Ecclesia, et monstrant quod futurum est in illo ultimo examine, quando separabuntur justi ab injustis. Sed hic sicuti Adam expulso spes mansit redeundi ad vitam per pœnitentiam, ita præcisus a ligno vitæ patet facultas, si velint redire ad veniam. Ubi cum pœnitentia intercesserit, certa spes percipitur, quia jam vitæ admistus, mori non poterit, si reconciliatus maneat in Christo.

4. Tertio, c ut quicumque digne hanc vitam sumunt, renati unum efficiantur, ut sicut jam per baptismum Christo d induuntur, ita Christus in eis per

a Ita melioris notæ mss. Sirm. cum quibusdam mss., *reconciliati Christo*.

b Duo codices regii, unus reginæ Sueciæ, *reinserantur visceribus paradisi, id est Ecclesiæ, et feliciter*. Alter mss. reginæ Sueciæ, *reinserantur ejus visceribus, et fideliter*.

c Codices reginæ Sueciæ, duo regii : *Tertio etiam Christi passio reputatur, ut quicumque digne ad vitam*.

d Ita fere omnes mss. Editi., *Christum induunt*.

e Vatic., *spiritualiter maneat*.

f Editi, *et ipsi unum sint in nobis*, atque ita in textu Joannis. Sed in omnibus mss. desideratur unum.

A hoc sacramentum corporaliter e maneat, ut sicut credentes unum in Christo, et Christus in eis maneat, quatenus illud impleatur quod ipse ad Patrem orat : *Non pro his autem rogo, inquit, tantum, sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint sicut tu, Pater; in me et ego in te, ut et ipsi f sint in nobis* (Joan. xvii, 20). Hæc itaque unitas non sicut hæretici volunt sola voluntate inter Patrem et Filium prædicatur, et sicut laborant ex eo quod ait : *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x, 30). Tentant igitur ad unanimatis illud conferre consensum, ut unitas voluntatis in his sit, non naturæ, sicut multitudinis credentium in Jerusalem dicitur *cor unum et anima una fuisse* (Act. iv, 32); sed nos Patrum vestigia sequentes, credere g oportet quod Deus ex Deo substantialiter genitus, naturaliter hoc est quod Pater (HILAR. lib. viii. de Trinit.), ac per hoc h unitate naturæ Pater et Filius unum esse probantur, necnon et Christus hodie in nobis non solum per concordiam voluntatis, sed etiam per naturam in nobis, sicut et nos in illo, recte manere dicitur. Nam si *Verbum caro factum est*, et nos vere Verbum l factum carnem in cibo Dominico sumimus, quomodo in nobis Christus manere naturaliter jure non æstimatur, qui et naturam carnis nostræ inseparabilem sibi homo natus Deus assumpsit, et naturam carnis suæ ad naturam i æternitatis sub sacramento hoc nobis communicandæ carnis admiscuit? Et ideo per hoc omnes in Deo Patre et Filio ac Spiritu sancto unum sumus, quia k Pater in Christo et Christus in nobis esse probatur. Hinc igitur est quod et nos in Christo naturaliter unum corpus efficimur, et si quis Patrem in Christo naturaliter confitetur, confiteatur se naturaliter (quia Verbum l caro est) unum esse in illo, ut naturalis unitas, per sacramentum appareat veritatis. Hinc ergo dicit : *Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo* (Joan. vi, 57). Vere igitur sicut per naturam deitatis Deus Pater in Filio est, ita et Filius Deus homo per humanitatem [al. unitatem] carnis in nobis esse jure dicitur, ac per hoc mediator Dei et hominum prædicatur; quia per eum communionem unitatis habemus ad Deum, dum ipse in Patre manens, et in nobis quoque manere dicitur. Qua de causa unum nos esse in ipsis superius Pater a Filio secundum humanitatem exoratur.

5. Ecce duo ista sacramenta quid efficiunt : per

g Tres mss., *credere indubitanter debemus*.

h Vatic., Flor. et Colb. 1, *ac per hanc unitatem naturæ*.

i Editi, *Verbum carnem*, Colbert. unus, *et nos veram carnem in cibo*. Colb. alter, *et nos vere Verbum carnem factum in cibo*.

j Tres mss., *æternitatis suæ*.

k Duo mss. regii, et duo Sueciæ reginæ : *Quia Pater in Christo Filio et in Spiritu sancto unum existit, et Christus in Patre et Spiritu sancto unum permanens, in nobis etiam per assumptæ carnis naturam unum esse probatur. Hinc ergo, etc.*

l Editi, *Verbum caro factum est*.

baptismum ergo renascimur in Christo, et per sacramentum corporis ac sanguinis Christus in nobis, non solum fide, sed etiam unitate carnis et sanguinis manere probatur; et ideo jam membra Christi ejus carne vescimur, ut nihil aliud quam corpus ejus, unde vivimus, et sanguis inveniamur. Hinc igitur est, quod *nemo ascendit ad cælum, nisi qui de cælo descendit*. (Joan. III, 13), quia cum illo per hæc mysteria unum sumus. Iteratur autem hoc mysterium, et ob commemorationem passionis Christi, sicut ipse ait: *Hæc quotiescunque agitis, in meam commemorationem facite* (Luc. XXII, 19). *Quotiescunque ergo hunc panem sumitis, et bibitis hunc calicem, mortem Domini annuntiabitis donec veniat* (I Cor. XI, 26). Non itaque sic accipiendum, donec mors Christi veniat, qui jam ultra non moritur, sed donec ipse Dominus ad Judicium veniat. Interdum autem semper mors est Christi pro sæculi vita posteris nuntianda, ut discant qua charitate suos dilexit, qui pro eis mori dignatus est: cui omnes vicem debemus rependere charitatis, quia ad hoc nos prior dilexit, cum essemus gehennæ filii, ut diligere eum a morte jam liberati.

6. Dicunt etiam quidam, quod et ideo quotidie celebratur, ut qui de Judæis credidissent, haberent per hanc gratiam, assueti diebus singulis Domino hostias immolari quo possent sua religionis vota celebriter offerre et omnium veterum sacrificiorum atque holocaustorum figuris postpositis, hujus mysterii præferre veritatem. Sed licet ita videatur, tamen plenior et perfectior sententia est, quam præmissimus. Quia non minus pro nobis quam pro illis in Ecclesia hoc mysterium celebratur. Hæc quippe figura præcessit in Melchisedech, sicut fides in Abraham, sed quia lex quasi medius paries se injecit, potius in omnibus legum sacrificiis, veritas hujus mysterii adumbrabatur, quibus profecto remotis quod prædictum erat, secundum ordinem Melchisedech Christus verus pontifex successit, sacerdotium habens æternum. Hoc itaque Abraham in Melchisedech fide conspexerat, et ideo decimas ei obtulisse legitur, atque benedictionem ab ipso percepisse. Unde rex ille Melchisedech, rex justitiæ vel Salem, et sacerdos dicitur, ut per eum Christus, cujus typum ille gessit, evidenter rex et sacerdos monstretur; alioquin mortalium quis rex justitiæ jure queat vocari, cum nullus, nisi justitia

A fidei, saltem justus invenitur? Idcirco teneamus nos ad istum pontificem et sacerdotem Christum, et in illo maneamus, quia per hoc quod ille in nobis est, et nos in illo, etiam et ipsi omnes sacerdotes dicimur et sumus. Fecit enim nos regnum et sacerdotes Deo, et ideo *gens sancta, sacerdotium regale, populus acquisitionis* ab Apostolo prædicamur. Hoc igitur notum, quia nos in ipso et ille in nobis per hanc gratiam concorporatur, transfigurans nos in corpore claritatis suæ, ut cum ipso et in ipso sit nobis regnum pacis. Hoc quippe Salem interpretatur et sacerdotium æternum. Hinc quoque Propheta canit: *Lauda, Jerusalem, Dominum, lauda Deum tuum, Sion. Qui posuit fines tuos pacem, et adipe frumenti satiat te* (Psal. CXLVII, 1, 3). (Hilar.) De quo mirum frumento cœlestis illa Jerusalem saginatur: et notandum quod hoc frumentum, corpus videlicet Christi, adipem habeat, et non solum adipem, sed et omnes delicias, ita et potus sanguinis. Unde quod de petra typice manavit, nunc mel, nunc oleum, nunc aqua, nunc quoque potus dicitur, quia quidquid prægustare spiritaliter potueris, hoc totum ibidem invenies. Et hinc est quod tradunt Judæi, quod manna quando comedebant carnaliter, secundum voluntatem uniuscujusque sic sapiebat unicuique in ore, verbi causa, si pirum, si mala, si uvam, si panem, si carnes desiderasset, seu alia quæcunque, omnia manna præstabat in ore desiderantis. Hæc illi carnalia semper quærentes, nos vero fatemur fide, quod spiritalia et æterna potius, non solum ista, sed et illa in cordibus fidelium præstabant: unde per hæc confidenter oportet credere, si quis digne perceperit, quod vitam percipiat immortalitatis, et deliciis fruatur cum omni delectamento, in spe positus æternorum.

7. Sed quia, juvante Christo, quid boni hæc mysteria digne ea percipientibus tribuant, ostendere curavimus, perutile multis in posterum arbitror, si ea quæ verbis diximus, exemplis quibusdam certa reddamus. Hæc igitur subsequenter libenter, quæso, perlege, quorum quædam ex dictis beati ac præcellentissimi viri Gregorii Romanæ sedis antistitis excerpimus, atque uti isdem egregius doctor in suis scriptis reliquit, huic nostro opusculo inservimus, ut tanto auctore in medium adducto, firmius verba nostra roborentur.

8. Judæi cujusdam vitrarii filius, cum apud Chri-

deh ille rex Salem, id est justitiæ et pacis, et sacerdos, etc.

^a Quinque mss., justitiæ fide.

^b In tribus mss. desideratur si mala.

^c Editi cum ms. Majoris, Mon. sapiebat; omnes alii mss., præstabat.

^d In cod. Vatic. Majoris, Monast. S. Audoeni additur: *A Deo detur in se (vel in ipso) sperantibus. Sic fiat. Amen.* In codice regio, supernorum, et ideo detur in ipso sperantibus. Sic, sic fiat. Mamer. *A Deo detur: ipso sperantibus. Sic, sic fiat, amen.*

^e Quæ sequuntur hujus capituli suppeditarunt reginæ Sueciæ codex unus, n. 1554, signatus, et codex reginæ Bibliothecæ, 4070.

^a Editi, interim; sed omnes mss. legunt interdum, quæ vox familiaris est Radberto ad significandum interim.

^b Ita editi cum pluribus mss. Quidam legunt immolare.

^c Editi, suæ religionis vota.

^d Hic multum variant mss. Vatic. legit: *Holocaustomatum sacris hujus mysterii.* Regii codices et Sueciæ reginæ, *Holocaustorum figuris hujus mysterii.* Mam. cum quinque mss. *Holocaustomatum hujus mysterii.* Ulin. et Sirm., *Holocaustomatum legitimis hujus mysterii.*

^e Vatic., virtutem.

^f Vatic. ita hunc locum legit: *Unde Melchise-*

stianos pueros ad studia litterarum exerceretur, A quodam die dum missarum festa in basilica beate Dei genitricis semper virginis Mariæ celebrarentur, et populus ex more ad eucharistiam de manu sacerdotis accipiendam accederet, ad participationem gloriosi corporis et sanguinis Domini cum aliis infantibus, cœvis suis, prædictus infans Judæus accessit : quo dum propinquaret, divina, ut æstimo, providentia sibi revelante, videt super altare mulierem quamdam honestæ admodum formæ in cathedra sedentem, parvulumque puerum super genibus suis tenentem, qui propria manu sacram communionem sacerdoti porrigebat, ut et ipsi plebi fideliter accedenti distribueret. Qua et idem Judæus puer percepta, gaudens ad domum revertitur, ac patri operi suo intento, inter amplexus et oscula quæ acceperat cum gaudio refert. At ille Christo Domino et suis legibus inimicus, felle amaritudinis commotus, ait ei : Si cum infantibus Christianorum religioni communicasti, ad ulciscendam Mosaicæ legis injuriam, oblitus paterna pietate, parricida in te durus existam. Et apprehensum puerum in os fornacis ardentis projecit, adjectisque lignis quo vehementius ureretur instillit. Sed non defuit illi misericordia, quæ tres quondam Hebræos pueros in Chaldaico camino projectos nube torulenta resperserat. Ipsa enim et hunc inter medios ignes et prænaram moles jacentem penitus consumi non passa est : quod cum audisset mater, quod scilicet filium communem crudelis pater deliberasset exurere, cucurrit ad liberandum eum ; sed cum vidisset incendia ab ore fornacis patulo, huc illicque, flamma dominante, dispergi, ornatam capitis ad terram projecit, discissaque cesarie, se miseram clamitans, civitatem vocibus implevit. Quod cum Christiani cives quid actum fuerit didicissent, concurrerunt omnes pariter ad tam iniquum spectaculum, retractisque ignibus ab ore fornacis, inveiunt puerum quasi per plumas mollissimas recubentem : quo extracto, admirantur omnes illæsum, clamoribusque locus ille repletur, et sic magna Domini ab omni populo benedicuntur. Conclamant etiam ut auctorem sceleris hujus in ipsas projicere flammam debeant. Projectum autem ita totum ignis absorbit, ut vix de ossibus ejus parvum quid relinqueretur indicium. Interrogantes autem infantulum Christiani, quale ei ambraculum fuisset, ait : Mulier illa quæ in basilica, ubi panem de mensa accepi, in cathedra sedebat, parvumque infantem in sinu gestabat ; hæc me pallio suo, ne ignis voraret, operuit. Esca etiam illa quam de manu sacerdotis acceperam, in tantum me juvit, ut ne spiraculum quidem ignis sentire me putarem ; unde indubitatum est beatam ei Mariam apparuisse. Agnita ergo infans fide catholica, credit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ac salutaribus aquis ablutus, una cum genitrice sua denuo est renatus. Multi quoque Judæorum hoc exemplo in urbe illa ad fidem conversi sunt.

9. Si ergo hæc mysteria illi, qui absque fide et

nondum sacro baptismate renatus, inter membra Christi deputatus est, ad tantum mentem salutis suæ profuerunt, quanto magis indubitanter credendum est fidelibus et jam membra corporis Christi, quod est Ecclesia, cujus ipse caput est, per regenerationem effectis, cum digne ea percipiunt, salutis corporis et animæ suæ hæc sacramenta proficere?

10. Beati etiam Gregorii summi antistitis, sicut promissimus, exempla ad medium deducamus, qui refert (*Hom. 37, in Evang. et l. iv Dialog., cap. 57*), quod quidam dum ab hostibus caperetur, longe transductus est : cumque diu teneretur in vinculis, eumque uxor sua ex eadem captivitate non reciperet, extinctum putavit, pro quo jam velut mortuo sacras hostias hebdomadibus singulis omnipotenti Deo, ut animæ ejus vincula solverentur, curabat offerre : cujus toties vincula solvebantur in captivitate, quoties ab ejus conjugæ oblatæ fuissent hostiæ pro animæ ejus absolute. Nam longa post tempora reversus, admirans valde, suæ indicavit uxori quod diebus certis hebdomadisque singulis ejus vincula solvebantur, quos videlicet dies ejus uxor atque horas discutiens, tunc eum recognovit absolutum, cum pro eo sacrificium meminerat oblatum. Hinc ergo, mi dulcissime, certa consideratione collige, oblata a nobis sacra hostia quantum valeat solvere in nobis ligaturam cordis, si oblata ab altero potuit in altero solvere vincula corporis. Sed quia te sacerdotibus mancipatum ad hæc sacrificia offerenda scio, devotior et præparator [*al., promptior*], hanc hostiam immolare assidue studeas. Audi, obsecro, ejusdem venerabilis viri Gregorii exemplum, quod ideo præsentis pagina subscribo, quatenus in ara cordis temetipsum mactare sacrificium ardentius accendaris.

11. Narrat enim prædictus doctor quemdam Cassium nominæ, tunc episcopum, cui mos erat quotidianas Deo hostias offerre, ita ut pene nullus dies vitæ ejus transiret, quo non omnipotenti Deo hostias immolaret : cujus cum sacrificio valde concordabat vita. Nam cuncta quæ habebat in elemosynis tribuens, cum ad horam offerendi sacrificii venisset, velut totus in lacrymis defluens, semetipsum cum magna cordis contritione primitus sacrificium mactabat : D quodam autem nocte ejus presbytero per visum Dominus assistit, dicens : Vade et dic episcopo : *Age quod agis, operare quod operaris, non cesset pes tuus, non cesset manus tua, natali apostolorum venies ad me, et retribuam tibi mercedem tuam.* Surrexit presbyter ; sed quia e vicino jam apostolorum natalitius dies imminabat, tam propinqui exitus sibi diem episcopo suo nuntiare pertimuit. Aliaque nocte Dominus rediit, ejus inobedientiam vehementer increpavit, atque eadem jussionis verba retexuit. Tunc presbyter surrexit ut pergeret, sed rursus infirmitas cordis facta est impedimento indicandæ revelationis, admonitioneque iteratæ jussionis obdormit pergere, et quæ viderat manifestare neglexit : sed quia magnam mansuetudi-

nem contemptæ gratiæ major sequi solet iræ vindicta, tertia visione Dominus apparens, jam verbis verbera addidit, et tam districta cæde maetatus est, ut in eo duritiâ cordis emollissent vulnera corporis. Surrexit ergo eruditus ex verbere, perrexit ad episcopum, eumque jam ex more paratum, juxta beati Juvenalis martyris sepulcrum ad offerendum sacrificium consistere reperit, secretum a circumstantibus petiit, seque ejus pedibus stravit, cumque eum ubertim flentem episcopus ad se levare vix potuisset, lacrymarum causas cognoscere studuit. Ille vero relaturus ordinem visionis, prius vestimento ex humeris devoluto, detexit plagas corporis, et, ut ita dicam, testes veritatis et culpæ monstravit quanta animadversionis districtione membra illius accepto verbere, livore inflicto, sudaverant : quæ mox ut episcopus vidit, exhorruit, et qui sibi talia facere præsumpisset, cum magnæ obstupescationis vocibus inquisivit. At ille respondit, hæc se pro ipso fuisse perpressum. Excrevit cum tremore admiratio, sed nullas jam presbyter inquisitionis ejus moras ducens, secretum revelationis aperuit, eique visionis Dominicæ per ea quæ audierat verba narravit, dicens : *Age quod agis, operare quod operaris ; non cesset manus tua, non cesset pes tuus, natali apostolorum venies ad me, et retribua tibi mercedem tuam.* Quibus auditis episcopus in oratione cum magna cordis contritione se prostravit, et qui oblaturus sacrificium ad horam tertiam venerat, hoc pro extensæ orationis magnitudine ad horam nonam usque protelavit, atque ex illo jam die magis magisque ei aucta sunt lucra pietatis, factusque est tam fortis in opere, quam certus ex munere : quippe qui eum, qui ipse debitor fuerat, ex promissione jam cœperat habere debitorem. Huic autem consuetudo fuerat annis singulis natalitio apostolorum die Romam peregere. Itaque ex hac revelatione suspensus, venire juxta morem noluit. Eodem ergo tempore sollicitus fuit, secundo quoque anno vel tertio in mortis suæ expectatione suspensus, quarto, quinto et sexto similiter : qui desperare jam de veritate revelationis poterat, si fidem verbis verbera non fecissent : cum ecce anno septimo usque ad expectati natalis sacras vigiliis incolumis pervenit : sed lenis hunc in vigiliis calor attigit, atque ipso die natalitio filiis suis se expectantibus missarum solemnia implere se posse recusavit. Illi vero qui de ejus erant pariter egressione suspecti simul ad eum omnes venerunt, esse unanimiter astringentes, ut die eodem nequaquam acquiescerent missarum solemnia celebrare, nisi pro iis apud Deum idem antistes intercessor accederet. Tunc ille, compulsus in episcopi oratorio, missam fecit et manu sua corpus Dominicum pacemque omnibus tribuit ; qui cuncto ministerio oblatis sacrificii peracto, ad lectum rediit, ubi jacens, dum sacerdotes suos ac ministros circumstantes se cerneret, quos, ultimum vale dicens, de servando eos vinculo charitatis admonebat, et quanta debuissent concordia inter se unire prædicabat,

A cum subito inter ipsa sanctæ exhortationis verba, voce terribili clamavit dicens : Hora est ! Mox assistentibus ipse suis manibus linteum dedit, quod ex more morientium sibi contra faciem tenderetur : quo tenso, spiritum emisit. Sicque sancta illa anima, ad gaudia æterna perveniens, a carnis corruptione soluta est. Quem itaque, charissime, quem vir iste in morte sua invitatus est, nisi eum quem in vita sua fuerat contemplatus ? Dicens enim hora est, de corpore exiit, quia et Jesus, peractis omnibus, cum dixisset *consummatum est*, inclinato capite tradidit spiritum. Quod igitur Dominus ex potestate hoc egit famulus ex vocatione. Ecce quotidie hostia illa cum eleemosynis et lacrymis oblata, quantam cum Redemptore nostro concordiam habuit. Hanc itaque et tu, vir Dei, in quantum prævales cum charitatis fervore et cordis contritione offerre stude : vult enim omnipotens Deus nostris placari precibus, qui scit quia portari a nobis non possit iratus, singulariter autem ad absolutionem nostram oblata cum lacrymis, et benignitatem mentis sacri altaris hostia suffragatur, quia is qui in se resurgens a mortuis jam non moritur, adhuc per hanc in suo mysterio pro nobis iterum patitur. Nam quoties ei hostiam suæ passionis offerimus, toties nobis ad absolutionem nostram passionem illius reparamus. Hæc enim hostia animæ purgantur, peccata solvuntur, vitia pelluntur, dæmones fugantur, virtutes acquiruntur, salus animarum et corporum possidetur, totus mundus salvatur. Sed quia quantum vivis corporibus profuerit, aliquantulum prolixè ex dicti beati Gregorii ostendimus, necesse est ut quantum defunctorum animabus prosit demonstremus.

12. Refert enim jam sæpe dictus doctor Gregorius quemdam fuisse presbyterum, qui, ob necessitatem corporis sui, a medicis admonitus est, ut in Angulani thermis, quo aquæ vapores nimios faciunt, lavare consuesceret : quas thermas cum die quadam ex more fuisset ingressus, invenit quemdam incognitum virum ad solum obsequium præparatum, qui sibi de pedibus calceamenta abstraheret, vestimenta susciperet, ut excanti e caloribus sabana præberet, atque omne ministerium cum magno famulatu perageret. Cumque hoc sæpius faceret, presbyter die quadam ad balnea iturus, intra semetipsum cogitans dixit : Viro illi qui mihi solet tam devotissime ad lavandum obsequi, ingratus apparere non debeo ; sed aliquid me necesse est ei pro munere portare. Tunc duas secum oblationum coronas detulit : qui mox ut pervenit ad locum, hominem invenit, atque ex more ejus obsequio in omnibus usus est. Lavit itaque, et cum jam vestitus voluisset egredi, hoc quod secum detulerat, obsequenti sibi viro pro benedictione obtulit, petens ut benigne susciperet quod charitatis gratia ei offerret. Cui ille mœrens afflictusque respondit : *Mihi ista quare das, Pater ? Iste panis sanctus est : ego hunc manducare non possum ; me etenim quem vides, aliquando loci hujus dominus fui, sed pro culpis meis hic*

post mortem deputatus sum. Si autem mihi præstare aliquid vis, omnipotenti Deo pro me offer hunc panem, ut pro peccatis meis intervenias, et tunc exauditus te esse cognosce, cum huc ad lavandum veneris, et me minime inveneris : in quibus verbis disparuit, et is qui esse homo videbatur, evanescendo innotuit quia spiritus fuit. Idem vero presbyter hebdomada continua sese pro eo in lacrymis affixit, salutarem hostiam quotidie obtulit, et post reversus ad balneum, eum jam minime invenit. Qua ex re quantum prosit animabus fidelium immolatio sacræ oblationis etiam post mortem facile ostenditur, quando hanc et ipsi mortuorum spiritus a viventibus petunt, et signa indicant, quibus postea absoluti videantur. Denique si insolubiles culpæ non fuerint, ad absolutionem prodesse innumeris etiam mortuis victima sacræ oblationis potest. Sed sciendum nobis est quia illis sacra victima mortuis prodest, qui vivendo obtinuerunt, ut etiam post mortem ipsa bona adjuvent, quæ hic pro ipsis ab aliis fiunt. Inter hæc autem pensandum est quod tutior via sit, ut bonum quod quisque post mortem suam sperat agi per alios, agat dum vivit ipse. Beatius quippe est liberum exire, quam post vincula libertatem querere. Debemus itaque nosmetipsos Deo, dum vivimus, in cordis compunctione mactare : quia qui passionis Dominicæ mysteria celebramus, debemus imitari quod agimus. Tunc ergo vera pro nobis Deo hostia erit, quam offerimus, cum nos ipsos hostiam fecerimus. Igitur dum per indulgentiam temporis spatium habemus, dum iudex nos sustinet, dum conversionem nostram is qui culpas examinat expectat, consemus in lacrymis duritiam mentis nostræ, formemus in proximis gratiam benignitatis, et fidenter dico, quia salutari hostia post mortem non indigebimus, si dum in hac convalle lacrymarum vivimus, Deo hostia ipsi fuerimus. Hæc pro assertionem sacræ oblationis dicta sufficiant, nunc ad propositum redeamus.

CAPUT X.

^a *Cur in pane et vino hoc mysterium celebratur.*

1. Igitur in pane^b ideo celebratur, quia Christus panis est qui de cælo descendit; sed sicut panis^c longe aliud ab isto pane^d intelligitur, ita longe in aliud caro a mortali jam nostra carne secernitur. Caro itaque per passionem et vera caro redemptionem suæ conditionis explet : panis vero victum ad æternitatem renatis immortalitatis præbet. Atque ideo nec mirum, si caro Christi panis dicitur, cum^e

^a In recentissimo codice S. German. hic titulus sic effertur : *Quod hoc mysterium utrumque et caro et panis dicitur, et de vino, quod ex multis liquatur vis.*

^b In cod. reginæ Sueciæ et duob. regis additur : *Hæc oblatio.*

^c Editi addunt *ille*, quod mss. præmittunt. Cod. Mai. Mon. *sed sicut ille*, omisso *panis*.

^d Quatuor mss. addunt *terreno*.

^e Editi, *dum caro porrigitur*, at mss. ad unum om-

et caro sub specie panis visibili nihil aliud quam caro porrigitur; sed caro, quia in eadem carne passus in veritate creditur; panis vero, quia granum frumenti cadens in terram, et nos ex ipso nihil aliud quam frumentum per fidem genuit. Unde per hoc seipsum suis membris ex se natis vitam præbuit, et præstando nihil nobis aliud quam panis æternus fuit. Nihil enim^f ad figuram manifestius, nihil ad mysterium evidentius : granum quippe frumenti Christus in terram cecidit, sed multa grana de se genuit, quæ nimirum grana nihil^g aliud quam frumentum, quod in^h horreum coacervatur. Unde mira in ipso nostræ naturæ unitas prædicatur. Nam omnes novimus, quod panis unus ex multis naturaliter granis efficitur. Ex quo nostra in Christo commendatur unitas, et figura veritatis in mysterio approbatur. Ad hoc quippe illud unum mortuum est in terra, ut ex ejus adipe et pinguedine nos secundaremur, qui ut ipse ait : *Nisi mortuum fuerit, ipsum solum manet* (Joan. xii, 24).ⁱ Nunc vero quia mortuus resurrexit, multum jam fructum affert in^j credentibus. De quo nimirum fructu unus panis efficitur, quia Christus et Ecclesia unum corpus esse probatur. Unde dictum est : *Et erunt duo in carne una* (I Cor. vi, 16). Recte ergo hoc mysterium in pane celebratur, quatenus per hoc altius designetur quid in eo geratur^k. Simili modo et in vino quod ex multis liquatur uvis, et de multis in unum confluit granis, quæ nimirum grana virtutum ex illa creverunt vite quæ dixerat : *Ego sum vitis vera, vos autem palmites* (Joan. xv, 5). Non potest ergo palmas a seipso, nisi in vite manserit, facere fructum. Idcirco vinum quod bibimus sanguis est ejusdem vitis qui de latere ejus fluxit. Nam vitis et palmes unum sunt corpus, et ideo unum fructum ferre videntur, quia uva quam palmes affert, de radice profluxit vitis. Hinc quoque et Christus uva dicitur, quam veri^l exploratores, apostolorum scilicet et prophetarum chorus, suis ad nos humeris fortiter gestantes detulerunt. Unde Paulus egregius prædicator : *Prelio, inquit, empti estis, portate Dominum^m Christum in corpore vestro* (I Cor. vi, 20). De qua denique uva dum prælo premitur passionis, sanguis effluxit salutis. Hinc Moyses canit in cantico, quod constituerit populum suum Dominus *super excelsam terram, ut comederet fructus agrorum, et sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo, et sanguinem uve biberet meracissimum* (Deut. xxxii, 13). De quo nimirum sanguine omnis inebriatur Christi Ecclesia; et ideo speciem vini jure tenet in sensu,

nes : *Cum et caro sub specie visibili, nihil aliud quam caro porrigitur.*

^f In Flor. : *Nihil ad figuram manifestius, nihil ad figuram evidentius nihil ad mysterium expressius.*

^g Ita septem mss. Editi, *nihil aliud sunt.*

^h Flor., in *Ecclesiæ horreum.*

ⁱ Editi, *maneret.*

^j Editi, in *se credentibus*; sed mss. expungunt *se*.

^k Mamer. et Ulim, cum quinque mss., *ge neratur.*

^l Plures mss. cum editis, *virii exploratores.*

^m Ita omnes pene ms. Editi, *portate Deum.*

dum spiritaliter sanguis potatur in mysterio, quia A hinc lætificamur spiritali lætitia ad gaudium; hinc vero a redimimur de morte ad vitam, et pretio salutis nostræ interius saginamur. De quibus duobus David cecinerat in mysterio, quod *panis confirmat cor hominis, et vinum lætificat*, utique lætitia spiritali. Propter quod in eadem substantia jure celebratur hoc mysterium salutis, quia Christus panis est qui de cœlo descendit, et vinum quo lætificantur corda credentium. De quo nimirum Joseph meridie, qua hora Christus passus est, inebriatus legitur mystice cum fratribus suis. Unde et nos, si adhuc aquam tantum non sapimus, intus inebriamur, et gaudemus de bonis Domini super frumento, vino et oleo, quo perfusi sumus lætitia æterna, et gaudio exultationis in Domino. Nos enim non solum vinea Domini, sed et vindemia ejus sumus. De qua nimirum vinea Christus in Canticis: *Vindemiavi, inquit, myrrham cum unguentis meis; manducavi panem meum cum melle meo, et bibi vinum cum lacte meo* (Cant. v, 1); sed non b prius panis comeditur quam myrrha in nobis mortificationis turgescat, et unguentum boni odoris naribus respergatur. Tunc itaque panem cum melle, quod de petra, quæ Christus est, fluxit, comedimus (c cum in ipso credimus duas naturas, divinam et humanam); tunc utique vinum suavitatis cum lacte bibimus (cum per sacram doctrinam intelligimus vinum sanguinem ejus esse). Propter quod, quia in istis duobus hæc mystica tegebantur, rectum fuit ut in his divinum fieret sacramentum, quatenus totum spiritaliter intelligere mens satageret, ubi nihil carnale sentire licet; unde d idem panis Christus, qui de cœlo descendit, in hoc mysterio accipitur, sicut et caro quæ in cruce pependit, cum integer deinceps Christus perseveret, licet ab omnibus quotidie edatur, et sit panis quidem ad vitam et firmitatem animi, caro vero ad unitatem naturæ nostræ et redemptionis pretium. Unde ipse ait: *Caro mea est pro mundi vita, et sanguis vere qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum* (Joan. vi, 62). Hinc sane est quod sapientia Dei Patris maluit hoc mysterium in speciem panis ac vini permanere, quam in colorem ac saporem carnis et sanguinis demutari, quia nec hoc est jam quod videtur, nec fieret illud amplius ut esset caro et sanguis, quam ut percipitur. Nos enim in eo illum panem qui de cœlo descendit comedimus, et ideo dicitur: *comedi panem [al., favum] cum melle meo* (Cant. v, 1), quod in illo divinitatis dulcedo et humanitas o prædicatur; idcirco sicut in isto f saporem panis aut colorem non e

attendimus; ita quoque si mutaretur in carnem, nihil amplius caro Christi esset quam est, quia totum spiritale est quod comedimus, imo durius esset contra consuetudinem humanam, licet carnem salutis, tamen carnem hominis Christi in speciem et colorem ipsius mutatum, et vinum in cruorem conversum accipere. Unde et illi adhuc rudes discipuli carnaliter sapientes, dicebant: *Durus est hic sermo* (Joan. vi, 61), cum diceret: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis manentem* (Ibid., 54); et non poterant sustinere utique [quia] carnaliter ea intelligebant. Sic itaque et ille carnaliter sapit, qui ideo non credit carnalem Christi esse et sanguinem, quia speciem et colorem exterioris non mutavit. Unde B orandum h ut ipse per se Christus veniat, et comedat panem cum melle suo in nobis, et vinum cum lacte bibat, quia nisi Christus Deus et homo vere intelligatur, et vinum sanguis i ejus cum lacte doctrinæ admisceatur, non potest infirma i mens capere lucem veritatis et mysterium, vel quod divinum est agnoscere. Ubi mira unitas in hoc, sicuti et in aliis quibuslibet locis, Christi et Ecclesiæ declaratur, dum quod nos in illo gerimus et ille in nobis agere monstratur k. Nam dum nos recte panem cum melle comedimus, et vinum calicis cum lacte potamus, tunc et ipse ea se in nobis sumere testatur, quia per hoc nos in suum corpus trajicit, et unum in illo efficitur.

2. Pro talibus igitur et hujuscemodi negotiis, filii charissime, provide sane in pane et vino, sine ulla decoloratione substantiæ, hoc mysterium interius vi et potestate divina peragitur, ut et virtus fidei eniteat in intellectu, et doctrina fluat hinc inde in operatione l sacramenti, et veritas resplendeat in præfiguratione mysterii. Nam Melchisedech prius in figura ista obtulerat panem et vinum. Ideo necesse fuit ut verus rex pacis et pontifex noster secundum ordinem illius eadem offerret, quatenus per hoc figurarum m veritas claresceret, et qui esuriunt justitiam et sitiunt, duobus istis in via interdum satiantur. Siquidem pane, qui pro omni cibo quam sæpe in Scripturis ponitur, et cum omnibus escis congruere videtur, esuries temperaretur, potu vero sanguinis sitis quasi cœlesti rore madesceret n, et D per hoc amplius homo ad justitiam refectus o, in fortitudine cibi cœlestis constantius p desudaret. Hoc quippe potu ac cibo Elias de manu angeli pastus, quadraginta diebus, per quos præsens sæculum designatur, in fortitudine usque ad montem Dei dicitur pervenisse. Ex quo patenter innuitur quod cibus

a Flor., redimus.

b Mamer. et Ulim. cum ms. Majoris Mon., sed prius panis comeditur.

c Desunt in editis verba in parenthesi posita.

d Vatic., jure itaque panis Christus.

e Octo mss., et humanitatis.

f In cod. Majoris Mon. desideratur in isto.

g In duobus mss. expungitur non.

h In ms. Majoris Mon. expuncto orandum sic legitur. Unde et ipse ver se.

i Septem mss. legunt, et vinum sanguinis ejus.

j Duo mss., firma mens.

k Editi monstrat, sed omnes mss. legunt monstratur.

l Laud., in operatione mysterii.

m Mamer. cum quatuor mss., per hanc figuram.

n Duo mss., ante hilareretur.

o Al., rectus.

p Tres mss., amplius desudaret.

iste manibus angelicis defertur, ^a ac refertur, per quem nostra infirmitas divinitus relevatur, qui non nisi solis amicis et fratribus porrigitur. Unde sponsus adhortatur in Canticis: *Comedite, amici, et bibite, et inebriamini, charissimi (Cant. v, 2)*. Quia profecto talis esca et potus nunquam digne sine ebrietate Spiritus sancti degustatur. Hinc quoque David ebrius gratanter in persona nostra cauit: *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum, et calix meus inebrians quam præclarus est (Psal. xxii, 5)*. Præclarus utique, quia omni veritate ^b fulgore clarius resplendet, et luce sancti Spiritus illustratur, ac per hoc fidelium inebriat mentes. Quo nimirum haustu illi ebrii erant hora diei tertia, super quos se idem Spiritus plenius diffuderat. Idcirco et nostra ^c accipientium præparanda sunt corda, ut tali epulo relecti, ad altiora in fortitudine transeamus. Nemo itaque digne accipit, nisi qui transit, unde et Pascha transitus appellatur. *Pascha autem nostrum immolatus est Christus*, ad quod qui vult venire, et videre hanc visionem, transeat et ipse cum Moyse, sicut et Christus transivit de hoc sæculo, ut totus jam spiritalis spiritalia ista quam ^d digne percipiat.

CAPUT XI.

Cur in calice aqua misceatur.

1. Plane aqua in sanguine quare misceatur, dum in natali calicis factum fuisse ^e non legimus, illa permaxima causa est, quia de latere Christi, ubi passio completur, sanguis pariter et aqua manavit; quod recte mysterium apostoli plene intelligentes, ^f standum ^g in hoc calice consueverunt, ut nihil deesset nobis in hoc sacramento ad ^h commemorationem passionis, quod tunc exstitit in cruce in consummationem nostræ redemptionis. Nam postquam emisit spiritum, veniens unus militum accepit lanceam, et aperuit latos ejus, unde quasi de vivo ⁱ fonte manavit sanguis et aqua; et hic est verus calix, quia veraciter passus pro salute nostra, non minus sanguinem pretii, quam undam ^k baptismi fudit, et quod tunc de carne fluxit hoc nunc credentes in calice bibunt. Caro quidem datur in cibum, sanguis et

^a Vatic. et Flor.: *Defertur ad Deum et ad nos refertur.*

^b Editi cum Flor., *veritate et fulgore*, sed plures optimæ notæ mss., *expuncto et, legunt veritate fulgore*. Quatuor mss., *veritate fulgoris*.

^c Val. et Flor., *Id est accipientium*. Cod. reginæ Sueciæ *accipiendum*; s. *ad accipiendum*.

^d Editi, *condigne*, at mss. decem, *quam digne*.

^e In recenti cod. S. Germani sic effertur hic titulus: *Ut quid aqua cum vino misceatur, dum in cæna factum non legitur.*

^f Ulim. et Sirm. addunt: *A Christo.*

^g Ulim. et Sirm., *faciendum*.

^h Anic.: *Ad commemorationem nostræ redemptionis (omisso passionis) quod tunc exstitit in cruce in consummationem*. In cod. Majoris Mon. omittuntur hæc verba: *Quod tunc exstitit in cruce in consummationem nostræ redemptionis.*

ⁱ Editi, *de uno fonte*.

^j Vatic., *propter peccata nostra*.

^k Codex Maj. Monast., *quam unda baptismi*.

A aqua vere in potum, ut quod simul de latere manavit, hoc totum noster homo his duobus renovatus bibat, ut si quam peccati maculam post fontem traxit, habeat in hoc undam ^l veniæ, qua diffundatur ^m omnibus iniquitatibus suis, sanatis omnibus infirmitatibus suis, et pretium suæ redemptionis, quo unusquisque redemptus de die in diem rursus renovetur.

2. Sed et plures dixerunt aquam ideo admisceri debere, ut simul in Christi sanguine baptismus et pretium salutis fluat: non ⁿ jam quasi duæ res, sed una, sanguis videlicet fiat. Nam et sanguis in corpore ut crescat his duobus ^o pascitur. Ex quo patet quod satis provide ob dispensationem salutis nostræ, divina sapientia hoc simul de suo latere produxit, ut unde mulier quæ deceperat priorem Adam, creata ^p est, inde rursus Ecclesia formetur, cujus Christus in cruce peccata tulit. Quo constat quia omnes in se levavit ^q, dum causas omnium pertulit in cruce. Idcirco Ecclesia quæ in illo sinu fuit, jure de latere dicitur manasse; quæ bene per aquam, sicut Cyprianus sanctissimus ait, designatur. Unde in Apocalypsi angelus aquas esse populos interpretatur; et ideo recte provisum est, quia ^r simul cum sanguine fluxit, ut in hoc mysterio veri sanguinis admisceatur, quatenus et nos in illo veris, ut per hoc salutis sacramentum divinis obtutibus illi ^s committi mystice offeramur. Nam si vinum sine aqua offeratur, sanguis Christi incipit esse sine nobis; si autem aqua sola, jam plebs videtur esse sine Christo. Quando autem utrumque miscetur et conjungitur, tunc recte mysterium Ecclesiæ spiritaliter perficitur. Nulli igitur liquores sic se coniunt ^t, quomodo vinum et aqua: profecto quia illud ex aqua per vitem, sicut Christus ex carne per Mariam nascitur; sed longe excellentius vinum quam aqua. ^u Quas denique aquas Dominum idcirco commutasse legimus, ut in sapientia nostra evacuata, vinum jucunditatis in nobis exuberaret. Hinc sponsa in Canticis: *Introduxit me rex in cellam vinariam, et ordinavit in me charitatem (Cant. ii, 4)*. Ac deinde: *Exsultabimus et letabimur in te, memores vberum tuorum* ^v (Cant. i, 3). Exsultant ergo fideles dum se intelligunt ad tantam unitatem Christi sociatos per

^l Vatic., *unda veniam qua deleantur*.

^m In editis et Flor. desiderantur hæc verba: *Omnibus iniquitatibus suis, et sanatur omnibus infirmitatibus suis*.

ⁿ Ulim. et Sirm.: *Non jam duæ, sed una, sanguinis substantia videlicet, fiat*, repugnantibus mss. qui legunt: *Non jam quasi duæ res, sed una, sanguis videlicet fiat*. Seu ut habent Vatic. reg. unus et S. Andoeni, *Sanguis vel aqua videlicet fut*, vel cum ms. Major. Mon., *Sanguis et aqua fiat*.

^o Ms. Maj. Mon., *His omnibus pascitur*.

^p Sirm., *lavit*.

^q Vatic., *quia simul aqua eum sanguine fluxit*.

^r Mam., Ulim. et Flor., *illico uniti*.

^s Flor., Remig., S. Andoeni et regius unus, *sic se conveniunt*. Aniciensis et Colbert. unus, *sic se conveniunt*; ms. Majoris Mon., *sic sibi coniunt*.

^t Hic in Laub. cod. incipit cap. XXX: *Cur Dominus aquam in vinum mutaverit*.

^u Sirm. addit *super vinum, quod exsultat ab omnibus mss.*

gratiam, et ad tantam flagrantiam charitatis pro-
 vectos; et ideo quam bene in hoc mysterio nostra
 figura per aquam admittitur, ut unusquisque in illo
 Christi sanguine se susceptum intelligat, et in melius
 transmutatum. ^a Unde licet prius mystice vinum et
 aqua commisceantur, post consecrationem tamen
 non nisi sanguis bibitur; quia in illo prius ex aqua
 baptismatis suscepti ^b, rursus eum esuriendo et si-
 tiendo quotidie potamus. Nec dubium quin sub hoc
 mysterio illam bibimus aquam, de qua Dominus:
Qui biberit, inquit, aquam quam ego dabo ei, fiet in
eo fons aquæ salientis in vitam æternam (Joan. iv, 14).
 Propterea non inconvenienter etiam ob hoc ibidem
 aqua consecratur, non quod aqua permaneat, sed
 vertitur in sanguinem, ut significet quid fides perci-
 piat. Nam tria sunt quæ testimonium dant quod
 Christus est veritas: spiritus, sanguis et aqua, nimi-
 rum quia postquam emisit Spiritum de fonte pecto-
 ris sui contra naturam manavit felix unda baptismi,
 et sanguis redemptionis, quibus non nisi unum
 salutis opus mystice consecratur, ut corpus ^c et
 anima ac spiritus integer ad vitam in Christo ser-
 vetur. Ubi nemo dubitat quod et caro nostra et
 hoc reparatur ad vitam; quia ^d totus homo redimitur.
 Caro quidem carne pascitur spiritualiter, quia
 Verbum caro factum est; anima vero Christi san-
 guine reparatur. Omnis itaque anima, teste Scriptura,
 in sanguine est, ut ubi habet in corpore sedem,
 et per quem ipsa, ut aiunt, vivificat corpus, inde a
 Christo et ipsa habeat vitam æternam in se manen-
 tem. ^e Sed quia spiritus noster atque anima una sub-
 stantia est, licet spiritus aut mens dicatur ea pars
 quæ præeminet in homine, ex qua spiritualis interdum
 appellatur, dum præoccupaverit suis legibus totum
 hominem, et vivificatur a Deo; anima vero in-
 ferior ejus portio, qua corpus animatur, et homo
 animalis dicitur, animalis autem homo non percipit
 ea quæ sunt Spiritus Dei. Hac de causa in hoc sacra-
 mento forsitan aqua admittitur, ut tria hæc tribus
 istis sacreatur mystice rebus.

3. Constat igitur quia etsi tria prius ponuntur,
 non nisi caro et sanguis postea recte creditur, dans
 indicium quod animalis homo totus debeat transire
 in spiritum et spiritualis fieri. Omnis namque anima
 in sanguine est. Quod typice dictum accipimus, quia
 omnis vita ejus ut beate vivat, ^f in Christi sanguine

^a In Laubiensi codice hic incipit cap. XXXI: *Quod licet prius vinum et aqua commisceantur, post nisi sanguis libatur.*

^b Vatic. addit *renovemur.*

^c Mam., Ulim., Sirm. et Flor., ut corpus nostrum.

^d Mam., Ulim. cum Laub. Puteano, duobus Colbert. et Germ., qua totus homo.

^e In Laub. cod. incipit cap. XXXIII: *Quod spiritus noster atque anima una substantia sit.*

^f Cod. Major Mon., Christi sanguine, expuncto in.

^g Laub., spiritualiter.

^h In edit. Sirm. deest *comedit anima.*

ⁱ Editi, vegetati, mss. vegetata: utrumque deest in Vatic.

^j Editi cum Flor. Anic. et cod. Majoris Mon. ita

reparatur. Quam bene ergo in sanguine, quia per
 quem habet cognationem ad carnem, justum erat, ut
 per eum haberet regressum ad vitam, et ideo in via
 duobus istis duataxat pascimur et potamur, ut totus
 homo noster, qui duabus constat substantiis, integro
 reparetur. Hinc quoque David: *Sitivit in te anima*
mea, quam multipliciter tibi caro mea (Psal. xiv, 3).
 Sitivit ergo totus homo, ut de carne et anima trans-
 iret ad spiritum, quatenus spiritualis ^g totus in Deo
 esset; propter quod licet dixerim sanguinem ad ani-
 mam pertinere, quodammodo simul et caro et anima
 recte sitiunt et potantur sanguine, sicut et pascuntur
 simul carne Christi, quia non carnaliter ista perci-
 piuntur, sed spiritualiter. Sicut igitur anima talibus
 refrigerari, sitit et corpus. Comedit anima ^h, comedit
 autem et corpus, quia talis esca non minus per-
 tinet ad animam quam et ad corpus, quibus usque
 ad finem vegetata ⁱ anima immortalis ad vitam tran-
 sit, caro vero propter sententiam primi hominis ad
 terram redit; sed quia Christo corporata per lava-
 crum et immortalitatis alimoniam enutrita, semina
 vitæ percipit, nunquam post finem sæculi in mortem
 detineri poterit, imo quod in capite præcessit mem-
 bris præstabitur.

CAPUT XII.

1. *Utrum plus habeat hoc mysterium, quoties a bono; an minus, si a malo conficiatur ministro.*

1. Vere credere et indubitanter scire debemus in-
 fra catholicam Ecclesiam, ubi catholica fide hoc
 mysterium celebratur, nihil a bono majus, nihilque
 a malo minus percipi sacerdote, nihilque aliud quam
 caro Christi et sanguis, dum catholice ^k consecratur,
 quia non in merito ^l consecrantis, sed in verbo effi-
 ciatur Creatoris et virtute Spiritus sancti, ut caro
 Christi et sanguis, non alia quam quæ de Spiritu
 sancto creata est, vera fide credatur, et spiritali in-
 telligentia degustetur. Si enim in merito esset sacer-
 dotis, non ad Christum pertineret; nunc autem si-
 cut ipse est qui baptizat, ita ipse est qui per Spiritum
 sanctum hanc suam efficit carnem, et transfundit
 vinum ^m in sanguinem. Quis enim alius in utero
 creare potuerit, ut Verbum caro fieret? Sic itaque
 in hoc mysterio credendum est, quod eadem virtute
 Spiritus sancti per Verbum Christi caro ipsius et
 sanguis efficiatur invisibili operatione. ⁿ Unde et sacer-
 dos: *Jube hæc perferri per manus angeli tui in*

hunc titulum expriment: *Utrum plus aliquid habeat hoc mysterium, quoties a bono, an minus quidpiam quam veritas reprobmittit, si a malo conficiatur ministro.* In Laub. vero ita, c. XXXIII: *Vere credendum quod in catholica Ecclesia nihil majus a bono, nihilominus a malo recipitur sacerdote.* In recenti vero mss. S. Germ.: *Quod non in merito sacerdotis hoc mysterium consecratur, et nullus magis vel minus percipit sacerdote qui ministrat.*

^k Ulim. et Sirm., dum catholice celebratur, consecratur. Sed ab omnibus mss. exsulat celebratur.

^l Vatic., sacerdotis celebrantis.

^m Ita cod. Vatic., sed a cæteris mss. deest vinum.

ⁿ Ita cod. Laub. Hic incipit cap. XXXIV: *Utrum quidem perferri in sublime altari rogatur.*

sublime altare tuum in conspectu divinæ majestatis tuæ; ut quid perferri a illuc ea deapocit, nisi ut intelligatur quod in ejus sacerdotio ista flant. Ipse enim factus est pontifex in æternum secundum ordinem Melchisedech, teste Apostolo, ad interpellandum pro nobis, offerens semetipsum Deo Patri. Ad hoc quippe semel introivit in sancta, non in sanguine alieno, sed proprio sanguine; unde non ab alio recte percipitur, quod proprium ejus est, sed ab ipso summo pontifice; neque ab alio caro ejus creatur et sanguis, nisi a quo creata est in utero Virginis, ut Verbum caro fieret. ^b Verbo enim Patris dictum est: *Crescite et multiplicamini* (Gen. 1, 21); et ecce adhuc hodie ex eo cuncta creantur animantia, non ^c nova, sed ex eodem semine. Ita et caro Christi eodem verbo fit caro, quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1, 14). Unde si ex illa benedictione tanta manat multitudo, quid putas ^d ex carne Christi? nunquid inefficax ^e est ex se, qui tanta fecit ex nihilo? et sicut ^f panes auxit quantitate substantiæ quam natura ^g non dederat, nunquid impotens est facere ex aliquo quod sine semine in utero ^h creaverat. Pullulat ergo illa ubertas carnis Christi, et manet integer Christus, ⁱ quia natura manente integra, etiam in creaturis, ad iustum ejus cuncta exuberant.

2. Propterea licet semel dixerit: *Germinet terra herbam virentem* (Gen. 1, 11), adhuc hodie ex eo, quæ per singulos nascuntur annos omnia creantur; sic itaque et in eo quod semel ^j voluit, et deinceps carnem et sanguinem in hac commemoratione jussit esse, fit quod jubetur; ^k quæ si quis non credit, impio deterior est; quia ille quod non didicit, approbare non potest; iste quod in multis cognovit contra naturam fieri, etiam in carne Christi non credit. Propter quod, homo, si attendis sacerdotem, attende Christum Verbum Patris quod caro est, et quod semel factum est, quotidie fieri in mysterio ^l non dubites, dum per hoc caro et sanguis cibus noster efficitur æternus: ad hoc quippe, ut et nos simus

^a Editi, cum aliquot mss., *perferenda*; ms. Major. Mon.: *Ut quid in sublime perferenda.*

^b In cod. Laub. incipit cap. XXXV: *Quando non inefficax sit ex se facere quod vult, qui cuncta fecit ex nihilo.*

^c Mam., *non novo.*

^d Cod. reg. Succ.: *Quid putas quanta ex carne Christi?*

^e Tres mss., *inefficax est exsequi.*

^f Duo mss. *Et si panes auxit.* Editi addunt *Ex nihilo*, quod mss. omnes expungunt.

^g Editi Sirm., *quam naturæ non dederat*; at mss. omnes, *quam natura non dederat*, et quidem ut nobis videtur melius.

^h Vatic. addit *Virginis.*

ⁱ Vatic., *quia natura manente integra et gratia etiam in creaturis ad usum.*

^j Cod. Major. Mon.: *Quod semper voluit.*

^k Hic cod. Laub. incipit cap. XXXVI: *Quod qui non credit, impio deterior est.*

^l In editis deest in mysterio.

^m Ita mss. In editis desideratur æternus.

ⁿ Editi, *obsecrans.*

^o Editi: *Rogamus hanc oblationem, inquit, bene-*

ejus corpus: unde sacerdos non ex se dicit quod ipse creator corporis et sanguinis esse possit, quia si hoc posset, quod absurdum est, creator creatoris fieret, sed obsecrat ^a per Filium Patrem, per quem ad eum accessum habemus. Rogamus ^o autem hanc *oblationem benedictam*, per quam nos benedicamur; *ascriptam* per quam nos omnes in cælo conscribamur; *ratam* ^p, per quam in visceribus Christi censeamur; *rationabilem* ^q, per quam a bestiali sensu exuamur, *acceptabilemque facere* dignetur: ^r quatenus et nos per hoc quia ^r nobis displicimus, acceptabiles in ejus unico Filio simus; *ut nobis*, inquit, *fiat corpus et sanguis dilectissimi Filii tui Domini nostri Jesu Christi.*

3. Ecce quid fides instituit, ecce quid Christus indulsit, ut nobis sit corpus et sanguis, quatenus per hoc nos in corpus Christi quotidie transferamur. Prius autem quam Christi ^s corpus consecratione fiat, oblatio sacerdotis est, sicut ipse confitetur, vel cuncta familiæ offerentium eam, sed in verbo et virtute Spiritus sancti nova fit creatura in corpore Creatoris ad nostræ reparationis ^t salutem. Unde juxta sublimis aram altaris semper assistere, Scriptura teste, probatur, ut ex ejus immolatione corpus et sanguinem percipiamus. Cæterum sacerdos quia vices Christi visibili specie inter Deum et populum agere videtur, infert per manus angeli vota populi ad Deum et refert. Vota quidem offert et munera, refert aptem impetrata per corpus et sanguinem, et distribuit singulis non quantum visus exterior præbet, sed quantum fides capit. ^u Ubi licet sacerdos in conscientia malus esse vincatur, non suum est quod offert, sed omnium preces et vota per omnem canonis textum commendat. Nam et finis orationis ^v cuictorum vocibus confirmatur, ubi omnes *Amen* voce consona dicunt. Idcirco non unus est ^x quod pro multis offertur, et multorum precibus confirmatur. Nam et Dominus ait: *Quod pro multis effunditur in remissionem peccatorum* (Matth. xxvi, 28). Si enim ^y pro se tantum esset, ejus merita Deus forsi-

dictam. Repugnant mss. qui apponunt *autem* et expungunt *inquit.*

^f Aniciensis addit: *Id est judicatam et solidatam.*

^q Duo mss., *digneris.*

^r Editi, *in nobis.*

^D ^u In editis deest *Christi*, quod retinent mss. pene omnes.

^t Cod. Maj. Mon., *ad nostræ redemptionis.*

^u In cod. Laub. hic incipit cap. LIII: *Quod licet sacerdos in conscientia malus esse vincatur, non suum est quod offert, sed preces et vota per omnem canonis textum commendat.*

^v Id est canonis, cujus finem tempore Paschasi Radberti faciebat oratio *Libera nos*, quæ Dominicam sequebatur. Ejus conclusionem celebrans sacerdos alta voce pronuntiat sive decantat, ut omnes consona voce respondeant *Amen*. Nam quæ præcedunt submissa voce dicebantur.

^x Vatic. regius unus, et S. Audoeni, *non unius est oblatio*; Laud., *non unius est, quod pro multis effunditur.*

^y Cod. S. Audoeni et unus regius: *Si enim unius tantum esset.*

tan ^a attenderet ^b : nunc autem licet leprosus sit qui offert, munda sunt quæ hauriuntur, quia caro et sanguis. Salvatoris nullius immunditia sordidatur ^c; ex officio ergo sacerdotis ista et non ex merito præstantur. Idcirco licet ^d reus sit, officium ministerii ^e sacrum est, et gradus sacerdotii a summo pontifice Christo compensatur, ut nihil minus carnis et sanguinis habeat hoc mysterium a quovis indigno ^f, tamen apostolicæ propaginis consecratio exhibeatur ^g. Sacramentum enim consecrandi est, quod habet is qui ordinatur, quia non ex eo, sed ex officio et a summo pontifice gratia quam ipsa Veritas repromissit impletur, ut in nullo sacerdotium ejus et pontificatus officium, alicujus merito minoretur. ^h Virtus enim consecrandi est in eo, quod habet is qui ordinatur. Et ideo revertentes, qui baptizati sunt prius, sicut non rebaptizantur, ita utique qui prius ordinati sunt, rursus non reordinantur, ad unitatem catholicam, si recesserint, redeunt. Sed aut ministrant, si hoc Ecclesiæ utilitas postulat, aut si non, sacramentum tamen ordinationis suæ gerunt, et ideo eis manus inter ⁱ laicos non imponitur. Manet igitur in eis sacramenti virtus sibi inutiliter, etiam rei dum consecrant ^j, satis tamen utilis potestas et ordinatio consecrandi, illis, qui ^k gratiam perceptæ benedictionis et administrationis fide, spe et charitate communicant. ^l Neque perverso ad salutem proficiunt hæc vitæ sacramenta de cœlesti fonte manantia; quoniam nulla participatio justitiæ cum iniquitate, sicut nec lucis cum tenebris. ^m Tamen ⁿ tales licet oderint, adulteri sint et homicidæ, et ex parte diaboli plura admiserint, dum falce evangelica necdum præcisi sacrificant, non cogitandum qui et quales sint, sed quid dent, vel ^o quid accipiat is qui cum fide communicatur, neque quis habeat virtutem consecrandi, sed quid ^p habeat. Nam sicut nomine Christi, ipso teste, etiam a membris diaboli dæmonia

^a Ita octo mss. Sirm. legit non attenderet.
^b Hic in cod. Laub. incipit cap. LIV : *Quod licet leprosus sit qui munda præbet, munda sunt sæpe quæ accipiuntur, quia non caro et sanguis est leprosi, sed Christi, quæ nullius valet immunditia sordidari.*

^c Ita sex mss. Editi, sordidantur.
^d Unus cod. regius : *Licet sacerdos reus sit.*
^e Vatic., mysterii.
^f Flor., a quovis indigno exhibeatur, omissis his verbis : *Tamen apostolicæ propaginis consecratio. Mam., a quovis indigno quam apostolica propagine consecrata.* Vatic. vero sic legit hoc membrum : *Si tamen apostolicæ propaginis institutione consecratio exhibeatur.*
^g Apud Mam. et Ulim. et in codd. Puteano, Major. Mon., Laub., S. Remigii, Colbertino uno, et Germ. uno desiderantur hæc verba : *Sacramentum enim consecrandi est quod habet is qui ordinatur.*

^h Hic in cod. Laub. incipit cap. LV : *Quod virtus consecrandi sit in eo quod habet ille qui est ordinatus, id est in sacerdotio. Et ideo non reordinantur hæretici, etiam sacerdotes vel criminosi quique depositi, quia sicut non nisi unum baptisma, ita non nisi unum sacerdotium, quod non quidem perdidit, sed non ministrandi interdictum, et officium penitendi sumperunt.*

ⁱ Sirm. : *Et ideo eis manus inter laicos imponitur,*

pelluntur, et virtutes ab eis plurimæ operantur; ita ejusdem virtute in sacramento a malis corpus et sanguis conficitur, licet dictum sit, quod Deus peccatores non audiat, quia et super aquam baptismi, et super oleum, et super Eucharistiam, et super capita eorum quibus manus imponitur in sacramento, hæc omnia in sacramento per angelos ^q celebrantur et fiunt. Idcirco valent etiam et per homicidas, eo quod etsi non habeant Spiritum sanctum, Deus est qui dat per ministerium eorum eundem Spiritum sanctum ^r, et consecrat ex officio munus suæ largitatis; alioquin angustior est gratia Christi quam fraus et calliditas diaboli. Si enim hortus ille deliciarum clausus potuit habere spinas adversarii, multo magis extra et in eos qui membra non sunt Christi, profecto emanat fons ipsius gratiæ.

4. Non igitur evacuatur quod ubique pollet, neque alterius esse potest, quod proprium Dei est, quia etsi sunt qui dicant hæc sui meriti esse, et fornicantur a Deo, nequaquam illa exonoranda sunt divini juris sacramenta, ut eorum illa esse putentur, cum Dominus sub specie meretricis synagogæ : *Protulisti, inquit, de auro meo et argento meo, et fecisti tibi imagines masculinas, et fornicata es in eis* (Ezech. xvi, 17). Deinde ait : *Acceptisti vestimenta mea versicoloria ^s, et operuisti idola tua. Oleum quoque meum et incensum meum posuisti ante faciem idolorum ^t. Nam et panes meos quos dedi tibi, et similitudinem ^u, post quæ melle et oleo cibavi te.* Profecto quia etsi carnalis anima convertit ad imaginem phantasmatum suorum omnia sacramenta et verba sacri eloquii, tamen non sua hæc sunt, neque amatorum suorum, sed Dei, licet habeat fornicationem suam seducta vel seducens. Unde et Dominus sua hæc esse protestatur, et ideo non debemus ipsis tribuere quæ Dei sunt, neque quasi ^v noxia reprobare, imo quamvis apud fornicariam mulierem

repugnantibus mss. qui omnes cum negativa legunt : *Et ideo eis manus inter laicos non imponitur.*

^j Flor. et Laub., consecrantur.
^k Quinque mss., qui per gratiam.
^l In cod. Laub. hic incipit cap. LVI : *Quod perverso magis noceant hæc sacramenta quam prosint.*
^m In cod. Laub. hic incipit cap. LVII : *Quod licet adulteri et homicidæ sint sacerdotes, tamen si legaliter non deponantur, non cogitandum quid sint, sed quid dant.*

ⁿ In duobus reginæ Suec. et duobus regis mss. omisso tales licet oderint, legitur : *Tamen licet hodie sint adulteri.*

^o Laub. : *Vel quid accipiant ab his qui cum fide communicant.* Cod. Major. Mon., *sed quid accipit, omisso quid dent vel.*

^p Quatuor mss., *sed a quo habeat.*
^q Editi omittunt *per angelos.*
^r Laub. : *Ecce tamen ex officio quo funguntur, munus suæ largitatis divina exhibet misericordia.* Vatic. cum altero ms. : *Non deest tamen, qui dat per ministerium eorum eundem spiritus.*

^s Al., *diversi coloris.* Laub. cum tribus aliis mss., *diversicoloria.* Flor., *versicoloris.*

^t Editi addunt *tuorum.*

^u Al. addit *obtulisti.*

^v Ita Laub. cum tribus aliis mss. Editi legunt *quasi non cognita.* Put. vero Vatic. Laudun. Maj.

dona viri legitimi recognoscere, et verbo veritatis illam fornicationem corrigere si valemus, quæ propria est impudicæ mulieris, non illa dona culpæ quæ propria sunt Domini miserantis, quia etsi sacramentum gratiæ dat Deus etiam per malos, ipsam vero gratiam non nisi per seipsum, in qua est remissio peccatorum, quam tribuit interdum etiam et per sanctos suos. Unde nihil majus aut minus est a quolibet ministro, etsi adhuc in tenebris sit, dum et sacramentum præstatur ex officio et gratia, ex participatione et unitate columbæ, in qua fluit fons vitæ, et manat remissio peccatorum, cujus sacerdos Christus et pontifex in æternum expiat, et offert seipsum pro nobis quotidie ante conspectum divinæ majestatis.

CAPUT XIII d.

• *Ut quid hæc colorem aut saporem in sacramento minime permulant.*

1. Quod vero colorem aut saporem carnis minime præbet, virtus tamen fidei et intelligentiæ, quæ nihil de Christo dubitat, totum illud spiritaliter sapit et degustat; quia, ut dixi, qui verbo cuncta creavit, hæc verbo una cum Spiritu sancto cooperatur, et ideo nihil dubitandum, ubi Deus Trinitas jure opifex creditur. Nihil enim in eo deest, ubi efficax virtus ejusdem rei sentitur, ubi et plena similitudo exterioris et vera virtus Agni atque caro ejus immaculata interioris voratur. Nihil enim rationabilius, ut quia nos jam similitudinem mortis ejus in baptismo accepimus, similitudinem quoque carnis ejus sumamus, et similitudinem pretiosi sanguinis potemus, ita ut veritas non desit in sacramento, et ridiculum nullum fiat paganis, quod cruorem occisi hominis bibamus. Avidius enim requiritur quod latet, et pretiosius est quod cum fide quæritur. Ideo quoque sic debuit hoc mysterium temperari, ut et arcana secretorum celarentur infidis, et meritum cresceret de virtute fidelium, et nihil deesset interiori vere credentibus promissæ veritatis.

2. Insuper et quod majus est, per hæc secretus

Mon., S. Audoeni, regius unus, Colbert. unus, Colon. Fratrum Præd., quasi non agenda.

^a Al., in quo.

^b Al., omnium peccatorum.

^c Editi, a quolibet in ministerio; octo mss., a quolibet in mysterio.

^d Cod. Laub. cap. LVIII.

• Regiæ Suec. duo codd. et duo regii capituli hujus titulum ita offerunt: *Cur colorem aut saporem hæc sacramenta minime permulant*; apud Mamer.: *De colore et sapore carnis et de cruore hominis occisi*. Apud Ulm. vero: *Tamen si nihil hujusmodi oculis carnalibus appareat, virtute tamen fidei hæc veraciter sumi*.

^e Vatic. et Flor.: *Quamvis enim colorem*.

^f Cod. Maj. Mon., nihil enim in eo est. Cod. regiæ Sueciæ unus et duo regii: *Nihil enim incredibile in eodem est*. Mam. et Ulm.: *Nihil in eodem est dubium*.

^g In ms. Puteano et quatuor aliis mss. desiderantur hæc verba: *Et vera virtus Agni, atque caro ejus immaculata interioris*.

præstita, ad illam tenderent speciem satiæ, ubi jam non pro peccatis nostris quotidie Christus immolabitur, sed satiæ manifestationis ejus sine ulla corruptione omnes sine fine fruemur; alioquin quomodo ferrent hæc adhuc increduli, si jam discipuli olim ista sono vocis audientes ferre nequiverunt? Nam cum Salvator diceret: *Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet* (Joan. vi, 57), etc., tum inquit, *durus est hic sermo, et quis poterit sustinere eum* (Ibid., 61)? quanto magis inscii et perfidi ista durius ferrent, et culparent Christianos fore immundissimos, quod carnem hominis comederent et potarent sanguinem; ac per hoc fieret execrabile, quod per fidem debemus credere esse desiderabile, etiam per intelligentiam non carnaliter, sed spiritaliter degustare. Per fidem enim ambulamus, et non per speciem. Quod si carnis species in his visibilis appareret, jam non fides esset aut mysterium, sed fieret miraculum; quo aut fides nobis daretur, aut a perfidis execratio communicantibus importunior grassaretur. Hæc igitur credentibus etiam fidelibus data sunt, signa vero et miracula, ut fidem percipiant, non credentibus. Unde oportuit ista non permolari, et credentibus, de his nihil saltem ad modicum dubitare.

CAPUT XIV e.

Quod hæc sæpe visibili specie apparuerint.

1. Nemo qui sanctorum vitas et exempla legerit, potest ignorare, quod sæpe hæc mystica corporis et sanguinis sacramenta, aut propter dubios, aut certe propter ardentius amantes Christum, visibili specie in agni formam, aut in carnis et sanguinis colorem monstrata sint, quatenus de se Christus clementer adhuc non credentibus fidem faceret, ita ut dum oblata frangeretur vel offerretur hostia, videretur agnus in manibus et cruor in calice, quasi ex immolatione profluere, ut quod latebat in mysterio, patesceret adhuc dubitantibus in miraculo. Fecit enim hoc pietas divina quibusdam jam credentibus, et

ⁱ Mam. et Ulm. cum Puteano, Major. Mon. duobus Coll. et duobus regiis: *Et similitudine pretiosi sanguinis potemur*.

^j Anic., celarentur in perfidis.

^k Duo mss., et meritum cresceret, ut nihil deesset interiori promissæ veritatis.

^l Duo mss., virtutis.

^m Laub.: *Quomodo ferrent homines ad hæc adhuc increduli*.

ⁿ Editi: *Quanto magis adhuc inscii*: sed illud adhuc, ut non necessarium, exulat a plerisque mss.

^o Editi cum aliquot mss., et jam; at Laub. tres S. Germani et Martin., etiam; unus S. Germani, et per, omisso jam, atque ita Flor.

^p Maj. Mon., sed fieret mysterium miraculum.

^q In septem mss., aut perfidis, expuncto a. Vatic. vero hunc locum sic legit, aut perfidis execratio contententibus.

^r Editi, et jam.

^s In cod. Laub., cap. LIX.

^t Quatuor mss. addunt: *Et de exemplis eorum qui viderint*.

tamen adhuc dubitantibus, ut et ipsi fiduciam de veritate perciperent, et alii de miraculo ad fidem solidarentur; nosque a Christi gratia per eandem fidem uberius participarem. Nam quæ Veritas repromisit sine aspectu credenda sunt. Sed quia duricordes sumus, voluit divina mansuetudo in quibusdam omnibus satisfacere, ut ulterius de his jam nemo dubitet. Porro quod si nec ostensa creduntur, nec ea quæ Veritas testatur, ex fide communicantur; quærat quilibet ob satisfactionem sui, quid exspectet, quoniam nihil extra veritatem est, et quidquid veritas habet, hoc ostensio per speciem, quando placuerit, repræsentat. Unde credere oportet quod et hæc opportunissime ostensa sint, et nihil dubitare de his quæ Veritas repromittit, quia quisquis extra veritatem aliquid quærit, non nisi falsitatem inveniet, et semetipsum, si Christo dicta sunt non receperit, extra veritatem secludit. Quod autem dixi sæpe quibusdam visibile specie apparuisse, pauca de pluribus pandam.

2. Beato igitur Basilio divina mysteria publice agente, Hebræus quidam se sicut Christianus populo commiscuit, officii ministerium et muneris explorare volens; vidit infantem partiri in manibus Basilii, et communicantibus omnibus, venit et ipse, dataque est ei vere caro facta. Inde accessit ad calicem sanguine repletum, ut vere est, et ipsius factus est particeps, atque de utrisque servans reliquias, abiensque in domum suam, ostendit uxori suæ ad confirmationem dictorum, et narravit quæ propriis oculis viderat. Credens ergo ait: Vere quia horribile et admirabile est Christianorum mysterium. In crastino venit ad Basilium, postulans se sine dilatione accipere quod in Christo est signaculum. Basiliius autem sanctus non differens, sed consuetam Eucharistiam volenti omnes salvare offerens, baptizavit eum cum omni domo sua credentem Domino.

3. Sed et illud ex vita B. Gregorii addendum. Cum matrona quædam nobilis singulis diebus Dominicis oblationes facere consuevisset more ecclesiastico atque offerre, quadam die cum ad communionem sanctam inter alias venisset, ut corpus Christi acciperet; illi autem beatus pontifex offam Dominici corporis porrexit, dicens: *Corpus Domini nostri Jesu Christi prosit tibi in remissionem omnium*

^a Ita novem mss. Editi: *Et de Christi gratia per eandem fidem participarentur.*

^b Quatuor mss., *namque veritas testatur et repromisit.*

^c Ita melioris notæ mss. Editi, *duri corde.*

^d Editi, *Ut alterius*; mendose et repugnantibus omnibus mss. qui legunt *ut ulterius.*

^e Plures mss., *hæc ostensio.*

^f Cod. Colb., *de Christo.*

^g Editio Sirm.: *Sæpe quibusdam ardentius Christum amantibus visibili specie apparuisse.* At mss. plures: *Sæpe quibusdam visibili specie apparuisse.* Laub. vero, Vatic. Laud. Remensis, S. Remigii, Turon., Maj. Mon., Rothom., S. Audoeni, regius unus: *Amantibus hæc præmonstrata fuisse.* Fior cum Mam. et Ullm.: *Sæpe quibusdam Christum amantibus præmonstrata fuisse.*

peccatorum; continuo subrisit; quod vir Dei videns, ab ea communionem sacram retraxit, et super altare posuit, donec, explicito ministerio sacro, interrogavit eam cur riserit. At illa: *Recognovi, inquit, portiunculam oblationis meæ fuisse quam corpus Domini te appellasse audivi, et ideo risi.* Tunc sanctus vir Gregorius loqueas ad populum, exhortatus est eos Deum exorare precibus ad corroborandam fidem mulieris, ut visibili se specie Dominus demonstraret, quod oculis mentis illa credere non valebat. Quod cum oratum fuisset, surgens una cum populo, mox cernentibus cunctis palam revolvit altaris, contuente etiam illa, invenit partem quam posuerat in modum digiti auricularis sanguine superfusam. Tunc mulieri sacerdos inquit: *Disce verum esse quod Veritas ait, quia panis quem nos offerimus, vere est corpus Christi, juxta ipsius vocem, et sanguis vere est potus. Crede jam tandem quod aliud esse non potest, nisi quod divina majestas voluit.* Deinde sacerdos Christi continuo precibus egit, ut eadem caro et sanguis pristinam reciperet formam; sicque factum est, ut omnes glorificarent Deum, et infidelitas pelleretur feminae, sacroque sancta communicata mysterio sanaretur.

4. Abbas autem Arsenius tantæ sanctitatis et compunctionis gratia dicitur repletus fuisse, ut pro nimia lacrymarum exuberatione, pannum ad tergendum faciem semper in sinu deferret. Hic etiam sæpissime narrahat de quodam sene Scythi habitante, qui erat magnus in activa vita, simplex autem in fide, et errabat pro eo quod erat idiota, et dicebat non esse naturale [al., naturaliter] corpus Christi panem istum quem sumimus, sed figuram ejus esse. Hunc autem duo senes audientes quod diceret hunc sermonem, scientes quia magna esset vita ejus et conversatio, cogitaverunt quia innocenter et simpliciter diceret hoc. Et venerunt ad eum, et dicunt ei: *Abba, sermonem audivimus cujusdam infideis, qui dicit quia panem quem sumimus non naturale corpus Christi, sed figura est ejus.* Senex ait: *Ego sum qui hoc dixi. Illi autem rogabant eum dicentes: Non sic teneas, abba, sed sicut Ecclesia catholica tradidit. Nos autem credimus quia panis ipse corpus Christi est, et calix ipse est sanguis Christi secundum veritatem, et non secundum figuram.* Sed sicut

D

^b Sex mss. hi nimirum qui omittunt ea quæ de SS. Basilio et Gregorio sequuntur: *Unum et pluribus.*

ⁱ In uno cod. S. Germ., *muneris divini gratiam explorare volens.*

^j Editi, *credens ergo ut vere, at melius mss., credens ergo ait; vere, etc.*

^k Unus Colb., *terribile.*

^l Ita omnes mss. Editi: *Volens omnes salvare.*

^m Editi, *oblationem*: mss. omnes, *oblationes.*

ⁿ Anic., *particulam et offam.*

^o Ita codex Anic. Alii mss. expungunt *æ.*

^p Al., *sanguine superfuso.*

^q Editi, *sacroque sancto.*

^r Quæ hic narrantur ex relatione abbatis Arsenii, in duobus continentur mss. reginae Sueciæ 1566, et regis Christianissimi 4070.

In principio pulverem de terra accepit, et plasavit hominem ad imaginem suam, et nemo potest dicere quia non est imago Dei incomprehensibilis; ita et panis quem dicit quia corpus meum est, credimus quia secundum veritatem corpus est Christi. Senex autem ait eis: Nisi rem ipsam cognovero, non mihi satisfaciet petitio vestra. Illi autem dixerunt ad eum: Deprecemur Dominum hebdomada hac de mysterio hoc, et credimus, quia Dominus revelat nobis. Senex vero suscepit cum gaudio istum sermonem, et deprecabatur Deum dicens: Domine, tu cognoscis quia non per malitiam incredulus sum in re hac, sed ne per ignorantiam errem; revela ergo mihi, Domine Jesu Christe, quod verum est; sed et illi senes abeuntes in cellas suas, rogabant et ipsi Deum in cellis suis dicentes: Domine Jesu Christe, revela seni mysterium hoc, ut credat, et non perdat laborem suum. Exaudivit illos Dominus et hebdomada completa venerunt Dominico die in ecclesiam, et sederunt ipsi tres soli super sedile de sirpo, quod in modum fascis erat ligatum; medius horum sedebat senex ille. Aperti sunt autem intellectuales oculi eorum, et quando positi sunt panes in altare, videbatur illis tantummodo tribus tanquam puerulus jacens super altare, et cum extendisset presbyter manum, ut frangeret panem, descendit angelus Domini de caelo habens cultrum in manu, et sacrificavit puerulum illum, sanguinem vero ejus excipiebat in calice. Cum autem presbyter frangeret in parvis partibus panem, etiam et angelus incidebat pueri membra per medicas partes. Cum ergo accessisset senex, ut acciperet sanctam communionem, data est ipsi soli caro sanguine cruentata. Quod cum vidisset, pertimuit, et exclamavit dicens: Credo, Domine, quia panis qui in altari ponitur, corpus tuum est, et calix tuus est sanguis, et statim facta est caro illa in manu ejus panis secundum mysterium, et sumpsit illud in ore gratias agens Deo. Dixerunt autem ei senes: Deus scit humana natura quia non potest vesci carnibus crudis, et propterea transformavit corpus suum in panem, et sanguinem suum in vinum his qui illud fide suscipiunt, et egerunt gratias Deo de sene illo, quia non permisit Deus perire laborem ejus, et reversi sunt omnes cum gaudio in cellas suas.

5. Nonnunquam vero ad votum desiderantibus Christum hæc præmonstrata leguntur; sicut illud in gestis Anglorum, quod quidam presbyter fuerit religiosus valde, *Plecgils* nomine, frequenter missarum solemniam celebrans ad corpus S. Ninie^b episcopi et confessoris, qui cum digno moderamine sanctam, Christo propitio, duceret vitam,

^a Hic in cod. Laub. incipit cap. LXI: *Miraculi imitationis super idem sacrosanctum mysterium.*

^b Editi, *Nini*; ms. Major. Mon., *Nili*.

^c In cod. Maj. mon. deest *piis*.

^d Anic. et Major. Monast. cum Ulim.: *In terris passum.* Mam. cum Puteano, Remig. uno S. Germani omittit *passum* sive *passum*.

^e Vatic. *Virginis matris*.

A cepit omnipotentem Deum piis^c pulsare precibus, ut sibi monstraret naturam corporis Christi atque sanguinis. Itaque non ex infidelitate, ut assolet, sed ex pietate mentis ista petivit; fuerat enim a puero divinis legibus imbutus, et propter amorem superni Regis olim patriæ fines et dulcia liquerat arva, ut Christi mysteria exsul sedule disceret. Idcirco ejus amore magis succensus, quotidie pretiosa munera offerens, poscebat sibi præmonstrari quæ foret species latitans sub forma panis et vini; non quia de Christi corpore dubius esset, sed quia vel sic Christum cernere vellet, quem nemo mortalium jam super astra levatum, in terris^d passim conspiciere potest. Venerat ergo die ut idem celebrans pie solemniam missarum more solito procubuit genibus: *Te deprecor*, inquit, *Omnipotens, pande mihi exiguo in hoc mysterio naturam corporis Christi, ut mihi liceat eum prospicere præsentem corporeo visu, et formam pueri, quem olim sinus^e matris tulit vagientem, nunc manibus contrahere*; qui dum talia precaretur, angelus de caelo veniens affatur: *Surge*, inquit, *propere, si Christum videre placet*; adest præsens corporeo vestitus amictu, quem sacra puerpera gessit. Tunc venerabilis presbyter avidus ab imo^f vultum erigens, vidit^g super aram Patris Filium puerum, quem Simeon infantem portare suis ulnis promeruerat. Cui angelus inquit: *Quia Christum videre placuit, quem prius sub specie panis verbis mysticis sacrare solebas, nunc oculis inspicere, attracta manibus. Tum sacerdos caelesti munere fretus, quod mirum dictum est, ulnis trementibus puerum accepit, et pectus proprium Christi pectori junxit; deinde profusus in amplexum, dat oscula Deo, et suis labiis pressit pia labia Christi. Quibus ita exactis, præclara Dei Filii membra restituit in vertice altaris, et replevit caelesti pabulo Christi mensam. Tum rursus^h humo prostratus deprecatus est Deum, ut dignaretur ipse iterum verti in pristinam speciem; qua expleta oratione, surgens a terra, invenit corpus Christi in formam remeasse priorem, uti deprecatus fuerat; et mira omnipotentis Dei dispensatio, qui ob unius desiderium ita se præbere dignatus est visibilem, et non in figuram agni, ut aliis quibusqueⁱ sub hoc mysterio, sed in formam pueri, quatenus et veritas patesceret in ostenso, et sacerdotis desiderium impleteretur ex miraculo, nostraque fides firmaretur ex relatu. Verumtamen non prius idem communicasse pueri corpus et sanguinem legitur, quam rediret in prioris formæ speciem, ne absurdum videretur quod præsumperat, et fides uberius requiratur interius in eodem quod exterius visu conspexerat. Hæc^j in-*

^f Al., *ab humo*.

^g Cod. Vatic. hunc locum sic legit: *Super aram summi Patris unigenitum incarnatum Jesum, quem senex justus Simeon, etc.*

^h Editi, *prostratus homo*.

ⁱ Editi, *quibusdam*.

^j In codice Laub. hic incipit cap. LXI: *Exemplum de manna*.

terim dixisse sufficiat de ostensione carnis Christi A pro assertione veritatis.

6. Cæterum, si quis ex eo non credit illud quod in Evangelio prædicatur, prioribus, inquam, illis deterior videtur, qui, sub unius speciei gustu, omnem saporem et omne delectamentum fide perceperant. Nec tamen illud tunc aliud monstratum, licet quidquid saporis et delectamenti est interius, sub uno eodemque colore totum manna præstiterit. Potior quippe virtus rerum est, quam species et fucatus a color, idcirco virtus magna b consideranda est, quam color seu sapor exterius; quia qui universis c virtutem naturæ dedit, hic d huic sacramento divinitus indulsit, ut sit caro et sanguis ipsius, ut quod caro et sanguis Christi Ecclesiæ contulit, hoc totum sacramentum hujus mysterii compleat, et ad B immortalitatem suos immaculatos clementer perducat; carnales quoque et corruptibiles ad spiritualia et incorruptibilia e proficere faciat. Propterea ergo debuit spiritualiter celebrari, quatenus per f hoc de visibilibus ad invisibilia feratur, et quod adhuc læset, fide instantius requiramus. Nihilque dubitandum de specie, dum virtus Christi interius totum præstat ex mysterio, quidquid Evangelium repromittit ex Divinitatis oraculo.

CAPUT XV s.

Quibus verbis hoc mysterium conficitur.

1. Nulli dubium quod sicut quando in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti tertio mergimur in fonte, tunc utique baptizamus, non in virtute illius C et potestate qui hæc dicit, sed in virtute Christi, qui hoc præcepit, dicens : *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Marc. xvi)*. Sic utique et hoc sacramentum non meritis, non verbis humanis, sed procul dubio divinis efficitur et consecratur mandatis. Creatur enim ibidem ex aliquo, non qualiscunque, sed nova salutis creatura, caro et sanguis Christi, veluti in baptismo homines b nova efficiuntur creatura, et corpus Christi. (Ambr.) Idcirco non æstimandum est quod alterius verbis, quod ullius i alterius meritis, quod potestate alicujus ista fiant, sed verbo Creato-

a Septem mss., *fuscatus color*.

b Editi, *virtus magis consideranda*.

c Vatic., *universis rebus. Flor., universæ virtutem naturæ dedit*.

d Ms. Maj. mon., *hoc huic*.

e Editi, *perficit*; Flor. et ms. S. Audoeni, *perficiat*; mss. octo, *perficere faciat*.

f In cod. Maj. mon. expunctum est *per hoc*.

g In cod. Laub. hic incipit cap. LXII cum hoc titulo: *Non dubitandum de specie dum virtus Christi totum interius præstat*. Apud Mam. Ulim. et in recenti cod. S. Germ.: *Quod hoc mysterium nullius meritis consecratur, nisi illius cujus nutu reguntur et sunt*.

h Sex mss., *homines efficiuntur novi et corpus Christi*.

i Ita cod. Laub.: *reliqui communiter mss. expungunt alterius*.

j Quinq. mss., *creator tantæ rei*.

k Laub., *nihil aliud sunt quam laudes gratiarum*

ria, quo cuncta creata sunt visibilia et invisibilia; cujus ergo potentia creata sunt prius, ejus utique verbo ad melius recreantur, quia nemo creator alicujus i rei, aut recreator, nisi unus Deus catholica prædicatur. Propterea veniendum est ad verba Christi, et credendum quod in ejusdem verbis ista conficiuntur. Reliqua vero omnia quæ sacerdos dicit, aut clerus canit, k nihil aliud quam laudes et gratiarum actiones sunt, aut certe obsecrationes fidei, postulaciones, petitiones. Verba autem Christi sicut divina sunt, ita efficacia, l ut nihil aliud proveniat quam quod jubent, quia æterna sunt. *Cælum, inquit, et terra transient m, verba autem mea non transibunt (Matth. xxiv, 35)*, sed facient omnia ad quæ præmissa n sunt, quia Patris nonnisi unum et substantivum et consubstantiale ac sempiternum est Verbum. Unde sacerdos prius inter cætera etiam verba evangelistarum assumens, ait: *Qui pridie quam pateretur accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas o, elevatis oculis in cælum ad te Patrem suum omnipotentem, gratias tibi agens benedixit, fregit et dedit discipulis suis*. Ecce usque ad istum locum verba sunt evangelistarum; porro deinceps verba sunt Dei, potestate et omni efficientia plena: *Accipite et manducate ex hoc omnes, hoc est enim corpus meum*. Sed ne forte putares quod de illo uno tantum pane et in illa una hora hoc eum esse jusserit secutus p adjungens ait: *Hoc facite in meam commemorationem (Luc. xxii, 20 et seqq.)*. q Unde fatendum, quod quidquid tunc illud fuit quod Apostoli ab eo C perceperunt, hoc totum est, quia idipsum est; et si velis audire quid est, *Hoc est, inquit, corpus meum, quod pro vobis tradetur r*. Crede, o fili, quia ita est, quoniam ipse dixit, et factum dubitare non potes; ipse mandavit et creatum est. Præceptum ergo posuit s, *In meam commemorationem hoc facite*; et ideo quotiescunque fit catholice, vere hoc fit quod dictum est: *Hoc est corpus meum*.

2. Simili modo posteaquam cœnatum est: refert sacerdos verba evangelistæ: *Accipiens hunc præclarum calicem*. Et notandum quod hunc quem offerimus, et non alium, *in sanctas ac venerabiles manus suas t* [ab eo quod continet id quod continetur

actiones fidelium obsecrationes.

D l Cod. Maj. mon., *ita efficientia*.

m Ita mss. omnes. Editi, *transibunt*.

n Editi, cum Flor., *ad quæ missa sunt*.

o Editi, cum aliquot mss., *et elevatis*; at plures mss. expungunt et.

p Editi, *secutus, adjunxit et ait*.

q Hic in cod. Laub. incipit cap. LXIII. Fatendum quod illud quod apostoli acceperunt, quando Christus eis dixit: *Hoc est corpus meum, idem nos, non aliud accipimus, si digne accipimus*.

r In editis Flor. et in ms. S. Germ. adduntur isthæc: *In hoc ergo verbo creator illud corpus, quia divinum Verbum est, et omnipotentia plenum, ubique præsens, ubique omnia complens. Et quod dicit: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, crede, etc.*

s Editi addunt *dicens*.

t Inclusa parenthesi desunt in Editis Flor. et in ms. S. Germ.

ostendens, dicit eum accepisse], item tibi gratias **A** agens benedixit, et dedit discipulis suis, dicens ^a. Audisne ubique, quod ipse gratias egerit, quod benedixerit? et ideo licet nos gratias agamus Deo, ille est qui pro nobis gratias agit per se, et nos tamen per illum; et quia per illum, ejus gratiarum actio jure dicitur. Sic itaque, licet sacerdos benedicat, ipse est qui benedicit et frangit; alioquin nisi ejus esset benedictio, nulla ^b sanctitas in eo esset: unde in Levitico ad Aaron et ad filios ejus: *Invocabitis ergo nomen meum super filios Israel, et ego benedicam eos* (Num. vi, 27). ^c Sacerdos ergo invocat, sed ipse benedicit et frangit; quia nisi ille frangeret hunc panem, parvuli omnes jejuni remanerent. Hinc quoque propheta suspirans, quia necdum Christus venerat, aiebat in Lamentationibus suis: *Parvuli pe-* **B** *tierunt panem, nec erat qui frangeret eis* (Thren. iv, 4). Et ideo hic solus est qui frangit hunc panem, et per manus ministrorum distribuit ^d credentibus, dicens: *Accipite et bibite ex hoc omnes, tam ministri quam et reliqui credentes: Hic est calix sanguinis mei, novi et æterni testamenti.* In hoc quippe verbo sanguis efficitur, quod ante vinum et aqua fuerat. Efficitur ergo sanguis, sed ille utique quem discipulis tradidit; sanguis plane Novi et æterni Testamenti, quod testamentum nunquam immutabitur, quia æternum est; nunquam veterascet, nunquam irritum erit: et hoc est testamentum hæreditatis nostræ, per quod nobis divina et cœlestia traduntur.

3. Hoc igitur est mysterium fidei. De hujus namque sanguinis figura populus sanctificatus est Veteris **C** Testamenti. Sed in illo sanguine umbra erat, hic autem veritas: *Qui pro vobis, inquit, effundetur, et pro multis in remissionem peccatorum.* Nam ubi Lucas dixit, *pro vobis*, ibi Matthæus *pro multis* posuit (Matth. xvi, 28); unde credendum quod Christus utrumque dixerit, quia hic sanguis et pro apostolis et pro multis qui credituri erant per verbum eorum effusus est. Hic utique et non alius, neque alicujus ^e alterius, sed sanguis Jesu Christi in hoc verbo efficitur. Viget autem hoc verbum et manet, *Hic est enim calix sanguinis mei, qui pro vobis fundetur et pro multis.* Quapropter, o homo, quotiescunque bibis hunc calicem, aut manducas hunc panem, non alium sanguinem te putes bibere, quam eum qui pro te et **D** pro omnibus effusus est in remissionem peccatorum; neque aliam carnem, quam quæ pro te et pro omnibus tradita est et pendit in cruce, quia sic Veritas testatur: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.* Et de calice: *Hic enim sanguis meus est, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum.* Unde

^a Vatic. cum altero ms. addunt: *Accipite et bibite ex eo omnes, hic est enim sanguis meus.*

^b Ms. Maj. mon., *nulla secunda sanctitas.*

^c In cod. Laub. hic incipit cap. LXIV: *Quod sacerdos Domini in consecratione quorumlibet invocat, sed Christus benedicit, frangit, et tribuit.*

^d Tres mss., *distribuit etiam calicem credentibus.*

^e In plerisque mss. desideratur *alterius.*

^f Hic tunc restitulumus ope codicis Vaticani, quod ab aliis exsulat mss.

sicut tunc ^f in remissionem fusus est peccatorum et traditus, ita adhuc ^g hodie in remissionem comeditur et potatur delictorum: ut quia in terris sine quotidianis levibusque delictis vivere non possumus, ut præmissi, tali esca et potu refecti, sine macula et ruga inveniamur, et non solum hoc, sed etiam omni benedictione cœlesti, quæ in illis est, repleamur, ac per hoc unum corpus cum illo et in illo maneamus, ubi Christus caput et nos omnes membra censeamur.

CAPUT XVI ^h.

Utrum hoc corpus post consecrationem panis jure queat vocari.

1. Quod panis etiam quamvis vera caro sit, hoc mysterium possit nominari probat Apostolus, ubi dicit: *Probet se homo et sic de pane illo edat, et de calice bibat* (I Cor. xi, 28): quia ⁱ Christi caro et vera caro, et tamen panis vivus qui de cœlo descendit jure catholice prædicatur: qui quidem secundum gratiam, panis vero secundum efficientiam, quia sicut hic panis terrenus vitam subministrat temporalem, ita ille cœlestis vitam præstat æternam et cœlestem, quia vita est sempiterna. Denique et sanguis hic secundum efficientiam, simili modo vinum typice potest vocari, quia sicut vinum lætificat cor hominum sobrie potatum, ita longe locupletius hoc vinum sanguinis lætificat cor hominis interioris, et inebriat mentem amore spiritali: unde dictum est: *Calix i mens inebrians quam præclarus est* (Psal. xxii, 5): *Et: vinum lætificat cor hominis* (Psal. ciii, 15). De quo nimirum vino sponsa in Canticis exsultat, quod Christus in ea suam ordinaverit charitatem. Cæterum secundum præmissam doctrinæ veritatem, nihil aliud quam caro Christi et sanguis jure creditur, quæ non sapore carnis, sed spiritali dulcedine degustantur, et fidei ratione intelliguntur.

CAPUT XVII ^h.

Utrum plus ex eo habeat, qui majus aut qui minus accepit.

1. Si enim figura istius sacramenti in manna illo cœlesti præcessit, vere et hujus rei ratio exinde aperte monstratur, quod dicitur: *Qui plus collegerat, non habuit ¹ amplius, neque qui minus paraverat invenit minus* (Exod. xvi, 18; II Cor. viii, 15). Non est omnino quantitas visibilis in hoc æstimanda mysterio, sed virtus sacramenti spiritalis; sicut nec quantitas hominis Christi metienda in corpore, sed virtus in eo et divinitas consideranda: nam plus retulit mulier illa in Evangelio, quæ simbriam vestimenti ejus tetigit, quam turba quæ totum corpus

^g Editi, *ad hoc*, contra fidem omnium mss.

^h In cod. Laub. cap. LXV.

ⁱ Cod. Laub., *quia de Christo caro vera caro est.*

^j Duo mss., *Calix tuus.*

^k In cod. Laub. cap. LXVI. Titulus vero hujus capituli apud Ulim. et in recenti S. Germahi mss. sic effertur: *Vim et rationem hujus sacramenti corporis et sanguinis Domini prorsus a rationis sensu esse reconditam.*

¹ In duobus mss. deest *habuit*

pressit, quia plus eum mente concepit, cum a fide A
credidit. Idcirco cogitandum est a nobis, non quan-
tum dente premitur, sed quantum fide et dilectione b
capitur. Non enim recte caro Christi sine divinitate
sumitur, nec divinitas sine carne præstatur. Unde in
Evangelio: *Regnum cælorum simile dicitur thesauro
abscondito in agro, quem qui invenit homo, c vadit et
vendit omnia, et emit agrum illum (Matth. xiii, 44).*
Quia nec ager, corpus videlicet Christi, sine the-
sauro, d nec thesaurus divinitatis sine agro e carnis
jure comparatur. Et, o quam bene f in agro thesaurus
absconsus dicitur! quia in carne Christi divinitas
corporaliter inhabitans etiam in hoc mysterio ab
aspectu oculorum ne s videatur subtrahitur, ut fide h
avidius quærat, quæsitã verius i inveniat, in-
venta vero charius habeatur, et habita desiderabilius B
fruemur; i quia in Christo omnis plenitudo corpo-
raliter inhabitat, sine dubio, divinitatis. Idcirco
necesse est, qui corpus ejus comederit, de plenitu-
dine divinitatis illud [f. i]lius] fide percipiat. Unde
sanctus evangelista: *Et omnes, inquit, de plenitu-
dine ejus accepimus (Joan. i, 16).* Alioquin nisi de
plenitudine k prius accipias, nec ad modicum carnis
pervenire poteris, quia non thesaurus emitur pro-
pter agrum, sed ager propter thesaurum. Nam the-
saurus de plenitudine divinitatis cum eo et in eo
credentibus l venundatur; et ideo, filii, hoc myste-
rium dum communicas, dilata sinum mentis tuæ,
emunda conscientiam, et percipe non quantum mica
exhibet, sed quantum fides capit; quia in Christo
plenitudo divinitatis manet, in te autem de plenitu- C
dine, non quanta est, sed quantum idoneus fueris,
præstatur.

CAPUT XVIII. =

*Cur hoc mysterium ante passionem discipulis
traditur.*

Ante passionem autem Domini hoc sacramentum
ideo celebratum est, ut de legali pascha continuo,
quia umbra removenda erat, ut veritatis n lux cla-
resceret. Nunquam o umbra potest desistere, nisi
radiante luce. Aliud vero Christus noverat, quod et
boni digne, et mali indigne hoc mysterium, licet præ-

• Ita locum istum restituimus ope ms. Maj. mon.,
nam alii mss. expuncto cum legunt: *Et fide credidit.*
b Mamer. cum tribus mss., *dilectione et dilatatione
capitum.*

c Cod. unus regius addit: *Abscondit, et præ gau-
dio i lius.*

d Editi addunt: *Divinitatis*; quod ab omnibus mss.
abest.

e Flor., *sine agro*, id est *corpore Christi.*

f Editi: *Qui quam bene*; ms. Laud.: *Qui bene*;
duo mss.: *Quia quam bene*; Flor.: *Bene autem*. Qua-
tuor mss.: *Et o quam bene.*

g Editi, cum Flor., *ne caro videatur.*

h Tres mss., *ne fides avidius.*

i Putean. cod., *quæsitã veritas.*

l Editi et Flor., *fruat.*

k Editi, de plenitudine ejus, sed mss. expungunt
ejus.

l Mamer., Ulim. cum quinque mss., *a credentibus
amitur*; duo mss., *emendatur*; Laub., *emundatur.*

m Laub. cap. LXVII.

sumptive, accepturi essent, voluit formam cunctis
dare communicantibus, quid boni, quidve mali per-
cipiant: et p ideo Judas in figuram omnium malor-
um ad percipiendum q admittitur. Nam si post re-
surrectionem fieret, jam Judas cum sanctis apostolis
communicare non posset, quia iudicio æterno jam
damnatus erat. Nam per hoc mysterium passio Do-
mini et mors prædicanda erat: ideo magis congruit
in ipso passionis articulo hoc tradere, quam post
resurrectionem: n quia ad hoc immolatus est Agnus r,
ut nos ejus carnein comedamus; unde Paulus:
*Pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque epu-
lemur (I Cor. v, 7).* Cæterum, quia ipse transibat o
jam de hoc sæculo ad Patrem, id est de hac morta-
litate ad immortalitatem, fecit adhuc mortalis quod
nos post eum et in illo facturi eramus simili modo
mortales, quatenus tali nos refecti pabulo, et in-
ebriati poculo, faciamus pro illo securi de immorta-
litate quod ille pro nobis prior fecit mortalis t; ad
hoc quippe immortalitatis præstitit alimoniam, ut
mortem non timeamus. At vero quod ultimum est,
si post resurrectionem hoc dedisset, dicturi essent
hæretici, quod u incorruptibili jam Christo et in
cælo posito, non posset in terris ejus caro a fide-
libus vorari. Nunc vero quod integer et v incorruptus
manet, dicimus contra eos, quod in morte ejus ista
percipimus ut usque ad finem sæculi omnes inde
pascamur, et tamen quod seminatam est resurgens x
incorruptum permaneat. Ad hoc ergo granum frum-
menti in terram cecidit, ut multum fructum affer-
ret: si enim hoc ille concessit seminibus, multo
magis id sibi præstitit, ut idipsum maneat incor-
ruptum, et deinceps multam alimoniam immortalita-
tis præbeat ex sua y fructificatione credentibus.
Unde qualis ille resurrexit, talia sunt et hæc semina
immortalitatis, quæ immortales faciant digne per-
cipientes: et ideo quoties ista comedimus, mor-
tem Domini annuntiamus, quia de morte ista im-
mortalia meruimus, z donec veniat ipse vivus et im-
mortalis, ut cum ea etiam et nos tali longe diuque
refecti aa immortali cibo ipsi per cum immortales
regnemus.

n Editi, *ut veritas claresceret*; mss., *ut veritatis
lux claresceret.*

o Editi, *nunquam igitur*; Flor., *nunquam enim.*

p Hic in Laub. incipit cap. LXVIII: *De Juda pro-
ditore.*

q In mss. Maj. mon. deest *ad percipiendum.*

r Tres mss., *Agnus Christus.*

s Ulim., Sirm., *Transiturus*; Mam., cum quatuor
mss., *transiens*. Reliqui fere omnes mss., *transibat.*

t Al., *mortalibus.*

u Ita mss. pene omnes Editi: *Quod incorruptibilis
jam Christus et in cælis positus.*

v Editi, *incorruptibilis manet*; at mss., *incorruptus
manet.*

x Tres mss., *resurget incorruptum, omisso per-
maneat.*

y Val., *et sua mortificatione.*

z Editi, *Donec veniat vivus et mortalis*, contra fidem
omnium mss. qui legunt *donec veniat vivus et im-
mortalis.*

aa Editi et Flor., *immortalitatis cibo.*

CAPUT XIX .

Ut quid in sanguine Christi fragmen corporis admisceatur ^b.

1. Patet sensus quod jam caro frangitur, quia sanguis est in calice qui de latere manavit, et ideo quam recte caro sanguini sociatur, quia nec caro sine sanguine utique, nec sanguis sine carne jure communicatur. Totus enim homo, qui ex duabus constat substantiis, redimitur, et ideo carne simul Christi et sanguine saginatur. Denique non, sicut quidam volunt, anima sola hoc mysterio pascitur; quia non sola redimitur morte Christi, et salvatur; verum etiam et caro nostra per hoc ad immortalitatem et incorruptionem reparatur. Carni quidem nostræ caro Christi spiritaliter ^c conviscerata transformatur; ^d [teste Hilario, ut unum simus in eo per hoc mysterium naturaliter, ut et Christi substantia in nostra carne invenitur,] sicut et ipsum nostram in suam constat assumpsisse deitatem, unde orantes ad Deum cum Propheta dicimus: *Memorare* ^e *quæ mea substantia: nunquid enim vane constituisti omnes filios hominum?* (Psal. LXXXVIII, 48.) Quæ igitur major securitas hominis, quam ad suam substantiam orare, et eam ^f in Deum venerari, atque per unitatem personæ fidenter ^g dicere: *O Deus, mea substantia, qui me constituisti et creasti, nunquid vane me creasti?* non utique, licet vanitati subiaceat homo ^h vivens, quia Deus creator, et Verbum Patris factus ⁱ homo. Unde constat per hoc quod et nos in illo, et ille utique in nobis, dum ^j carne spiritaliter se refundit, ut nos per hoc in incorruptionem transformemur.

2. Porro sanguis ejus, ut dixi, potatur, quatenus anima, quæ in sanguine peccati est, renovetur; quia et Christi anima non in sanguine peccati, sed in sanguine carnis, etiam uti natura est hominis, carnem humanam, quam Christus susceperat, vivificavit. Idcirco non recte caro sine sanguine communicatur; sed ut caro habeat relationem ad animam, quæ in sanguine Christi est, et anima vivificatrix ^k carnis per sanguinem relationem habeat ad Deum, atque ita totus homo sanetur. Hinc quoque Dominus cum dixisset: *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam*, continuo subjecit: *Et ego resuscitabo eum in novissimo die* (Joan. vi, 55). *Habet* namque ideo dixit, quia mox anima carne soluta intrat in vitæ promptuaria, ubi sanctorum animæ requiescunt. Deinde, quod ad

A corpus pertinet, addidit: *Et ego resuscitabo eum in novissimo die*, ut sicut integre creatus est homo, ita quoque redemptus integre prædicetur; ac deinde in novissimo ad integrum reparandus credatur.

3. ^l Porro in calice, quantum datur intelligi a sanctis Patribus, ideo simul corpus et sanguis per hanc partem junguntur, quia calix passionis Christi præfiguratur mysterium, sicut canitur in psalmis: *Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo* (Psal. cxv, 15). Per calicem namque salutis passio designatur. In qua nimirum passione simul caro Christi cum suo sanguine fuit; idcirco jam immolato Christo per sacramentum divinæ traditionis, corpus frangitur ad escam populis, et partitur fidelibus; sanguis vero in calice ac si in passione ^m fusus, spiritaliter consecratus pro nobis ostenditur ad potandum, Deo Patri a summo pontifice oblatus, quatenus eo pretio quo redempti sumus de morte ad vitam, et in corpore Christi aggregati, exuamur a culpis quotidianis levibusque peccatis. Deinde eo ipso cibo potuque pascamur et potemur ad vitam, ut ex ipso per ipsum reflecti convisceremur ⁿ in Christo, quatenus et ipsi cum eo unum inveniamur, alioquin vitam in nobis habere non possumus; unde ipse Salvator: *Nisi manducaveritis, inquit, carnem filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (Joan. vi, 54).

4. Quapropter etiam nonnulli quærent, si qui baptizantur, et præventi morte fuerint velocius, nec sinuntur carnem Domini manducare, neque ejus sanguinem bibere, utrum vel quantum noceat; aut si nihil noceat, præsertim cum mox renati in Christo, unum cum eo corpus effecti, in adoptionem filiorum Dei venisse vere creduntur. Unde constat quia renati ad vitam, mox translati per mortem carnis ad ipsam eandemque vitam, quæ Christus est, sine ullius labe peccati, in ipso ^o concorporati inveniuntur; et ideo non obesse credimus eos via ticum non accepisse hujus sacramenti ad vitam in via; quia in nullo post perceptam vitam declinaverunt ^p a via, sed manserunt in vita, quæ Christus est, et ideo non defecerunt in via, donec perventum est ad veritatem, in qua sempiterna et vera est vita. Cæterum quantisper hic remanentibus valde pernecessarius est ad vitam ille cibus cælestis et potus, quatenus ^q sicut aluntur cibis terrenis ad tempus ut vivant, sic alantur spiritaliter renati per hæc ad perpetuam vitam, ne deficient in via, donec trans-

^a Lanb. cap. LXIX.

^b Cod. Laub. addit: *Et quod non solum anima, sed corpus hoc mysterio pascitur*. Codex vero S. Germani recente manu conscriptus hunc præfert titulum: *Corporis et sanguinis Domini perceptionem nobis ad salutem esse necessariam*.

^c Laub. specialiter conviscerata; ms. Maj. mon., spiritaliter consecrata.

^d Inclusa ansulis desunt in Editis

^e Editi cum uno ms., *memorare meæ substantiæ*.

^f Editi, *eam Deo*.

^g Anic., *fidentes*; mss. Major. mon. S. Audoeni, et unus regius, *fideliter*.

^h Editi, *omnis homo vivens*.

ⁱ Editi, *factus est homo*.

^j Editi, *dum in carne*.

^k Al., *vivificata Christi per sanguinem*.

^l Quæ sequuntur usque ad *interim tamen justum*, desiderantur in undecim mss.

^m Editi, *convesceremur*.

ⁿ Editi, *non incorporati*, non ita bene.

^o Cod. regius, *declinaverunt, sed manserunt in via*.

^p Cod. regius, *quatenus sic alantur spiritaliter renati per hæc ad perpetuam vitam*.

cant per mortem carnis ad perpetuam, ubi nullus A defectus est, et sempiternam vitam.

5. (Aug. in Joan., c. 6.) Interim tamen justum et pernecessarium ut redemptus alatur ad incorruptionem et potetur ad vitam. Propterea mox Salvator intulit: *Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (Joan. vi, 56): ac si diceret, quia generaliter homines cibum et potum ob id permixime appetunt, ut non esuriant neque sitiant, et ne moriantur, hoc utique communis iste non præstat cibus et potus, sed caro mea et sanguis, quia ^a immortales et incorruptibiles facit, et ideo vere cibus et potus nominatur ^b. Constat igitur et liquet omnibus, quod in hac mortali vita sine cibo et potu non vivitur: sic itaque ad illam æternam non pervenitur, nisi duobus istis ad immortalitatem spiritaliter nutriatur; et ideo bene simul in calice ^c redduntur, quia de uno calice passionis Christi hæc duo nobis ad vitam manarunt. Sed infelix est animus, qui hoc non satis credit, et tamen non dubitat quod cibo et potu vita humana sustentetur. ^d Si enim in hoc mortali cibo tanta vis inest, ut quotidie vitam labentem repararet et vires restituit, quid sentiendum de hoc immortali cibo et potu, in quo vita æterna præstat et immortalitas ^e regnat? Veritas enim est Deus, et Christus veritas est, quia utique Deus: propterea, o homo, si veritas est, crede, caro Christi et sanguis quia vita est; et ideo Veritas protestatur: *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam in se manentem* (Joan. vi, 55); manentem utique et non ^f labentem, quia in hac vita nemo vivit, nisi vivendo labatur in mortem. In illa vero semper in eodem statu manendo siue defectu vivitur. Igitur si quis sequitur ^g viam, tenet veritatem; et qui tenuerit veritatem, jam vitam habet in se manentem, quia Christus est via, vita, et veritas; unde et hoc mysterium nonnunquam viaticum appellatur, quia si quis illo fruitur in via, pervenit ad vitam, quam jam in se habet, et falsitate nulla fallitur, quia veritate Domini corporis et sanguinis ad vitam illustratus ^h vegetatur.

^a Editi, qui immortales facit.

^b Al., nominantur.

^c Quatuor mss., creduntur.

^d Hic incipit in codice Laub. cap. LXX. Exemplum de cibo mortali ad mortalem.

^e Ita omnes mss. Mamer. et Sirm. expungunt regnat.

^f Tres ms., labentem.

^g Editi, si quis sequitur vitam.

^h Vatic., illustratur vegetatus. Mam. et Ulim. cum duobus mss., illustratur et vegetatur.

ⁱ In cod. Laub., cap. LXXI.

^j Editi, cum duobus mss. adunt generaliter. In mss. vero Maj. mon. sic effertur hic titulus: *Generaliter nunc jejuno [forte a jejuno] mysterium sacre communionis celebratur.* Omissis quæ sequuntur, quæ etiam in codice Rothomagensi S. Audoeni omituntur.

^k Vatic., ut hora ipsius sacrificii.

CAPUT XX I.

Quare i nunc a jejunis mysterium sacre communionis celebratur, cum Dominus post cœnam apostolis hoc tradiderit.

1. Sacramentum ergo fuit, quod Dominus post cœnam apostolis hoc tradidit. Sic enim illud impleri oportebat circa finem diei ad vesperam, ut hora ^k ipsa sacrificii ostenderet jam finem sæculi advenisse, unde Joannes: *Filioli mei, ^l novissima hora est* (1 Joan. ii, 8). Porro apostoli ideo jejuni jam non erant, quia necesse fuit ut pascha illud typicum prius completeretur, deinde ad verum paschæ sacramentum transirent. Hoc enim in mysterio tunc factum est, ut et umbra finem acciperet, veritate ostensa, et ipsi deinde ad veram mox transirent novitatem. Ex quo factum quod jejuni corpus et sanguinem primitus minime percipere. Cæterum universaliter ^m in Ecclesia omnes cum summa religione jejuni communicare consueverunt. Sic enim placuit Spiritui sancto per apostolos ⁿ ut in honorem tanti mysterii primitus corpus Christi et sanguis sobrie acciperetur, quam cæteri cibi, et ideo per omnem Ecclesiam Christi mos iste satis decenter ac provide inolevit. ^o Neque observandum, sicut apocryphorum munimenta decernunt, donec ea digerantur in corpore, ne communis cibus accipiatur, sed satis invigilandum, ut antea se quisque præparet, et post acceptam gratiam nullus indignum se reddat. Spiritualiter enim hæc accipienda sunt et non carnaliter.

2. Licet igitur caro in carnem, et vinum convertatur in sanguinem, veluti ^q a natura probatur, tamen altius hæc consideranda sunt, ubi non modo caro aut sanguis Christi in nostram ^r convertuntur carnem aut sanguinem, verum nos a carnalibus elevant et spirituales efficiunt ^s. Hoc sane nutritium in nobis quod ex Deo natum est, et non quod ex carne et sanguine. Dedit itaque nobis Christus potestatem filios Dei fieri, verumtamen non ex voluntate ^t carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nascimur (Joan. i). Illa ^u ergo nativitas nostra, quæ ex Deo est, utique spiritalis ^v est, quia Deus spiritus est, et ideo hæc mysteria non carnalia, licet caro et sanguis sint, sed spiritalia jure ^x intelliguntur. Unde longe inferius vita nostra ista temporalis corporeo

¹ Editi, jam novissima hora est.

^m Flor., universa in Ecclesia.

ⁿ Editi addunt ordinare, quod exsulat ab omnibus mss.

^o Hic in codice Laub. incipit cap. LXXII, cum hoc titulo: *Non observandum in hoc quod quidam dicunt, commiscetur ille cibus divinus cum isto mortali, donec digeratur.*

^p Ulim. cum Anic. Laudun. et uno S. Germ.: *Licet enim panis in carnem.*

^q Mamer. cum uno mss., velut si a natura probatur.

^r Flor., non vertuntur.

^s In Laub. hic incipit cap. LXXIII: *Quod non nutrit, cibus divinus nisi quod ex Deo est, digeratur.*

^t Tres mss., non ex voluptate.

^u Cod. Major. mon., in illo ergo.

^v In cod. Major. mon. repetitur spiritalis.

^x Al., jure creduntur.

isto communi alitur cibo et potu, longe vero excel-
sius ac præminentius vita illa quæ absconsa est cum
Deo, qua conformes illi et configurati sumus, illo
saginitur cibo et potu, quem in Scripturis et de al-
tari accipimus, et transvehit nos ad spiritalia, ut ibi
vivamus ^a exinde, ubi vita nostra ^b servatur æter-
na ^c. Ac per hoc qui sic accipit, digne accipit, et
qui digne illud acceperit, habet jam vitam æternam
in se manentem.

3. ^d Frivolum est ergo, sicut in eodem apocrypho
libro legitur, in hoc mysterio cogitare de ^e stercore,
ne commisceatur in digestionem alterius cibi. Deni-
que ubi spiritalis esca et potus sumitur, et Spiritus
sanctus per eum in homine operatur, ut si quid in
nobis carnale adhuc est, transferatur in spiritum,
et fiat homo spiritalis, quid commisionis habere
poterit? Quantum igitur distat vita illa æterna ab
ista mortali vita, tantum et iste cibus omnino præ-
eminet ab illo communi, quo simul nobiscum etiam
animalia vivunt, et ideo communis appellatur, quia
omnium est, honorum scilicet et malorum, necnon
et animalium; ^f at vero iste nonnisi filiorum Dei
est cibus, ut ^g inde alantur unde vivunt: Christo
enim vivimus, cujus et membra sumus. Dispen-
sative satis provisum est, ut ex illo interdum pasca-
mur, quatenus per hoc cum illo et in illo unum cor-
pus inveniamur. ^h Verumtamen quod jejuni com-
municamus, satis provide fit, ut dum sobrietas
flagrat in corpore, dum omnis fervor carnis quiescit,
et ⁱ omnes animi sensus ad ^j intelligentiam et dis-
cernendi rationem fortius vigent, illo prius cibo
interior noster homo inebrietur, quatenus deinceps
quod præeminet in nobis vegetatum cælesti dulce-
dine, illud ^k regat et gubernet, quod inferius est,
nec ad noxia et superflua se relaxet. Dignum igitur
fuit, ut quod sublimius est, majori honore potiretur,
deinde quod inferius, et tamen necessarium, ^l in-
dulgentiam istius vitæ perciperet, prius tamen ad
cælestia et æterna utroque ^m feliciter invitato. Hæc
est namque vera et nova conspersio sinceritatis et
veritatis, ut simus azymi sine fermento malitiæ et

^a Mamer., *vivamus ex fide.*

^b Al., *ubi nostra servatur æternitas.*

^c In editis et in cod. Major. mon. desiderantur
hæc verba *ac per hoc qui sic accipit, digne accipit.*

^d In cod. Laub. incipit hic cap. LXXIV: *Frivolum
est quod quaritur utrum in stercore.*

^e Heribald. Antisiod., et Raban. Mogunt. antis'it.
in *facdam Stercoraristarum hæresium declinasse con-*
tendit Jacobus de Sainc'e-Beuve in singulari disser-
tatione que ponens me est manuscripta. Utrumque
ab ea purgat Mabillonius in præfatione ad sæculum
IV Bened. part. II, pag. 32 et seq.

^f Hic in cod. Laub. incipit cap. LXXV: *Quod iste
cibus non nisi filiorum Dei sit.*

^g Vatic., et Laub., *ut unde alantur, inde vivunt.*

^h In cod. Laub. hic incipit, cap. LXXVI: *Quare
jejuni communicamus.*

ⁱ Editi, et omnis animi sensus.

^j Mam., Ulim. cum quatuor mss., *intelligentia et
discernendi ratione.*

^k Tres mss., *illud servet et gubernet.*

^l Ulim. cum sex mss., *indulgentia*; duo mss., *in-
dulgentia.*

nequitia. ^a Nam in calice nihil aliud bibimus quam
Christi sanguinem, ubi et nos per aquam admisti
^b cuncti sumus: in pane vero nihil præter corpus,
ubi nos per Christi conspersionem ^c jam membra
sumus; quæ nimirum conspersio per aquam sancti
Spiritus fit, de qua Christus in Evangelio (*Joan. VII,
38*): *Qui credit, inquit, in me, flumina de ventre ejus
fluent aquæ vivæ.* Et continuo evangelista: *Hoc au-
tem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes
in eum.* Hæc igitur conspersio de multis granis fecit
unum corpus, corpus, inquam, sinceritatis et verita-
tis, si tamen sumus azymi, id est, absque fermento
malitiæ et nequitia, ^d et digne hunc panem de hæc
aqua conspersum accipere possimus. O mira Dei
omnipotentis dispensatio, qua ^e tantis instruimur
disciplinis et firmamur exemplis, si non sit mens in-
grata de tantis beneficiis, et dubia de tam immensis
promissis. Idcirco, o homo, serva conspersionem
gratiæ, quia licet triticum sis, nisi doctrina et vir-
tute Spiritus sancti ad hanc unitatem et conspersio-
nem fueris bene in farinam attenuatus, deinde
consersus gratia et igne charitatis decoctus, non
poteris ad soliditatem fidei firmari. Propterea ^f sit
tibi semper mola superior spes promissionis, et mola
inferior timor perfectæ charitatis, quibus duobus
bene attenuatus possis Spiritus sancti gratia in Christo
corpore uniri. Patet igitur quod hæc mystica sunt,
et ideo, fili, sic ista debes cogitare, quasi cælestia;
sic contingere, quasi divina; sic accipere ut saluta-
ria, in quibus vita æterna repromittitur; sic cre-
dere, ut dicuntur; deinde sic vivere, ut in Christo
semper veritate et sinceritate consersus membrum
ejus inveniaris.

CAPUT XXI.

*Quid sit quod Dominus ait: Non bibam amodo de
hoc gemmine vitis, donec illud bibam novum in
regno Patris mei.*

1. (*Hier.*) Ex hoc ergo loco quidam mille annorum
fabulam astruunt, ^a quod Christus corporaliter ^b sit
regnaturus, quando et hæc nova corporaliter debeat
comedere vel potare, quæ usque ad consummatio-
nem sæculi non se facturum, ut aiunt, denuntiavit

^a Hic variant mss. Sex legunt: *Utroque feliciter
invitati.* Septem, cum Mamer., *feliciter invitati ex-
puncto utroque.* Duo, *feliciter invitatum.*

^b Hic in cod. Laub. incipit cap. LXXVII: *Quod non
in calice aliud sumimus, nisi sanguinem.*

^c Vatic., *admisti communiter sumus*; duo regii, *ad
mysticum cuncti sumus*; tres mss., *admisti, com-
muniti*; Flor., *per aquæ admistionem uniti sumus.*

^d Ulim. et Sirm., *ejus jam membra sumus*: sed a
mss., *exsulat ejus.*

^e Duo mss., *ob quod digne.*

^f Ulim. et Sirm., *quantis instruimur disciplinis.*
Vatic., *per quam tantis instruimur disciplinis.* Mam.,
cum septem mss., *qui tantis instruimur disciplinis.*

^g Editi cum ms. Mij. mon.: *Propterea sit tibi
semper mola inferior timoris et superior perfectio cha-
ritatis.* Mem. et Ulim., *perfectio charitatis.* Reliqui
omnes mss. nostram præferunt lectionem.

^h Laub. cap. LXXVIII.

ⁱ Anic. et duo Colb. addunt dicentes.

^j In tribus mss. desiderantur hæc verba: *Sit re-
gnaturus, quando et hæc novæ corporaliter, lapsu, ut
videtur, librorum.*

Hoc autem catholice sensum ipsius Domini requirunt, non hæreticorum nanius sequamur, sed ejus qui ait: *Accipite et comedite ex hoc omnes. Hoc est enim corpus meum*: et calicem illum esse dicamus, de quo idem: *Hic est calix meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.*

De quo nimirum calice propheta ait: *Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo* (Psal. cxv, 13). Per quem utique calicem passio Domini designatur. ^a Unde idem ad Patrem: *Pater, transfer a me calicem istum* (Luc. xxii, 42), scilicet mortis passionem, ne per manus Iudeorum fiat; ac deinde, *Pater, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua* (Matth. xxvi, 42). Propter quod et mos bene inolevit, ut sanguis Christi nunquam in catino, nunquam in cratere, neque in alio vase, quam in calice consecratur; sed neque alio nomine, ut fieri solet in aliis quibusque vasis, nisi semper juxta proprietatem linguarum calix vocatur, ut exinde omnibus calix passionis Christi ad memoriam reducatur. Ex quo nimirum calice, id est, ex eadem morte sanguis, et per sanguinem vita hauritur æterna, quem cum bibimus, quid aliud quam mortem Domini annuntiamus? Idcirco necesse est, ut unusquisque prius moriatur huic sæculo, quia sicut nemo nisi consepultus ^b mortem recte annuntiat, ita nemo exinde vitam sumit, nisi resurgens in novitate vitæ ambulet, et jam in Christo maneat. Unde si volumus eam cum Christo percipere, sursum in cœnaculum vitæ ascendamus, utique in cœnaculum magnum et stratum, quia nisi magnum sit, non omnes capit. ^c Ascendamus autem sursum, quia qui deorsum jacent, non ^d ista cum Christo, sed fel draconum infeliciter cum Juda, ut sint in felle amaritudinis, bibunt. Hinc quoque Paulus ait: *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram* (Coloss. iii, 2). Non enim alibi hic calix Novi Testamenti quam sursum accipitur; et quia Novi Testamenti est, non nisi ab innovatis qui sunt sine vetustate peccati communicatur. Novi autem Testamenti ob distinctionem Veteris dicit: De quo Moyses cum aspergeret populum de sanguine holocaustorum, medium ejus in crateras, et medium effudit super altare, et ait: *Hic est sanguis testamenti quod mandavit Dominus* (Exod. xxiv, 8). Sanguis ^e tantum testamenti, quia figura erat et umbra hujus mysterii, per quod testatus est Dominus daturum se nobis, cujus nimirum sanguine populus aspersus est

A Christianus, et medium ejus ^f passim per crateras refunditur, quia mysticum est et morale ex Scripturis quod in eo percipimus. Deinde medium ejus super altare pro multorum exhauriendis peccatis; unde nunc salutis potum sumimus, quoniam et sapientiam doctrinæ ex illo habemus, et redemptionis pretium inde pro nobis offerimus.

2. Ergo quod tunc ille pro nobis semel fecisse legitur, hoc nos, ipso jubente, quotidie facimus. Necnon et Salomone legimus, quod sapientia miscuerit ^g in crateras vinum suum; quod sane vinum illa moralis intelligentia est, de qua inebriantur animæ fideles; et illud quod refunditur ad altare, quando dicitur: *Jube hæc perferri per manus angeli tui in sublime altare tuum, in conspectum divinæ majestatis tuæ*; ideo fit, ut sanguis Christi inde pro nostris exhauriendis quotidie delicis rursus in pretium sumatur redemptionis, et interior homo noster per hoc plenius innovetur, et ^h cunctatur Christo non modo moribus et vita, verum etiam et in unitate naturæ per corpus hinc inde, ut in illius forma inveniamur. ⁱ Neque enim hic sanguis integre percipitur, nisi ^j et moraliter mentem inebriet, et spiritaliter de altari corporis Christi ob renovationem nos refundat: ubi profecto Christus convivium et conviva noster simul esse voluit. Per hoc ergo quod nos ^k corpus ejus sumus de carne et de ossibus ejus, ille nobiscum illud bibit novum in regno Patris, quia sanguis est Novi Testamenti. Nos vero quia corpus ejus sumus, et ille in nobis ut caput regnat, regnum Patris jure vocamur, in quo nimirum Christus jam illud bibit novum, quoties fideles infra Ecclesiam istud digne percipiunt. (Hier.) Sicut enim patitur in suis, et esurit, et sitit, et vestitur, ac suscipitur; sic quoque bibit illud novum in regno Patris, id est, in Ecclesia, quoties eum digno sui aut comedimus aut potamus. Nam de vinea illa, quæ fecit labruscas, fet ^l amaritudinis potatur, quod est calix passionis. Cæterum in regno adoptionis de genimine vitis novæ bibit, et de vinea Sorech, quæ interpretatur *electa*; rubentia enim musta in eo prælo crucis eliquantur, et dum quotidie Christi sanguinem de altari sumimus: idcirco quoties novum ex hoc vinum bibimus, in regno ^m Patris Christus illud se bibere fatetur, cujus ⁿ nos membra sumus, etiam qui bibimus. Hinc ergo convivium nostrum dicitur, quia Pascha nostrum immolatus est Christus; conviva ^o vero ^p eo quod cum illo epulatur: Recens S. Germ. cod. hunc locum sic legit: *Nisi et immortaliter de altari corporis Christi ob renovationem nostram refundatur. Mam., nisi et mortaliter, etc.*

^a In cod. Laub. incipit hic cap. LXXIX: *Quid sit: Transfer calicem istum a me.*

^b Octo mss., *sepultus*. Quidam omittunt *recte*.

^c Hic in cod. Laub. incipit cap. LXXX: *Quam gravem communicantem in imis jacere.*

^d Editi, *non musta cum Christo*.

^e Editi expungunt *tantum*.

^f In cod. Anic. desiderantur hæc verba: *Ejus passim per crateras refunditur, quia mysticum.*

^g Anic., *miscuerit in terra vinum suum*.

^h Editi, *et conjungatur*.

ⁱ In cod. Laub. hic incipit cap. LXXXI: *Quid sit: Cum illud bibam novum in regno Dei.*

^j Put. et duo Colbert., *nisi et immortaliter mentem in-*

ebriet: Recens S. Germ. cod. hunc locum sic legit: Nisi et immortaliter de altari corporis Christi ob renovationem nostram refundatur. Mam., nisi et mortaliter, etc.

^k Ms. Major monast., *semper corpus ejus sumus*.

^l Ita cod. S. Audoeni: alii legunt *felle amaritudinis*.

^m Editi, *in regno Dei*. Laub., *in regno expuncto Dei seu Patris*.

ⁿ In uno ms. desunt hæc verba: *Cujus nos membra sumus, etiam qui bibimus*. In Vaticano autem post hæc verba, *cujus nos membra sumus, desiderantur ea quæ sequuntur usque ad ex quo se, etc.*

^o Editi, *convivæ*, repugnantibus mss. qui constanter legunt *conviva*.

^p Ms. S. Audoeni, *qui cum illo epulamur*.

lunur, transformati in novitatem, quia corpus ejus sumus, ex quo se in regno Patris illud novum bibere testatur: alioquin eum in illo regno futuro hunc potum corporeo gustu et escam hanc nec recte bibiturum nec percepturum credimus; sed sicut ipse sacerdos et auctor salutis instituit, ex quo renovati sancti apostoli per adventum sancti Spiritus de cœlis, et inebriati sunt musto charitatis: ex eo sane credimus hunc calicem in Ecclesia consecratum, quod ille Spiritus veritatis, in quo renovati sunt ex vetustate, induxerat eos in omnem veritatem, et confirmaverat in plenitudinem doctrinæ. Profecto ubi jam sicuti a Christo, ita sane ab eis et deinceps in novitate spiritus consecratur. Aliter autem meus cibus est, inquit (Joan. iv, 34), ut faciam voluntatem ejus qui misit me, et impleam opus ejus. (Hier.) Ergo dem facimus voluntatem Patris, et impletur opus charitatis, Christus utique nobiscum bibit in regno Ecclesiæ suæ sanguinem suum, quia ille caput, et nos membra sumus. Hunc utique cibum Jacob patriarcha esuriebat, dicens: Si fuerit Dominus mecum, et dederit mihi panem ad edendum, et vestimentum ad induendum (Gen. xxviii, 20).

3. Quotquot ergo in Christo baptizantur, Christum induunt, et panem comedunt angelorum; in quo nimirum mysterio benedixit Isaac eundem Jacob filium suum, quasi nulla alia esset benedictio quam frumenti et vini, scilicet in pane carnis Christi, et in potu sanguinis, quæ de agro corporis nobis quotidie per officium sacerdotis maturescunt, bibimus, et comedimus. Hinc quoque idem ait: Det tibi Deus de rore cœli, et de pinguedine terræ abundantiam frumenti et vini (Gen. xxvii, 28). In rore quidem cœli, quia hæc mysteria divinitatis ope conficiuntur. De pinguedine verò terræ, quia caro Christi de Virgine orta creditur: ubi procul dubio plebi Christianorum plenissima præstatur, abundantia panis et vini, in quibus sine dubio vita fruitur angelorum.

4. Nec igitur, charissime filii, istam parvipendas vitam, ubi tanta redolent sacramenta. Habes quam a longe tantus patriarcha sensit in filio fragrantiam hujus mysterii; ait enim: Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus (Gen. xxvii,

^a Ulim et Sirm. expungunt recto.

^b Vatic., sicut ipse præceptor et auctor.

^c Editi et Flor., quoniam ille spiritus.

^d Editi addunt qui in cœlis est: quæ verba desunt in omnibus mss.

^e Vatic., et impletur a nobis. Tres. mss., et implemus opus charitatis.

^f Tres mss., baptizamus, Christum induimus, et panem comedimus angelorum.

^g Hic incipit in codice Laub., cap. LXXXII: Quare Isaac benedictionem dederit Jacob frumenti et vini.

^h Colb. et Anic. addunt, Christi; Flor., Christi ejusdem.

ⁱ In editis desideratur bibimus.

^j In quatuor mss. desideratur terræ.

^k In editis deest plebi.

^l In tribus mss. in non comparet.

^m Editi, Ne igitur, charissime filii, ista parvipendas,

A 27). Quia profecto in isto agro corporis Christi thesaurus absconditus vernat floribus immarcessibilibus, et redolet suavitate^m odoris, quem qui invenit homo, vadit et vendit omnia quæ habet, et emit agrum istum (Matth. xiii, 44): ubi thesauri omnes sapientiæ atque scientiæ contemplantur. De quo sane agro panis vitæ carnis, et potus sanguinis, credentibus quotidie exuberat, et a fidelibus messitur. In quo utique verus Jacob benedicitur, et dominus fratrum suorum constituitur; quia nimirum sine isto nulla rerum alia proficit benedictio unde beatus. Idem, Esau ferus venator ad benedicendum cum tardior occurrisset, benedictione hac jam fratri indulta, ait: Venit germanus tuus fraudulentus: ac deinde: Frumento et vino stabilivi eum (Gen. xxvii, 35, 37): quod est aperte dicere, Firmavi eum pane corporis Christi et vino sanguinis, in quibus æterna illa maneat abundantia. Tibi autem, fili, ultra quid faciam (Ibid.)^s. Quid igitur? tantus et talis Dei cultor si nihil invenit filio ultra quid præbat, nisi eadem illi votis impleret? Putasne, quod absit, si fueris indignus tanta gratia, ullis quod polleas bonis, ultra quam nihil amplius in hac vita præstatur, aut forte ideo parvipendes, quia in ore non tibi sapit, quod in spiritu ille logge præsenferat in eo, et frui desiderabat? Sed et hoc licet in spe refectus olim Abraham fuerat, ideo benedictus Deo excelso dictus est. Quia denique benedictione post eum Deus Isaac perfuderat, propterea et ipse filium suum Jacob eisdem ditabat bonis, et prophetali eloquio implorabat quod omnibus erat repromissum.

5. Magnum igitur bonum et summæ benedictionis arcanum in hoc mystice Christi Ecclesiæ præparatur, ubi Christus est conviva deliciarum et convivium. De hoc quippe bono Zacharias olim repromisso admirans ait: Et quid bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum geminans virgines? (Zach. ix, 17.) Ubi notandum quod non nisi electorum est cibus, ex quo bonum salutis Ecclesiæ, et pulchritudo decoris præstatur. Quia etsi quotidie sordescit, exinde reparatur, ut sponsa Christi sine macula et ruga talibus inveniatur respersa muneribus; alioquin dum quotidie peccamus, licet in

D ubi vita tanta redolent sacramenta, sed nostram lectionem retinent septem mss.

^a Editi, suavitate.

^b Al., Ubi thesauros omnis sapientiæ et scientiæ contemplantur.

^c Editi, id est carnis.

^d Hic incipit in cod. Laub. cap. LXXXII: Quod sine hoc sacramento nulla alia proficit benedictio.

^e Editi, in quibus illi æterna manet abundantia.

^f In cod. Laub. incipit hic cap. LXXXIV: Quod si quis ingratus divina respuat corporis et sanguinis Christi mysteria, nihil est quod illi in hac vita melius tribuat Deus.

^g Editi, di abat donis.

^h Mam., in hac mystice Ecclesia præparatur. Maj. mon. ms. cum altero S. Germ., in hoc mystice Ecclesia præparatur.

ⁱ Hic in cod. Laub. incipit cap. LXXXV: Quod non sit nisi electorum cibus.

minimis, quomodo sine macula esse possumus? Non A In eo utique replebimini, licet tria promiserit, quia
 eat ergo immaculata quam nævi obscœnitas dedeco-
 rat. Sed quia per hæc purgatur jugiter, pulchrum
 ejus est hoc corpus, ex quo jam speciosa per lava-
 crum amplius pulchrescit, ut candore liui et rubore
 sanguinis in hoc mysterio decoretur. Bonum quippe,
 ut ad vitam æternam proficiamus, pulchrum vero,
 dum immortalitatis gloria vestimur, ut et interius
 fruamur vitæ dulcedine, et exterius fulgeamus ni-
 tidius de tanti beneficii gratia. *Et vinum*, inquit,
germinans virgines. Felix fructus ubertatis, ex quo
 virginitas germinatur. ^a Nam in hoc nostri germinis
 vino castitas corrumpitur, ab isto vero virgines
 procreantur; et ideo jure omnis Ecclesia Christi
 virgo nominatur, quia, isto repleta vino, nullum præ-
 ter Christum amare novit, ^b nullum esurire alium, B
 nullumque sitire, quoniam summum ejus bonum
 est, et summa pulchritudo vestis illa contexta de-
 super ex vellere Agni, quæ nuptialis alibi appellatur.
 Sed et charitatis vino ebria jure omnis anima, quæ
 Christi potatur sanguine virgo dicitur.

6. Habes, charissime, sanctorum vitæ bonum,
 quod ^c nullum est aliud; habes pulchrum venustatis,
 quo tuas infantia abluas fœditates. Exerce te in ca-
 stitate, quoniam hic sanguis nihil magis diligit,
 quam in Christo virgines; virgines, inquam, sed
 prudentes et pudicas, quia sunt et fatuæ intus in
 animo, non habentes oleum secum ^d Spiritus sancti.
 Quod ^e profecto si quis non habuerit, hic non est
 Christi. Nam neque frumentum carnis sine vino
 sufficit sanguinis, neque caro aut sanguis sine oleo
 Spiritus sancti prodest nobis, imo magis officit.
 f Ideo quisquis recte vult communicare, sic vivat
 necesse est, ut templum Spiritus semper esse queat;
 quia *si quis templum Dei violaverit, disperdet illum
 Deus* (I Cor. III, 17). Hinc quoque Paulus: *Nolite
 contristare Spiritum sanctum in quo signati estis*
 (Eph. IV, 30); profecto quia sine illo nulla Christi
 gratia habetur. Propterea et Joel cum pœnitentibus
 veniam repromitteret, *respondit Dominus*, inquit,
*et dixit populo suo: Ecce ego mitto vobis frumentam,
 vinum, et oleum, et replebimini in eo* (Joel. II, 18).

^a Hic incipit in cod. Laub. cap. LXXXVI: *Quod in
 vino nostri germinis castitas corrumpitur, ab isto vir-
 gines procreantur.*

^b Cod. Maj. mon., omisso *nullum esurire*, subjicit
nullum sitit.

^c Ms. Maj. mon., *quod nihil aliud est*. Al., *quod
 nullum est aliud simile vel melius.*

^d Al., *secum a Spiritu sancto.*

^e Ita Colb. unus codex, et bene, nam refertur ad
 oleum: alii mss. *quem profecto.*

^f In cod. Laub. hic incipit cap. LXXXVII: *Quo-
 modo vivere debeat qui communicare debet.*

^g Mamer. et Ulim. cum Anic. Majoris mon. et S.
 Aud., *alioquin malo nec caro nec sanguis, sed judi-
 cium quod percipitur sive percipit.*

^h Editi cum ms. Maj. mon. addunt *Spiritu*, quod
 ab omnibus mss. exsulat.

ⁱ Duo mss., *quibus Christus Ecclesiam replet.*

^j Quatuor mss., *quod sine dubio absque illo nihil
 est quod habetur.*

B (Psal. CII).

7. Liqnet ergo quod ⁱ sine illo nihil est quod ha-
 betur, nihil quod percipitur: eo quod omnia dona
 virtutum hoc uno ^k claudantur. Idcirco ^l si volumus
 cœlestibus ditari donis, donum Patris ac Filii, id
 est Spiritum sanctum ^m qui ab eis consubstantialis
 procedit et coeternus, ardenti animo petamus, ut
 per eum ⁿ charitas in cordibus refundatur nostris,
 atque in ipso renascentes, quotidie ad vitam sancti-
 ficemur; quia quoscunque ille sanctificaverit sui
 roris aspersione, eos profecto Patrem et Filium in-
 habitare credimus. Hinc idem Filius ait: *Ego et Pa-
 ter* ^o *ad eum veniemus et mansionem apud eum facie-
 mus* (Joan. XIV, 23); non quasi prætermisso Spiritu
 sancto, sed signanter insinuans quod ad eos tantum
 C Pater et ipse veniant ^p, quos idem suæ præventu aspi-
 rationis sanctificaverit Spiritus, licet in omnibus
 sibi semper cooperatrix sit tota Trinitas. ^q Qua de
 causa sicut nihil in hac vita felicius bono Christiano,
 ita nihil illo periculosius, si desertus a tanta gratia
 fiat membrum meretricis ^r. Et ideo, charissime,
 castum te custodi, quia hoc munus quo virgines ge-
 nerantur, nimirum non modo carnis luxuriam, ve-
 rum etiam mentis exsecrat ^s desidiam, et omne quod
 est, unde noster ^t interior homo possit maculari.
 Quo velim, quia ordinante Deo jam sacris assistis
 altaribus, lava inter innocentes, non cum Pilato

^k Ms. Maj. mon., *hoc uno dono claudantur*. Anic.,
hoc uno laudantur.

D ^l Tres mss., *Idcirco si volumus cœlestibus acqui-
 ramus nobis donum Patris et Filii, Spiritum san-
 ctum.*

^m Deest apud Sirm. *id est Spiritum sanctum.*

ⁿ Colb. unus, *per eum charitatis donum.*

^o Tres mss., *Ego et Pater unum sumus, et ad eum
 veniemus.*

^p Quatuor mss., *veniens, forte venient.*

^q In codice Laub. hic incipit cap. LXXXVIII: *Quod
 nihil felicius bono, nihil infelicius malo. Textus vero
 sic: Qua de causa sit quod sicut nihil.*

^r Illic item incipit in codice Laub., cap. LXXXIX:
*Quod gravius sit, peccatis sordescensibus, si impuden-
 ter ad communionem accedant.*

^s Editi, *exsecratur*; sed mss. fere omnes, *exe-
 crat.*

^t Quatuor mss., *unde noster exterius homo.*

manus, quia nulla excusatio prodest, ubi testis est A conscientiae^a iudex, et si^b probaveris te primum, tum de pane illo ede, et calice securus bibe. Sin autem, da^c honorem Deo, et corrige quantocius poenitudinē^d cordis maculam erroris, si quo modo valeas demum Christi altaria circumdare piis amplexibus, et ad sancta sanctorum mente pura devotior^e introire; alioquin gravius est in sordibus adhuc sordescere, et ad illicita Dei mysteria, contempto Deo, impudenter accedere.

8. ^f Hæc igitur ob cautelam tui dixerim, dilectissime filii, quia novi plerosque veluti sues immundas^g, qui sub obtentu poenitentiae redeunt ad volutabra tanto proclivius vitiorum, quanto facilius ad hæc sine præiudicio reatus sui accedunt, ista pedibus calcare; quin et quia semel eos Dei patientia sustinuit, dum indigni^h vitæ mysteria præsumerentⁱ, ulterius ea quæ dicimus vera^j manent credere. Verentur enim coram humanis obtutibus suam verecundiam portare, quam coram majestate divina et omnium supernorum^k civium præsentia temeritatis incurrere offensam. Quibus profectio cordis induratio, cum nec se corrigunt, nec Dei visitantur pietatis verbere, jam poena peccati est et contemptus superbiæ; sed Dominus quia eos continuo non punit, ut prætulimus, nunquid non curat, aut suas injurias itatenus inultas obliviscitur? Nequaquam hoc dixerim, præsertim cum idem videat, et ad iracundiam exinde amplius concitetur, eo quod provocent enim filii sui ac filiae in iram, quos angelorum gratis sociaverat mensæ. C Inne quoque est quod sequitur: *Abcondam faciem meam ab eis, et considerabo novissima eorum* (*Deut. xxxi, 17*).

9. ^l De quorum manifesta damnatione etiam Apostolus terribilem iufert sententiam, dicens: *Irritam quis faciens legem Moysi, et sine ulla miseratione sub duobus vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcavit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, et in quo sanctificatus est, Spiritui gratiæ contumeliam fecerit* (*Hebr. x, 28*). Filium itaque Dei conculcare non immerito dicitur, qui radicem omnium virtutum charitatem, per quam etiam ipse unigenitus Dei homo fieri dignatus est, negligentor^m pessumdat; ac sic fraterno reptetus odio, antequam D corpus et sanguinem male tractantes plectendi sunt, luce clarius patet, dum ab Apostolo graviora mortis supplicia promereri iudicantur.

Propter quod et sæpe hi tales interdum proponunt se ad horam in melius converti cum summa

^a Mam. cum sex mss., conscientia iudex.

^b Editi, et cum probaveris te purum; sed mss. omnes nostram lectionem retinent.

^c Cod. reginæ Sueviæ et duo regii, da honorem tantis mysteriis.

^d Editi, plenitudine; mss. omnes, poenitudine.

^e Al., ditior.

^f Hic in cod. Lanb. incipit cap. XC: *Deploratio immunde viventium communicare præsumunt um.*

^g Mss. fere omnes, veluti sues immundæ.

^h Mss. quinque, indigne.

ⁱ Vatic. et Flor., temerarent.

^j Vat., vera noluit credere.

^k Mam. et Sirm., supernorum præsentia. Ulim., supernorum spiritum præsentia. Mss. Maj. inon., supernorum sanctorum præsentia.

^l Annullis inclusa suppleverunt reginæ Sueviæ codex 1531, et codex regis Christianissimi 4070.

deliberatione mentis, sed iterum tentationis impetu A pejus ruunt. Idcirco, tu si vis salvari et his ad vitam frui, velim sic te agas, ut Deum præsentem semper ubique intelligas, et sic coram ipso verberis, ut in nullo majestatis ejus oculos offendas, quia si quis se putat ab eo uspiam delitescere, noverit eum omnino quod offensum non effugiet, qui ubique virtute pollet, sed apud eum omnia recondita quæ gessit; et signata in thesauris ejus inveniet.

CAPUT XXII *.

Si ulla differentia sit in hoc mysterio justo et venienti reconciliato.

1. Patet igitur ex lege divina, licet Christus immoletur agnus in Ecclesia, quod pro ^b differentia meritorum, hæc et ^c præmia tribuantur; unde Dominus in Exodo cum de Pascha loqueretur: *Decima die mensis hujus, tollat unusquisque agnum per familias et domos suas. Erit autem, inquit, agnus absque macula, masculus, anniculus, juxta quem ritum tolletis et hædum (Exod. XII, 5). Ubi Septuaginta: Erit vobis agnus immaculatus. De agnis, inquit, et hædis sumetis eum. Ex quo profecto liquet, quia ob differentiam meritorum ista præcipiuntur; si forte quis agnum non potuerit paupertate ^d vitæ assequi, id est vitam immaculatam offerre, saltem hædum habeat, qui semper in sacrificiis pro pœnitentibus mactatur. De quo divinæ legis interpretes beatus Hieronymus ait, quod Christus in domo Ecclesiæ dupliciter immolatur: Si justus sumus, inquit, de agni carnibus vescimur; si peccatores et pœnitentiam agimus, nobis hædus occiditur: non quod Christus hædus sit, quem ^e a sinistris stare docuit, sed pro diversitate meritorum unicuique aut agnus aut hædus ^f sit; alioquin ex lege cur hædum simul cum agno juberet tolli, ob meritorum distinctionem: ubi mox: *Et servabitur eum, inquit, usque ad quartam decimam diem mensis hujus, immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperam. Nec tamen aperte insinuat, si de solo agno accipiendum est, quod similiter ^g de hædo jubeat; sed ex hoc, uti moris est in**

Scripturis divinis, latenter ostendit, quod aliud est quod perfectum ^h perfectioribus mandat, aliud vero quod lapsis et torpentibus ad indulgentiam providet. Idcirco de solo agno quid agendum aperte instituit, de hædo vero quasi nolens edicere pressius reticuit ⁱ; quoniam aliud est quod ipse ubique vult perfectius ^j, aliud autem dum interdum quid indulget. Unde et alio loco de Pascha sic præcipitur: ut qui primo mense Pascha facere non potuerit, secundo faciat, id est, si cum perfectis in primo mense, quasi in prima gratia, sine mortis reatu agnum edere non potuerit, saltem secundo mense, id est in pœnitentia reatus sui, hædum indulgentiarum percipiat. Ait enim ita: *Homo qui fuerit immundus super animam sive in via procul in gente vestra, faciat phase Domino mense secundo (Num. IX, 10) ^k. Aliter autem si aut immundus in anima non fuerit, aut procul torpore ^l ignaviæ a templo sancti Spiritus non recesserit, et phase Domino non fecerit, exterminabitur anima illa de populis suis omnino (Ibid., 13); quia nisi manducaverit carnem filii hominis, vitam nequibit æternam habere, quoniam sacrificium Domino non obtulit tempore suo. Et ne putares quod de his forte diceret qui sunt extra Christum, addidit *in gente vestra*, quia omnes Christiani quasi sub una generatioe reputantur. Humilius est sane cum pœnitentibus hædum, quam cum perfectioribus et sanctis Christum agnum comedere. Quod bene intelligens senior ille filius, de agro reversus, sed male contra dulcissimum patrem invidia permotus, objurgat dicens: *Tot annis servio tibi, nunquam manducatum tuum præteriens, et non dedisti mihi hædum saltem, ut cum amicis meis epularer (Luc. XV, 29). Et quam juste! quia pro peccato ^m cæcatus, mente noluit intrare intus, nec ⁿ corde repœnitere. Ideo prorsus ex omnibus bonis paternis, nec hædum indulgentiarum meruit acquirere, dum vitulis repœnitenti filio juniore tenerrimus immolatur; et, quod gravius est, contumaci animo in patrem refert injurias, quas ille ex sua carnalitate ex ^o impœnitenti sibi corde contraxerat.**

2. ^p Quapropter ^q post naufragium, quia secunda

exterminium meretur.

¹ Mam., *Torpore vitæ. Ulim. Sirm. cum Flor. et ms. Majoris mon., torpore vitæ. Omnes alii mss., torpore ignaviæ.*

² Ita cod. Majoris mon. Mam., *pro peccatis. Alii mss., profecto.*

³ Colb. duo, *ne corde repœniteret.*

⁴ Mss., *sex, impœnitens cor contraxerat. Mam. et Ulim., cum duob. mss., impœnitens sibi cor contraxerat. Duo vero mss. sic legunt hunc locum: Ex sua carnalitate vel calamitate, impœnitens, vel impœnitenti corde sibi contraxerat: quæ lectio videtur interpolata.*

⁵ Hic collocari debet ex codice Laub., cap. XCV: *Quod melius sit ferventi animo pœnitentiam agere, et sic vel hædum mystice in convivio Domini sumere, quam ab illo diutius abstinere, quod in locum sequentis capituli transposuit librarius, qui et sequentia capita transtulit.*

⁶ Editi: *Quapropter naufragium quæ secunda tabula.*

* Laub. cap. CXI. In codice vero Vatic. hic titulus habetur: *Quod immolatio agni Paschalis ad corpus Christi pertineat. Textum autem hujus capituli incipit: Patet igitur ex lege divina, licet Christus immoletur, tamen agnus immolatur Ecclesia.*

^a Mss., *providentia meritorum. Tres mss., providentia meritorum.*

^b Ms. Maj. mon., *hæc et merita.*

^c Editi cum ms. Major. mon., *pro paupertate.*

^d Ita cod. S. Aud. Editi cum aliis mss., *quos a sinistris.*

^e Ms. Major. mon., *aut hædus fit.*

^f Al., *quod hædo jubeat.*

^g Editi cum paucis mss., *profecto perfectioribus. Mamer. vero, quod perfectioribus in Scripturis divinis latenter ostenderet, quod aliud est quod perfectioribus mandavit.*

^h Al., *pressius tetigit.*

ⁱ Editi, *perfectus.*

^j Hic in eod. Laub. incipit cap. XCV. *Quod quem criminalia non gravant, si communicare negligit,*

tabulam est, ferventi animo penitentiam agamus, nimirum quia melius est, saltem hædum mystice infra convivium Christi, ubi agnus immolatur Christus, cum fratribus epulari duntaxat; quia sumus rei et noxii, quam cum jurgio contra pium Patrem, insolescere, et ob invidiam dedignari, ne ad ineffabile Patris gaudium saltem rogati veniamus. Nec dubium quin divinius reconciliati quantocius per hanc humilitatis viam usque ad pios paternos amplexus reascendentes, in hoc cœlesti convivio, pro nobis non solum hædus indulgentiarum Christus immolabitur, verum sua benignitate agnus seu vitulus, Verbi divinitate saginatus, pro gaudio nostræ salutis mystico mactabitur; alioquin quomodo inter agnos, quos a dextris locabit, peccator, venia recepta, ovis centesima restituetur, nisi a gratia unitus Christi jam in eo unum corpus inveniat? ^b Verumtamen nec mirum si in hoc mysterio Christus pro peccatoribus quasi hædus accipitur, qui in lege quam sæpe sub figura hircus ^c immolatur; unde, quia duabus constat substantiis, dno ex lege hirci simul ^d uno in loco offerri jubentur. Quorum unus pro peccatis sorte Domino mactatur, alter vero vivens assumitur, quem emissarium lex vocat, et super ejus caput omnes iniquitates filiorum Israel consistendo universa delicta atque peccata eorum imprecabantur, et sic ad eremum mittebatur, ^e portans omnia peccata filiorum Israel in terram solitudinis. Ex quo profecto liquet quod Christus in similitudine carnis peccati occubuit pro nobis, et omnia maledicta legis et peccata nostra super se tulit, et ad eremum ubi nonaginta et novem oves in deserto reliquerat, festinus revolavit. Non quod illinc hircus aut hic hædus jure credatur, sed quia pro nobis figuram carnis peccati assumpsit, et de peccato damnavit in carne peccatam, ut qui erant hædi a sinistris jure locandi, sint oves in dextris clementer restituti: sic quoque et post lavacrum idem ^f qui agnus est justis, fit et peccatoribus hædus, quatenus per hoc et ipsi justis constituantur, ut nemo a carne Christi et sanguine extraneus deputetur, nisi qui seipsum culpæ exigentibus abscederit.

3. Ecce qualis est ordo: nam qui non manducat carnem Christi, neque bibit ejus sanguinem, procul

^a Ulim. et Sirm., nisi gratiæ Christi unitus.

^b Quæ sequuntur desunt in Vatic. usque ad *justis fit et peccatoribus*.

^c Al., immolabatur.

^d Editi, simul in loco: quæ verba desiderantur in mss. S. Aud. et S. Remigii.

^e Ita mss. tredecim Ulim. et Sirm.: *Mittebant portantem omnia peccata*. Cod. Colb. unus: *Et sic ad eremum per hominem mittebatur, portans omnia peccata*.

^f Ita omnes mss. Editi, *idem Agnus est justis*. Laub., *idem justis fit Agnus*.

^g Mam. et Ulim., *Judicium sibi sumit*. Sirm. *Judicium sibi manducat*.

^h Hic collocari debet quod errore librarii inverso ordine positum est in codice Laub. cap. XCVI: *Quod qui per se innocens justis in perceptione est Agnus penitentibus non absque figuræ mysterio sit misericordi-*

A dubio nec vitam habet in se manentem; et quicunque indigne comederit, non virtutem carnis, sed judicium ^g Dei sumit. ^b Porro si quis peccator est, et jam peccare desiit, licet ⁱ hædus, ei tamen caro Christi sacramentum efficitur, ut per hoc et ipse ad veram innocentiam redeat, et inter agnos a dextris connumeretur. Illi vero qui semper deinceps post lavacrum, protegente Deo, in corpore ^j manserunt, nullis obvoluti ^k criminibus, digne accipiunt agni carnes et potantur sanguine. Verumtamen si ita loquimur, non æstimandum quod hic aut ille aliud accipiat, quam Christi carnem et sanguinem; quia sicut nec hædus dicitur nisi dispensative, ob mysticam significationem, ita nec agnus nisi ut ille intelligatur verus advenisse agnus, qui ex lege multoties

B præfigurabatur, et vera mentis innocentia per eum cunctis patesceret. Cæterum quamvis hædus dicatur mihi pro qualitate meriti et obfuscatione ^l delicti, tantum est omnino pretii pro mundi vita, quanti est et caro Christi; nimirum quia nihil aliud est mihi quam caro Christi. Sed ideo rursus hædus fit penitenti pro mysterio, ut maledicta facinorum et peccata expiet, sicut et agnus leviora quæque. Hinc ^m et prius canitur *Agnus Dei* quam comedatur, quatenus per hoc fides incalescat, quia ipsius est caro ⁿ immolata pro nobis, ut tollat rursus peccata mundi. Implet autem hoc sacramentum ad expiationem pro peccatis nostris, quæ ^o demum contraximus, si nos cessamus ab his, et ita comedimus ut jubemur, in una scilicet domo, quæ est sancta Dei vivi Ecclesia, extra

C quam nulli fas est edere agni carnes; neque crudum quid ex his aut coctum aqua, sed assas ^p tantum igni passionis Christi cum lactucis agrestibus absque fermento, id est, ut in azymis sinceritatis et veritatis eas comedamus absque fermento corruptionis. Deinde probet se unusquisque, et ut præcipitur, sic se agat. *Reves vestros*, inquit, *accingetis* (*Exod. xii, 11*), quia hæc sunt vitæ semina quibus virgines generantur. ^q Unde constat quod nulli periculosius ea contingunt quam luxuriosi et incesti. Propterea primum hoc loco et lex castitatis in renibus, quorum scrutator est Deus, per seipsum affigitur. Nam si qui uxoribus debitum reddunt in lege, non possunt ad Deum, neque ad panes propositio-

D *ter, ne eos a sua communione respuat, saltem ut hædus.*

ⁱ Editi, licet hædus ei sit.

^j Editi et Flor., in corpore Christi manserunt. Mss. quinque, *incorrupti manserunt*.

^k Mss. tres, *mortis criminibus*.

^l Mss. tres, *ob fuscationem*.

^m Hic in cod. Laub. incipit cap. XCIV: *Quare prius Agnus Dei canitur, quam comedatur*.

ⁿ Mss. Maj. mon., *caro immolati*.

^o Mss. S. Remigii, *quæ de mundo contraximus*.

^p Anic., *sed assatum*. Puteanus et unus regius, *sed assum*. Mss. S. Remig. et Major. mon., *sed assas tantum igni passionis Christi*.

^q Hic collocari debet quod librarii errore inversum est in codice Laub. cap. XCVII: *Quod nulli periculosius communicant quam luxuriosi*.

num, neque ad ulla legis consecrata, nisi prius saltem triduo vel eo amplius sanctificentur, accedere; quanto magis si volumus panem illum, qui de cœlo descendit, et Agni Dei carnes digne comedere, necesse est ab omnibus peccati operibus vacare, purificationemque mentis ad Deum dirigere. Et *calceamenta*, inquit, *habebitis in pedibus*; ne dum sumus in via istius sæculi, a serpente mordeamur; et *baculum in manibus*; de quo legitur in Psalmo: *Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt* (Psal. xxii, 4). Quibus ita præmissis, sic ait: *Comedetis illum a estinanter. Est enim phase, id est transitus Domini.* b Alioquin desidia c torpentes, et hic in sæculi actibus remorantes non digne comedunt Pascha, videlicet carnes Agni; et ideo satis timendum talibus, ne cum Ægyptiis nocte perimuntur d, sopore peccati premanantur. Vastantur enim ab angelo, quorum mentes Agni sanguine non sunt respersæ tam exterius in carne, quam intus in conscientia. Salvantur vero lumbis succincti, et calceati pedibus, baculo Christi sustentati, ad patriam hinc quantocius summo mentis ardore vel desiderio festinantes. *Est enim phase, id est transitus Domini.*

4. Putas ergo, charissime, quod lateat Deum ulius conscientia, non dico si criminibus est obvoluta, verum ignavia si torpeat e. Patet igitur, quod f nisi desiderio cœlestis patriæ ad superna g ubi Christus est, in dexteram Patris, fide plenissima et spe certa, necnon charitate non ficta, festinus transeat, de Agni carnibus jure non comedit, quia legem in hoc jubentis violat. Propterea quoties h ea percipimus, attollamus mentes in desiderium, et per ardorem fidei festinemus ad tantam i satietatem visionis, quia nimirum hic gustus est, illic autem satietas. Satiabimur j, inquit Propheta, *dum manifestabitur gloria tua* (Psal. xvi, 15). Transit ergo Christus in nobis de hoc sæculo ad Patrem, transeamus et nos in illo, quia cum illo simul omnes, si k ejus membra connumeramus, una persona et unum corpus sumus. Qui autem adhuc resident per desidiam super ollas carniæ et l negligentiam, non cum illo hinc m transeunt neque festinant ad patriam. Idcirco Pascha nunquam rite celebrant, quia Pascha a transitu nominatur. Unde n, votorum filii, transeamus hinc festinantes succinctis mentibus et calceatis in præparatione Evangelii pacis pedibus, ut ad illa resurrectionis gaudia quantocius o venire valeamus.

a Editi, festinantes.

b Ex codice Laub. hic collocandum est cap. XCVIII: *Quod desides et in sæculi actibus remorantes, non digne pascha comedant.*

c Mss. duo, desiderio torpentes.

d Put., opprimantur.

e In cod. Laub. hic incipit cap. XCIX: *Quod nisi ad cœlestia festinantes de Agni carnibus jure comedant.*

f Mss. quatuor, quod nemo nisi desiderio.

g Colb. unus, ad supernam ubi Christus est dextram pacis.

h Mam. et Ulim., quoties eam percipimus. Sirmon., quoties eum percipimus.

i Mss. Maj. mon., ad tantam satietatis visionem.

5. P Dic, rogo, hoc mysterio Dominici corporis et sanguinis quid amabilius cum legitur, quid jucundius cum intelligitur, quid dulcius cum digne percipitur, quid pulchrius, cum in decore suo sicuti est quandoque videbitur? Hæc tibi, fili dilectissime, pro ostendenda dignitate tanti mysterii pauca in præsentem opusculo hactenus dicta sufficiant. Hoc tantum te pro certo credere oportet, quia non digne nec tanta ut sunt, a nobis explanari potuerunt. Nec mirum, cum ipsæ etiam angelicæ virtutes in suæ naturæ subtilitate, hæc contemplantes admirarentur et contremiscant, ac vix hæc penetrare prævaleant. Cum ergo beatorum spirituum natura, carnis pondere carens ad hæc indaganda vix sufficiat, quando sufficienter aut digne loqui poterit homo Deo, immortalis de immortalis, visibilis de invisibili, mutabilis de immutabili, opus de opifice, creatura de creatore, factura de factore, parvus de immenso, temporalis de æterno, humilis de altissimo, plasmatus de limo de illo qui omnia creavit ex nihilo, cujus est inenarrabilis omnipotentia, qua nos omnipotentissima miseratione salvavit, qui et opus creatricis omnipotentis gratis fecit, et opus gratiæ salvatrici omnipotentis implevit. Illic habens potestatem condendi et regendi creaturam suam, hic habens potestatem ponendi et sumendi animam suam pro nobis unigenitus Dei Jesus Christus Dominus noster, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit, et gloriatur, et regnat in Trinitate et unitate perfecta, Deus homo per omnia sæcula sæculorum. Amen.

In codice Laubiensi post finem capituli quod in Editis est XXII, hæc sequuntur.

Quid tibi sit lex, o charissime, ad hæc [quæ] legisti et perlegisti? quid, quæso, deliberaveris jam pande. Obsurdueris an obmutueris monstra; utrumque video. Stupere te tantum dum considero, et quod in propheta talibus legitur, nonnihil vereor. Moneo tamen si nihil aliud invenis quod facias, Dei te, perdita omnimodis aliunde fiducia, totum dedas clementiæ, et non prius ignavæ prorsus desidiæ, sed elaborationem continua, ab renuntiatis animo his saltem, quæ, Apostolo auctore, mortalia non ambigis crimina fore. Et quia non sufficit, *declina, dicit a malo, et fac bonum*. Si non vales, scio enim quod non vales secundum modum culparum agere poenitentiam; desunt enim tempus, ætas, sanitas cor-

j Editi, Satiabor: Colb. Satiabitur.

k Laub., expunc o si, legit tantum ejus membra. Mss. reginæ Sueciæ et duo regii, si inter ejus membra. Al., si ejus membris connumeremur.

l Al., et per negligentiam.

m Editi expungunt hinc.

n Anic., Unde voto sanctorum fidelium transeamus hinc.

o Mss. Major. mon., quatenus pervenire valeamus, ipso præstante qui vivit et regnat in sæcula sæculorum.

p Quæ sequuntur a Paschasio addita, reperiuntur in regii Christianissimi codice 4070, et in codice reginæ Sueciæ 1554.

poris, alacritas mentis, facultas expletionis, fac quantulamcumque et hanc continuam. Licita sese ingerunt aliquoties, memento illicita te sæpius usurpasse, mendica aliunde copiam, aut vim extorque lactucarum agrestium, coque azymam, fermentum malitiæ abjice, renes accinge, baculum regiminis manui adhibe rationis, festina per desiderium quo nequis aspirare per meritum. Reconciliare quibusdam satisfactione, universis affectu, immolans dehinc tanto formidolosius, quanto petulantius extorquere animo, ut fuerat consultius; quia non vales, cessationem præmitte, si datur, cum lacrymis; si non, cum singultu interno; detur de tuo aliquid pro necessitate interjaciens orationis piissimi Redemptoris legationem auditui. Quis enim scit si convertatur, et ignoscat, et avertatur ab ira furoris, et non pereas æternaliter? Peristi quidem criminaliter.

His subjiciuntur in eodem codice sequentes orationes.

Ecce ego, Domine, ecce ego, qui dignus non fueram, miser et infelix, ingredi atria Ecclesiæ tuæ, nec per limina sancta intrare domum tuam, accedo ad ministrandum sanctis altaribus tuis, et asto reus et peccator ante conspectum divinæ majestatis tuæ, sine ullo ornatu boni operis, et sine ullo fructu digno pœnitentiæ, et sine ulla vel sola cogitatione munda. Indignus enim et sceleratissimus sum nimis; sed de tua ineffabili pietate et misericordia, et de meritis sanctorum tuorum confusus, licet treueris et pavidus præsumo accedere ad offerenda sancto nomini tuo sacrificia. Et ideo, Domine creator piissime, redemptor clementissime, qui omnem animam confidentem et pœnitentem magis vis emendare quam perdere, et qui non pro justis, sed pro peccatoribus incarnari voluisti, et latroni in cruce pendenti ac tuam majestatem confidenti non solum pepercisti, sed etiam paradisum tecum intrare permisisti, me miserum et peccatorum confidentem, et desidiose licet pœnitentem peccata mea, a tua ne repellas pietate et misericordia, nec frustra accipias fidem, spem atque fiduciam, quam in tua inestimabili clementia habeo; sed sicut omnibus criminosis et peccatoribus in te credentibus, de tua misericordia confidentibus pepercisti, ita mihi misero ad te fugienti, et post peccata ac scelera mea multa diabolo renuntianti, atque ad te revertenti parcere et indulgere, atque ad celebrandum injunctum officium paterna pietate dignum me facere et suscipere digneris et licet importunius quam competeret me ingeram: siquidem interdictum mihi tam veteris quam novæ legis censura ignorare non valeo; cum et exterminatores impiorum atque custodes sacrorum altarum tuorum angelos vasa interfectionis in manibus gestantes, sacris oraculis tuis non incredulus, sciam omnino præsentem; capta tamen jam olim præsumptionis quadam de tua vera misericordia fiducia, quia scilicet usque etiam quod istud quo inveteratus dierum malorum perveni, te semper irritans, senium, me ultores illi tuarum,

Domine, injuriarum, non, ut dignum fuerat, interfecerunt; scientes forsitan quia benignitas tua ad pœnitentiam me thesaurizantem, licet iram merear in die iræ et revelationis justii judicii tui, patientissime exspectares, habentibus etiam adversum me multis mala fratribus; quia, Domine, asto, verum suspectus et tremens, ne subito utique te in corpore et sanguine tuo, cum nusquam per divinitatem desis, præsentem, ut justum est, seriar. Parce tamen adhuc, præsumens deprecor, piissime, parce, differ ictum, suspende vindictam, et non aspiciens ad iniquitates, scelera et delicta juventutis meæ, et, ut pejus fateor, etiam senectutis; sed ad misericordias et miserationes tuas multas, quibus generi humano semper misereri consuevisti; et suscipe preces et hostias quas pro peccatis meis et pro peccatis fidelium tuorum, tam vivorum quam mortuorum, majestati tuæ offerre præsumo. Recordare quod caro sumus et fragili materia conditi; etiam cœli non sunt mundi in conspectu tuo, et angeli tui reprobi inventi sunt coram te, quanto magis homines terreni, indigni et immundi? Non enim possumus esse mundi, nisi a tua pietate et misericordia quotidie corde et corpore mereamur mundari. Quapropter tu, Domine, tu qui intentionem et devotionem torpentem, miseram ac pollutam ad sacrosanctum altaris tui mysterium excitare [voluisti], meque indignum et peccatorem ad tibi ministrandum permisisti, impudenter licet, accedere, contine adhuc, misericors, quam mereor, iram, exhibe gratuitam clementiam, et concede propitius, ut celebratio hujus sacri mysterii ad quod tepidus et pavidus accedo, non ad iudicium et ad condemnationem, sed ad remissionem peccatorum et ad salutem mihi proveniat sempiternam.

Item. Ita, Domine, immensi criminis rei, conscientia teste, confundimur, ut ad officium tuum nec securi possimus venire, nec liberi. Quis enim pensans peccatum suum, non se a facie tua vellet abscondere, si liceret tantæ majestatis oculos declinare, si aut evasurus lateret, aut occultatus evaderet; aut quis non magis videre te cuperet, si non, quod eum peccantem prospicis, plus timeret? Ergo, quia tu ubique nos invenis, ad te confugimus, quem fugere nunquam valeamus. Restat miseris non latebras intervenire, sed lacrymas. Foveat indulgentia quos terret offensa. Minatur potentia, sed misericordia consoletur. Ex te est qui libet, per te est qui excuset. Parce, omnipotens Pater, et quos aspicias humiles per reatum, erectos numerare digneris in præmium, et quos intelligis per confessionem miseros, non facias in examinatione confusos.

Item alia. Dimitte, Deus, quidquid per intemperantiam mordacis linguæ incauti oris nostri incroptatio momordit in subditos, quidquid minus de boni perfectione diximus. Parce quidquid incongruum vel minus temperate protulimus, tu ignosce. Non incautum presumptio puniat; sed agnoscentem me

Iniquitates meas pietas tuæ miserationis absolvat. Et quia non mihi alibi est fiducia, nisi in misericordia tua, tu et os meum præconio veritatis per arma et opus pleniori ubertate sanctifica, ut et dignum me salves, et commissum mihi gregem pro tua pietate justifies. Quidquid in illis vitiatum respicis sana, quidquid in me vitiosum inspicias cura; si quam vitio tepiditatis meæ vel incuria contraxerunt vel contrahunt labem omite; si quo etiam, me ignorante vel cognito deciderint in crimine, atque si exempli mei offendiculo provenerint in culpam, ignosce; et pro culpis talibus misero mihi ultionis non restituas vicem. His tamen quibus increpationis visus sum adhibere iudicium, et increpationis ipsa eis proficiat ad salutem, et oratio hæc interpellans commisso eos revocet ab errore, ut non perferant tartareos cruciatus, quibus utpote mortales penitentiae indiximus leges, quo utrorumque incommodis parcens, et illorum iniquitatibus tribuas veniam, et meam abluas contractandæ regendi incommoditatis offensam. Præbe, Deus, aurem sacrificiis nostris, me mihiq; commissos tuis ascribe in paginis quo cum grege mihi credito, et a cuncto eluar crimine, et ad te merear pervenire in pace. Pacatum redde, Deus, nostrorum cordium habitaculum, expulsionem carnalium vitiorum, et qui in subditis conor jam summam exercere virtutum, pacatis mentium corporumque incommodis, pacificus merear, te judicante, coronari cum angelis. Fac ergo quod nos, Deus, aspicientes, in conspectu tuo flammescentes, tuæ gratiæ dono zelus tuæ domus nos comedat, atque ita per vigorem sancti Spiritus regentes subditos temperemus, ut et disciplinis nostri regiminis obtineant lucrum, et illorum duritia frangatur, ac vita fructificetur. Suscipe, Domine, votorum nostrorum libamina, ut per hæc quidquid in subditos correctionis verbo vel merito impertimur, non ad discordiam nostri, sed ad perpetuum dulcedinis gaudium nobis et illis profecisse lætemur. Absolve nos, Deus, et alieno et nostro delicto, ut in utroque spiritualis gratiæ efficiantiam cupientes, fiducialius tuo nomini supplicemur. Per Dominum.

Item. Impellit ministrandi officium hostia salutaris populi pro delicto. Terret conscientia indebiti sacerdotii pro reatu, si a me omnium sacerdotum peripsema sacrificium offeratur, pollute conscientiæ crimen augetur; si tantæ majestati, universæ carnis iudici non offertur, negligentiae reatus ascribitur.

A Inter hæc tuæ, Omnipotens, libramen pietatis imploro, cujus ultionis diem, accusante conscientia, pertimesco, ut non indignum, quæso, misericordia tua iudices, quem a tempore penitentiae non excludis. Suspende securim, donec cultor vineæ admoveat collum stercoris infructuosæ arboris ad radicem. Parce mihi, Domine clementissime, penitenti, qui David post lapsum clementer ad veniam revocasti; qui Petri misericors amare sentis lacrymas respexisti; qui latronem in crucis patibulo tanti facinoris reum divina gratia illustrasti, cui mox obtinuit confessio perspicue Dei Filium cernere, fides præmium, pœna veniam, lamenta gaudia sempiterna, dum confessor in cruce, possessor exstitit paradisi post crucem; sed quia verba venia tuæ pietatis indigent, quæ indigni sacerdotii opera non commendant, saltem astantium vota suscipe, ut et mihi suis apud te precibus veniam, et eorum meritis sacrificia nostrorum vulnerum salubriter nos conferant medicinam, ut quia Omnipotens pro omnibus factus est hostia pro peccatis, adsis nobis sacrificatio in sacrificio pro delictis, Christe Salvator mundi, qui cum Patre et Spiritu sancto vivis et regnas Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

In veteri codice Majoris Monasterii, ad calcem libri Paschasii de corpore et sanguine Domini hæc subjicitur oratio, quæ in aliquibus editis ei præmittitur.

Domine, Jesu Christe, qui ex voluntate Patris, cooperante Spiritu sancto, formam servi accepisti, et per crucem et passionem tuam secundum carnem moriendo, centesimam, quæ perierat, ovem, devicta morte, resurgens ad vitæ pascua reportasti; munda me tua misericordia, quem hujus tanti mysterii, non electione meriti, sed dono gratiæ tuæ ministrum effecisti, ab omni sorde vitiorum; quatenus ad salutem animæ mundus percipiam sacrosanctum corpus et sanguinem tuum, quo vivificatus in die iudicii partem, beatæ resurrectionis obtineam, et tibi cum sanctis gloriam in æterna lætitia sine fine decantem. Amen. Benedictus Deus.

In codice vero Corbeiensi legitur hæc oratio Paschasii Radberti ante perceptionem Eucharistiæ.

Sit nobis hoc sacramentum tuum, Domine Jesu Christe, sit ad remissionem peccatorum. Fiat nobis hæc Eucharistia ad vitam, et viscera misericordiæ et gratiam salutis, sanitatemque animarum nostrarum. Amen.